ڪلام
خوش خير محمد هيسباڻي

تحقيق ۽ ترتيب
تنوير عباسي

سنڌي ادبي بورڊ

ڪلام

خوش خير محمد هيسباڻي

ڪلام

خوش خير محمد هيسباڻي

تحقيق

تنوير عباسي

سنڌي ادبي بورڊ

ڄام شورو، سنڌ

2020ع

چاپو پهريون	سال 1982ع	تعداد 1000
چاپو ٻيو	سال 2008ع	تعداد 500
چاپو ٽيون	**فيبروري 2020ع**	**تعداد 1000**

قيمت: ٻه سؤ سَٺ رپيا
(Price: 260-00)

خريداري لاءِ رابطو:

سنڌي ادبي بورڊ ڪتاب گهر
تلڪ چاڙهي، حيدرآباد سنڌ

(Ph: 022-2633679, Fax: 022-9213422)
Email: sindhiab@yahoo.com
www. Sindhiadabiboard.org

هيءُ ڪتاب حاڪم پرنٽرس اينڊ پبلشرز حيدرآباد مان سيد سڪندر علي شاهه سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ڇپائي پڌرو ڪيو.

ڇپائيندڙ پاران

خوش خيرمحمد هيسباڻي ٽالپرن جي اوج واري سنڌ ۾ جنم ورتو ۽ انگريزن جو سنڌ تي عياريءَ سان قبضي ڪرڻ وقت هُو پنهنجي حياتيءَ جا پريا چاليهه ورهيه گذاري چڪو هو. هن ٽالپرن جي اؤج واري سنڌ جي خوشحاليءَ کي ڏٺو ۽ انگريزن جي جديد مواصلاتي نظام جُڙڻ واري سنڌ کي به پنهنجي پيرسن اکين سان ڏسندي لاڏاڻو ڪيو.

هُو سچل جو صوفياڻي مڪتب فڪر سان تعلق رکندو هو. هُن انهيءَ اثر هيٺ سنڌ جي مستقبل کي نظر ۾ رکندي ڪو رندانه نعرو هَڻڻ بدران سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن کي ايڪتا جي لَڙي ۾ پُوئڻ لاءِ پاڻ پتوڙيو ۽ سمورن الهامي عقيدن جو احترام ڪندي، انهن ۾ موجود "وحدتِ اديان" واري اصل جُز وحدانيت/ويدانت واري ڳَل ۾ ضم ٿيڻ ۽ انسانذات جي هڪ مُٺ ٿيڻ واري پيغام کي پنهنجي شاعريءَ جو آدرش بڻائي ان کي تهائين پختي عزم، گهري ادراڪ ۽ اعليٰ شعور سان پڪيڙيو ۽ انهيءَ ۾ هُو سنڌ جي سمورن

صوفين سان گڏ ڪامياب بہ ويو، جنهن جو ثبوت ننڍي ڪنڊ جي ورهاڱي وقت سنڌ ۾ ڪي اهڙا مذهبي فساد نہ ٿيا، جنهن تي سنڌ جي عظيم شعور شرمسار ٿئي. انهن اعليٰ ۽ اُتم ڳُڻن ۽ ڳالهين جي ڪري خوش خيرمحمد هيسباڻيءَ جي شاعري سنڌ جي اعليٰ ۽ آدرشي شاعريءَ جو هڪ اهم سبق آهي. جنهن ۾ موج مستي ۽ عشق الستيءَ جا راز سمايل آهن. جنهن جو سلسلو ازل کان وٺي اَبد تائين قائم ۽ دائم رهندو ۽ رهڻو آهي.

هن اعليٰ شاعريءَ جي ڪتاب کي سهيڙڻ جو ڪم محترم ڊاڪٽر تنوير عباسي ڪيو. ڊاڪٽر صاحب جي محنت کي مانُ ڏيندي، سنڌي ادبي بورڊ طرفان ان جو پهريون ڇاپو سال 1982ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. ڪتاب جي گهُرج کي مدِنظر رکندي، ان جو ٻيو ڇاپو 2008ع ۾ ڇاپيو ويو ۽ هاڻي هيءُ ٽيون ڇاپو آءٌ بورڊ جي مانائتي چيئرمين جناب مخدوم سعيد الزمان ’عاطف‘ صاحب جي خصوصي هدايتن تحت شايع ڪري پڙهندڙن جي خدمت ۾ پيش ڪري رهيو آهيان.

اُميد آهي تہ، بورڊ جي هيءَ ڪاوش شاعريءَ سان ذوق رکندڙن وٽ مڃتا ماڻيندي.

24- جمادي الثاني 1441هہ
19- فيبروري 2020ع

سيد سڪندر علي شاهہ
سيڪريٽري

فهرست

بسم الله الرحمٰن الرحيم

پيش لفظ

هن ئي سال مارچ مهيني ۾ ”سچل قومي سيمينار“ ۾، عالمن ۽ اديبن جيڪي تجويزون ڏنيون هيون، تن ۾ هڪ قابل توجهه تجويز اها به هئي ته هر سال ميلي جي موقعي تي سچل سائينءَ جي ڪنهن نه ڪنهن طالب يا همعصر شاعر جو ڪلام شايع ڪيو وڃي.

ظاهر آهي ته اها ۽ ان قسم جون ٻيون تجويزون تمام سنيون، پر اهي وقت ۽ محنت طلب آهن. عالمن کي تحقيقي ڪم ۾ بيحد محنت ڪرڻي پوي ٿي ۽ ڪم کي پايهء تڪميل تي پهچائڻ ۾ ڪافي وقت لڳي ٿو. ساڳيءَ ريت اهڙن علمي ڪتابن جي ڇپائي به وقت وني ٿي. پر رب سائين پنهنجو ڪرم ڪري ۽ ماڻهوءَ ۾ همت ۽ حوصلو هجي، ته مشڪل به آسان ٿيو پوي.

سچل قومي سيمينار کان ستت پوءِ، لاهور ۾، منهنجي ئي تجويز ۽ تحريڪ تي، سچل سائينءَ تي هڪ ٻيو جلسو ٿيو، جنهن ۾ مان محترم غلام رباني، سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ کي به ساڻ وني ويو هوس. اُتي روبرو مشورو ڪري، اهو فيصلو ڪيوسون ته فقير خوش خير محمد هيسباڻي ۽ فقير نانڪ يوسف جي ڪلام چونڊ جي رٿابندي، اهڙيءَ ريت ڪجي، جو هن ئي سال ميلي جي موقعي تي ٻنهي مان هڪ ڪتاب شايع ٿي وڃي. الحمد الله، اسان ان پروگرام کي ڪاميابيءَ سان پورو ڪيو. اڄ، سچل سائينءَ جي ميلي جي موقعي تي، فقير خوش خير محمد هيسباڻيءَ جو ڪلام پڙهندڙن جي هٿن ۾ آهي.

فقير خوش خير محمد هيسباڻي سچل سائينءَ کان عمر ۾ گهٽو ننڍو هو ۽ فقير نانڪ يوسف وانگر سڌيءَ طرح طالب العلم

۽ خون هو. مصري شاهہ بادشاهہ، وانگر، پاڻ سنڌي ڪافيءَ جي ميدان جو مجيل شهسوار هو، پر سندس ڪلام جو غور سان مطالعو ڪبو، تہ سچل سائينءَ جي فڪر ۽ فن جي متس گهري ڇاپ نظر ايندي. ڪتاب جي مرتب، سنڌ جي لائق اديب ۽ شاعر، محترم تنوير عباسيءَ پنهنجي مهاڳ ۾، خوش خير محمد جي ڪلام تي سچل جي اثر متعلق سهڻو بحث ڪيو آهي.

سنڌي ڪلچر جي آبياري سنڌ جي صوفين ڪئي آهي. شاهہ، سچل، بيدل، بيڪس، روحل، نانڪ يوسف ۽ خوش خير محمد اسان جا فقط شيرين زبان شاعر ڪون آهن، پر اسان جي عوام ۽ خواص جي عقيدت جا سرچشما آهن. انهن بزرگن سنڌ جي عوام کي اخلاق، شائستگي ۽ تهذيب سيکاري آهي ۽ زندگيءَ جي مقصد کي سمجهڻ ۽ حاصل ڪرڻ جو رستو ڏسيو آهي. الله پاڪ جي در دعا آهي تہ هو اسان کي سندن ٻڌايل واٽ تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي. آمين!

30 - 6 - 1982ع جسٽس (ر) سيد غوث علي شاهہ

بابا سائينءَ

گل حسن عباسيءَ جي نالي

بسم الله الرحمن الرحيم

مهاڳ

سنڌ جي سيني صوفي شاعرن متعلق عام روايتن وانگر فقير خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪلام جو سندس ئي هٿن سان لکيل نسخو درياهه ۾ لوڙهي ڇڏيو ويو!

خوش خير محمد جي خاندان جي بزرگ، سائين فقير فتح علي هيسباڻيءَ ٻڌايو تہ صوفي خير محمد جي پٽ در محمد مست (جيڪو سچ پچ مست هو) ائين ڇئي نسخو درياهه ۾ ڦٽي ڪيو تہ "بابي پيي الله نال گهٽيان نڳيان ڪيتان هن."

عجب آهي تہ ههڙي بي مثال شاعر جا هٿ اکر بہ محفوظ رهي نہ سگهيا. فقير فتح علي هيسباڻيءَ روايت ڪئي تہ "هڪ قلمي ڪتاب تي سندن هٿ اکر هئا، جيڪو قاضي محمد علي اختر مورائي ڪٽي ويو ۽ اجا ڪين موٽايو اٿائين."

پهريائين نواب الدين شر صاحب جي مهربانيءَ سان، خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڳوٺ مان هڪ قلمي نسخو مليو، جيڪو اٽڪل روءِ 1935ع ڌاري جو لکيل آهي. ان نسخي ۾ سمورو ڪلام نہ هو. (مرحوم) ڊاڪٽر عطا محمد حاميءَ پڻ گڏ ڪيل ڪلام جو بياض مهرباني ڪري مون کي ڏنو، ان کان پوءِ محترم خادم حسين عباسيءَ وٽان مليل نسخو بہ ساڀيو ئي هو.

محترم عبدالڪريم سنديلي ڪمال فراخدليءَ سان ٻه قديم قلمي بياض مون کي ڏنا، جن مان ڪجهه اهڙيون ڪافيون هٿ آيون، جيڪي اڳين نسخن ۾ نه هيون. ان کان سواءِ محترم احمد خان آصف مصراڻيءَ ۽ محترم ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌيءَ پنهنجن بياضن تان ڪلام اتاري موڪليو، جن مان احمد خان آصف مصراڻي صاحب جي موڪليل مواد مان ڪجهه نئون ڪلام هٿ لڳو. منهنجي پياري دوست تاج جويي، دادو ضلعي جي ڳوٺ احمد خان جتوئي ۾ فقير شاهنواز جتوئيءَ وٽ رکيل قلمي بياض "جهان البحر" تان خوش خير محمد جون ڪافيون اتاري ڏنيون، جن ۾ پڻ ڪافي نئون مواد هو. اهو نسخو سن 1939ع ۾ لکيو ويو ۽ ان ۾ 1400 صفحن تي پکڙيل مختلف شاعرن جا ڪلام، ڳجهارتون وغيره آهن، جيڪو فقير سرائي جان محمد جتوئي لکيو. هن ڏس ۾ ماستر محمد موسيٰ سومري جو قلمي بياض پڻ مددگار ثابت ٿيو، جيڪو سنه 1899ع ۾ لکيو ويو هو.

آخر ۾ خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڳوٺ وڃڻ ٿيو، جتي فقير فتح علي هيسباڻيءَ سان رهاڻ دوران سندن طرفان گڏ ڪيل مواد مان ڪافي اهڙو ڪلام هٿ آيو، جيڪو اڳ مون وٽ نه هو. هن صاحب خوش خير محمد جي سوانح تي پڻ روشني وڌي. فقير امداد عليءَ، فقير عشاق عليءَ ۽ فقير منظور علي هيسباڻيءَ جي مهمان نوازيءَ ۽ رهاڻ دوران خوش خير محمد جي باري ۾ ڪيترا نوان نڪتا معلوم ٿيا.

آڪٽوبر 1979ع جي آخري پندرهن ڏينهن ۾ خيرپور ۽ سکر جي سينٽرل جيل ۾ نظر بنديءَ دوران فقير امداد علي هيسباڻيءَ جي رهاڻ نه فقط قيد جي ذهني پريشاني گهٽ ڪئي، ۽ وقت ٽهڪڙن جي وهڪري ۾ وهندو رهيو، پر علمي ۽ ادبي بحث دوران، فقير امداد عليءَ ڪافي نوان نڪتا بيان ڪيا.

متين سيني ذريعن مان مواد هٿ ڪري، ڇيتي، مختلف پڙهڻين تي غور ڪري، هڪ معياري پڙهڻي قائم ڪئي ويئي آهي،

جيڪا پڙهڻي قائم ڪئي ويئي آهي، اها وزن، گهاڙيٽي، ماترائن، خوش خير محمد جي شاعريءَ جي مزاج، سندس اسلوب، موسيقيت، رواني، ٻوليءَ جي صحت ۽ مفهوم جي صحيح ادائگي - ايترين سارين ڳالهين کي مدنظر رکي، قائم ڪئي ويئي آهي.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪلام ۾ تمام توريون سِٽون اهڙيون آهن، جن جون مختلف نسخن ۾ مختلف پڙهڻيون آهن، انڪري حاشيي ۾ مختلف پڙهڻيون ڏيڻ مناسب نہ سمجهيو ويو. ڪافين جي ترتيب انهن جي رديف، مضمون ۽ گهاڙيٽي جي لحاظ کان ڪيل آهي.

بهرحال، هن نسخي کي ڪوشش ڪري حتي المقدور صحيح، مڪمل ۽ جامع ڪيو ويو آهي. اميد آهي تہ سنڌي شاعريءَ جي شائقين کي پسند ايندو.

_ تنوير عباسي

سرمد جو گهر، خيرپور
11 _ نومبر 1979ع

شڪر گذاري

- محترم نواب الدين شر جي، جنهن خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڳوٺ مان قلمي نسخو وٺي ڏنو.
- محترم حسين بخش عباسيءَ جي، جنهن متيون نسخو سهٽيءَ صورتخطيءَ ۾ اتاري ڏنو.
- محترم خادم حسين عباسيءَ جي، جيڪو مواد حاصل ڪرڻ، پيڻڻ، اتارڻ، توڙي مختلف پڙهٽين قائم ڪرڻ ۾ شروع کان آخر تائين منهنجو مددگار رهيو.
- مرحوم ڊاڪٽر عطا محمد حامي جي، جنهن پنهنجو سمورو مواد منهنجي حوالي ڪيو.
- محترم ڊاڪٽر عبدالڪريم سنديلي جي، جنهن ٻه ناياب قلمي بياض مون کي ڏنا ۽ رات جو دير تائين ڪلام اتارڻ ۾ مدد ڪيائين.
- محترم اياز قادريءَ جي، جنهن پڻ سنديلي صاحب سان گڏ مواد اتارڻ ۾ منهنجي مدد ڪئي.
- فقير فتح علي هيسباڻيءَ جي، جنهن پنهنجو گڏ ڪيل مواد مون کي ڏنو، ۽ شفقت ۽ محبت سان رهاڻ ڪري، خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي حياتيءَ جي احوال تي روشني وڌائين.
- فقير امداد علي هيسباڻيءَ جي، جنهن پنهنجو گڏ ڪيل مواد مون کي ڏنو، ۽ شفقت ۽ محبت سان رهاڻ ڪري، خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي حياتيءَ جي احوال تي روشني وڌائين.

- فقير عشاق علي ۽ فقير منظور علي هيسباڻيءَ جي، جن خوش خير محمد جي ڪلام ۽ سوانح جي باري ۾ معلومات ڏني.
- مرحوم فقير در محمد هيسباڻيءَ (اڳئين سجاده نشين) جي، جنهن جي مختصر رهاڻ وڏو اثر ڇڏيو.
- مرحوم عنايت فقير، ڊول فقير ۽ عابده پروين جي، جن کان خوش خير محمد جون ڪجهه ڪافيون ٻڌم.
- محترم تاج جويي جي، جنهن ”جهان البحر“ تان مواد اتاري ڏنو.

- تنوير عباسي

ماخذ
خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي سوانح

1. علي مردان شاهه لڪياري: سه ماهي مهراڻ حيدرآباد ("سوانح نمبر") 3، 4 _ 1957 ص 301.
2. عطا محمد حامي ڊاڪٽر: "خيرپور جي ميرن جو ادب، ثقافت ۽ سياست ۾ حصو" (قلمي) ص 637_ 639.
3. دين محمد وفائي: تذڪره مشاهير سنڌ، حيدرآباد، 1974ع _ ص 217.
4. ميمڻ عبدالمجيد سنڌي، ڊاڪٽر: سنڌي ادب جي مختصر تاريخ، 1961ع (قلمي).
5. عبدالجبار جوڻيجو، ڊاڪٽر: سنڌي ادب جي مختصر تاريخ، حيدرآباد 1973ع، ص 183.
6. فقير محمد رند: مير واهه ڊويزن جي ادبي ۽ ثقافتي تاريخ، 1961ع (قلمي).
7. حاجي محمد حداد: خيرپور جي ادبي تاريخ (قلمي).
8. عبدالغفار شاهه راشدي: اديب سنڌ لاڙڪاڻو، مئي 1951ع ۽ جولاءِ 1951ع.
9. لطف الله بدوي: نئين زندگي ڪراچي، جولاءِ 1960 ص 17.
10. عزيز الله ميمڻ: خيرپور ضلعي جي ادبي تاريخ ۽ ثقافت (قلمي) ص 187، 224، 391، 597.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جو ڪلام

1. درگاهه وارو قلمي نسخو، 1935ع ڌاري لکيل.
2. محترم خادم حسين عباسيءَ وارو نسخو.
3. محترم عبدالڪريم سنديلي جو بياض، ڪاتب گل محمد قل 1899ع.
4. محترم عبدالڪريم سنديلي جو بياض 1936ع.
5. محترم احمد خان آصف مصراڻيءَ جون موڪليل ڪافيون.
6. محترم ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌيءَ جو موڪليل مواد.
7. جهان البحر (قلمي) ڪاتب فقير جان محمد جتوئي، سنہ 1939ع.
8. محترم ڊاڪٽر عطا محمد حاميءَ جو قلمي بياض.
9. ماستر محمد موسيٰ سومري جو قلمي بياض سنہ 1899ع.
10. محترم ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، سب رنگ، حيدرآباد.
11. فقير فتح علي هيسباڻيءَ ڪان مليل مواد.
12. ڍول فقير، مرحوم عنايت فقير ۽ عابده پروين ڪان ٻڌل ڪلام.
13. خيرپور ضلعي جي ادبي تاريخ ۽ ثقافت، عزيز الله ميمڻ، 1978ع (قلمي).

ڪلام
خوش خير محمد هيسباڻي

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي حياتيءَ جو احوال

خوش خير محمد هيبساڻي، رئيس غلام حيدر هيسباڻيءَ جو فرزند هو. هو سن 1809ع مطابق 1224ھ ۾، ڳوٺ گل محمد هيسباڻي (ضلع نواب شاهه) ۾ ڄائو. سندس وڏا، اصل ساهيوال جا وينل هئا، ۽ ميان آدم شاهه ڪلهوڙي سان گڏ سنڌ ۾ آيا. خير محمد هيسباڻيءَ شروعاتي تعليم پونئرن جي ڳوٺ ۾ آخوند بخش علي گاڏهيءَ جي مدرسي ۾ ورتي. ان مدرسي ۾ هن قرآن شريف ۽ ڪجهه فارسيءَ جا ڪتاب پڙهيا.ويهن سالن ڪان پوءِ ٽنگڙن جي ڳوٺ ۾ لڏي آيو، ۽ مولوي عبدالقدوس وٽ تعليم مڪمل ڪيائين.

خوش خير محمد هيسباڻي، نوشهري جي نقشبندي بزرگ، پير شهاب الدين جي فرزند پير عبدالحئي جو طالب هو. ڪن سوانح نگارن موجب، خير محمد جي وڏن جي ان درگاهه سان عقيدت هئي. ڪي سوانح نگار لکن ٿا تہ خير محمد هيسباڻيءَ جو ان درگاهه سان تعلق عثمان فقير سانگيءَ جي اثر هيٺ ٿيو. بهرحال ان ڳالهه تي ڪو بہ اختلاف ناهي، تہ صو في خير محمد نوشهري جي نقشبندين جو طالب هو. هن ڪيترين ئي ڪافين ۾ مرشد عبدالحئي سان عقيدت جو اظهار ڪيو آهي.

عثمان فقير سانگيءَ سان سندس تعلق گهاٽو هو. پاڻ عثمان سانگيءَ جي وفات تي هڪ ڪافي چئي اٿائين.

ڪجهه سال پنهنجي رهبر پير عبدالحي جي خدمت ۾ گذارڻ بعد صوفي خير محمد حج جي سفر تي روانو ٿيو. اتان موٽڻ بعد سندس، مرشد عبدالحي وفات ڪري ويو، ۽ شاهه نصير ننديءَ عمر ۾ گاديءَ تي وينو. عثمان سانگي ۽ خوش خيرمحمد هيسباڻي نندي شاهه نصير جي سنڀال لاءِ نوشهري اچي رهيا

شاهہ نصير کي نندي هوندي کان ئي سنڌي زبان جي هن بي مثال صوفي شاعر جي رهنمائي حاصل ٿي. اڳتي هلي شاهہ نصير سنڌيءَ جي صوفياڻي شاعريءَ تي اڻ مٽجندڙ نشان ڇڏيا.

صوفي خيرمحمد جي حياتيءَ ۾ ئي، سنڌ جي ڪڇيءَ ۾ غلاميءَ جو ڳٽ پيو، ۽ خيرپور جي مير علي مراد خان پنهنجي سان غداريءَ جي انعام طور خيرپور رياست حاصل ڪئي.

مير علي مراد خان سچل سرمست سان بہ عقيدت ڏيکاري ۽ سندس فارسي ڪلام "ديوان آشڪارا" ڇپايائين. مير علي مراد خان، سچل سرمست جي طالب، نانڪ يوسف سان پڻ تعلقات رکيا ۽ نانڪ يوسف مير علي مراد جي قريب رهيو. ٿي سگهي ٿو تہ اها سندس سياسي حڪمت عملي هجي، جو تہ ان وقت سنڌ ۾ سچل سرمست جي بي باڪ شاعريءَ جي گونج هئي.

صوفي خير محمد هيسباڻيءَ ڪي بہ مير علي مراد پنهنجي قريب آندو. ڪن سوانح نگارن جي لکڻ موجب ان قربت ۾ خيرمحمد جي چاچي جو هٿ هو، جنهن جا خيرپور جي ميرن سان سنا تعلقات هئا. بهرحال هن آزاد طبع شاعر ميرن جي "ڪارداريءَ" جو ڳٽ ڳچيءَ ۾ پاتو، پر اهو تمام ٿوري عرصي لاءِ.

هن آزاد طبع ۽ شاعر مزاج صوفيءَ کي نوڪري پاڻ نہ پئي. سندس نوڪري ڇڏڻ جي باري ۾ هڪ دل کي ڇهندڙ روايت آهي:

هڪ دفعي صوفي خيرمحمد هيسباڻي پنهنجي عملي سميت گشت ڪندي، ڪنهن ڳوٺ پرسان هڪ ضعيف پوڙهيءَ کي ڏٺو جيڪا مٽرن جي پري ڪٽي نہ پئي سگهي، ۽ مدد لاءِ ماڻهن کي پئي سڏ ڪيائين. هن صوفي شاعر جي حساس دل رجي پيئي، ۽ پاڻ گهوڙي تان لهي، ڪيس پري ڪٽائڻ لڳو. مائي سرڪاري ڪامورن جي دهشت کان ڊڄڻ لڳي، ۽ چيائين." ابا مون تہ ماڻهن کي پئي سڏيو، اوهين تہ ڪامورا آهيو!"

پوڙهيءَ جي انهن لفظن خوش خير محمد جي دل تي ايڏو تہ اثر ڪيو جو پاڻ دانهن ڪري چيائين " چا! ڪامورا ماڻهو

ئي ناهن؟ “ ان ئي وقت نوڪري ڇڏي ، نوشهري اچي سچي حياتي شاعري ۽ تصوف لاءِ وقف ڪري ڇڏيائين .

ميرن سان پنهنجي تعلق واري وقت ۾ هن سفارش ڪري ڪيترائي قيدي آزاد ڪرايا.مير علي مراد هن جي ڏاڍي عزت، ڪندو هو، ۽ سندس سفارش تي قيدين کي آزاد ڪري ڇڏيندو هو. ماڻهن کي جو اها خبر پئي ،سو هر چور چڪار جو مائٽ صوفي خيرمحمد کي ايلاز منٿون ڪري پنهنجي قيدين لاءِ سفارش ڪرائيندا هئا. آخر مير علي مراد بہ تنگ ٿي پيو . هڪڙي ڏينهن هن صوفي خيرمحمد کي سمجهايو ، ۽ پوءِ ڪانئس ڏاڙهيءَ تي هٿ رکرائي واعدو ورتائين تہ هو ٻيهر ڪنهن ڏوهيءَ جي سفارش نہ آڻيندو . هي فقير اجا ڏاڙهيءَ تي انجام ڏيئي دربار مان ٻاهر مس نڪتو تہ اتي ئي هڪ پوڙهيءَ اچي الله جو نانءُ وڌس تہ مون کي منهنجو پٽ ڇڏائي ڏي . ان دم ئي موٽي آيو دربار ۾، ۽ مير کي ان پوڙهيءَ جي پٽ کي ڇڏڻ جي سفارش ڪيائين . مير علي مراد کلي چيس تہ” فقير. اجا هاڻي ڏاڙهي ڏئي وئين ۽ هاڻي ئي سفارش ڪٺي آيو آهين!“

خير محمد هيسباڻيءَ چيس تہ ” پوڙهيءَ الله جو نانءُ وڌو ، تارازيءَ جي هڪ پڙ ۾ پنهنجي ڏاڙهي وڌم، ۽ ٻئي ۾ الله جو نانءُ ! الله جو نانءُ منهنجي ڏاڙهيءَ کان ڳرو ٿيو.“ مير کلي اها سفارش بہ مڃي !

مير علي مراد جي موسيقيءَ جي محفلن ۾ خوش خيرمحمد هيسباڻي پاڻ حاضر رهندو هو ۽ سندس ڪلام پڻ انهن محفلن ۾ ڳايو ويندو هو . انهن ڪچهرين ۾ فقير نانڪ يوسف پڻ ايندو هو.

خوش خيرمحمد هيسباڻيءَ وٽ، سندس ئي ذات وارو هڪ فقير ’پيارو فقير‘ رهندو هو، جيڪو سندس خاص خدمتگار هو، پر چوريون بہ ڪندو هو. هو هڪ رات جو پل ۾ خيرمحمد جي جتي پائي چوريءَ تي ويو . ياڳيا پيرا وني اچي خيرمحمد هيسباڻيءَ جي جاءِ تي نڪتا، ۽ پيرن واري جتي بہ سڃاتائون ، پر ان ڳالھ تي

ويساهه ئي نه آين ته اهو خوش خيرمحمد جو ڪم هوندو. ان تي خيرمحمد هيسباڻيءَ ڳالهه کي تاڙي ورتو. ان پنهنجي منهن پياري فقير کي چيو ته "غريبن جي گهرن کي ڪاٺ تو هٽين، الله جي گهر کي ڪاٺ هٽين ها ته ڪجهه هٿ ته اچي ها."

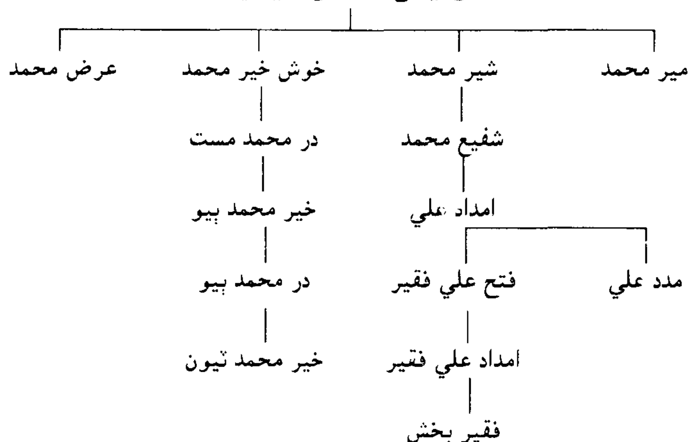
خوش خيرمحمد جي پائرن لاڪيرن ۽ هندن جي زمينن تي قبضا ڪيا. ڪيس هليو. ٻيءَ ڌر خوش خيرمحمد کي شاهد واريو ته هيءُ سچي شاهدي ڏيندو. ٻئي طرف سندس پائرن طرفان زور پيو ته اسان جي فائدي ۾ شاهدي ڏي. جڏهن فيصلي وقت ڪانئس پڇا ٿي ته چيائين ته " ان زمين ۾ منهنجي پائرن جو پيند (پتر) به ڪونهي." ان تي زمين مالڪن کي موٽي ملي، ۽ پائر خوش خير محمد تي ڏاڍو ناراض ٿيا.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ 1294هه جي 2 محرم تي، ٽڳڙن جي ڳوٺ ۾ وفات ڪئي. عيسوي سن 1877ع آهي. ڪيس ان ڳوٺ ۾ ئي دفن ڪيو ويو. 1905ع ۾ ٽڳڙن جي ڳوٺ کي درياهه پائڻ لڳو، ان ڪري سندس لاش کي ڪيرائي خيرپور ضلعي ۾ ڪرونديءَ جي پرسان دفن ڪيو ويو، جيڪو ڳوٺ اڄ تائين خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي نالي سان سڏيو وڃي ٿو. اتي سال به سال 17، 18 ۽ 19 ذوالحج تي ميلو لڳي ٿو.

خوش خير محمد کان پوءِ سندس پٽ درمحمد گاديءَ تي ويٺو، جنهن کي در محمد مست چوندا هئا. در محمد مست پڻ ڪافيون لکيون آهن. ان کانپوءِ خير محمد ٻيو گاديءَ تي ويٺو. جنهن بعد در محمد ٻيو گادي نشين ٿيو، جيڪو پڻ سنڌي، سرائڪي ۽ فارسيءَ جو سٺو شاعر هو. سندس ڪافيون تر ۾ اجا تائين ڳايون وڃن ٿيون. پڻ صوفين جو هڪ عملي مرقعو هو. هر ملنڌڙ کي "محبوب" ۽ "شهنشاهه" سڏيندو هو. در محمد کان پوءِ هاڻي خيرمحمد ٿيون گادي نشين آهي.

خير محمد هيسباڻيءَ جي پونئيرن مان فقير فتح علي هيسباڻي آهي، جيڪو اڳئين زماني جي صوفي فقيرن جو هڪ مثال آهي. هو صاحب هڪ عجيب ۽ بي باڪ شخصيت جو مالڪ

آهي. سندس نڪتا رس پريا آهن ۽ ڪلام صوفياڻو. سندس ٻه فرزند فقير امداد علي ۽ فقير عشاق علي بہ موسيقيءَ ۽ ادب جو سنو ذوق رکن ٿا، ان ئي خاندان مان فقير منظور علي هيسباڻي سنو ڳائڻو آهي. خوش خير محمد جو شجرو هن ريت آهي :

خوش خير محمد جي شاعري ۾ مٿس سچلؔ سرمست جو اثر

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي زماني تائين، سچل سرمست سنڌي ڪافيءَ کي ڪيترين ئي نين هيئتون ڏئي چڪو هو، ۽ سندس فني توڙي فڪري صلاحيتن جي ڪري ڪافيءَ جي صنف عام ۾ مقبول ٿي ويئي هئي. شاهه لطيف جي شاعريءَ کان پوءِ سنڌي شاعري ارتقا جو هڪ ٻيو اهم ڏاڪو چڙهي چڪي هئي. اُونهن خيالن، هلڪن مترنم لفظن ۽ علامتي تصوف جي جاءِ رنداڻي ۽ بيباڪ اظهار ، وجنڊڙ ۽ گجگوڙ ڪندڙ اچارن وارن لفظن ۽ والهانہ بيخوديءَ واريءَ موسيقيءَ ۽ سڌي سنئين اعلا نيءَ شاعري ورتي. غنائي شاعري واڻيءَ کان اڳتي وڌي ، ڪافيءَ جا ڪيترائي رنگا رنگ گهاڙيٽا پاڻ ۾ سمائي چڪي هئي، سچل سرمست جي چڏيل ورثي کان سواءِ خوش خير محمد ۾ سندس ساٿاري سنڌي ڪافيءَ جي صنف سان دلچسپي رکي، ۽ ان ۾ واڌارا ڪندا رهيا. اُن دور جي سيني ڪافي چوندڙ شاعرن جي شاعريءَ تي سچل سرمست جو باغياڻو ۽ رندي انداز ، سندس ڪافين جي گهاڙيٽن جي نواڻ، ۽ سندس اترادي لهجي واري مني ٻولي ، انهن سيني صفتن جي گهري ڇاپ خوش خيرمحمد هيسباڻيءَ جي شاعريءَ ۾ موجود آهي :

پاڻ ڏسي تو پنهنجو تماشو
(سچل)

آئين صورت جو سينگار ڪري
پنهنجو پاڻ ڏسڻ لئہ پير پري
(خير محمد)

سچ تا مرد چون ڪنهن کي وٽي نہ وٽي
ڪوڙيءَ دوستيءَ جو دم ٻٽي نہ ٻٽي
(سچل)

سچ كنهن نہ وٺي سو تہ كيئن چوان
جيئن ٿو عشق چوي تيئن ٿو ٻيءَ پران
(خير محمد)

اگر اثبات كو جانو نہ هر گز تم گدا هوگا
يقين كرنا گدا گر هو و ليكن خود خدا هوگا
(سچل)

كهو تم كون جوئنده خداوندا يا بندا هئہ
(خيرمحمد)

اک نہ نالا فقير كيون سڏاوندئين
عشق دي ميدان وچ مول نہ اونديئن
(سچل)

اندر دل دي ركنديئن غير
كاهي كو درويش سڏاوندئين
(خير محمد)

تون تہ آدم اصلي ناهين
پول نہ ٻئي كنهن پل
(سچل)

پنهنجو نهارج پاڻ ۾
چولي اندر چئنچل
(خير محمد)

مٿئين ٻنهي كافين جو گهاڙيٽو، توڙي قافيو ساڳيو آهي، خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي هڪ كافيءَ تي، سچل سرمست جي بزرگ، ميان صاحب ڏني فاروقيءَ جو اثر پڻ ملي ٿو:

هڪ من جو موهن مون سان ملي
ٻي خلق ساري پل كلي
(صاحب ڏنو)

موهن ميڏي من پانوٽا
كيا كريسي لوك اياٽا

متين مثالن مان ظاهر ٿئي ٿو ته خيرمحمد هيسباڻيءَ جي دور تائين سچل سرمست جي شاعري ، عام مقبول ٿي چڪي هئي. سچل سرمست کان پوءِ ايندڙ شاعرن تي خاص طرح خيرمحمد هيسباڻيءَ جي شاعريءَ تي سچل سرمست جي اسلوب، گهاڙيٽي ، توڙي فڪر جي چٽي ڇاپ آهي . ڪٿي ڪٿي ته خير محمد هيسباڻيءَ جا گهاڙيٽا ، خيال بولي توڙي اسلوب سچل سرمست وارا آهن، ته ڪٿي وري خير محمد هيسباڻي سچل سرمست جي فڪر، ٻوليءَ يا اسلوب کان متاثر ٿيو آهي، پر گهاڙيٽو پنهنجو استعمال ڪيو اٿائين. خير محمد تي سچل جي همعصر گهرام فقير جو پڻ اثر آهي .

خوش خير محمد ۽ سندس هم عصر

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جو دور سنڌي ڪافيءَ جي اپار جو دور هو. انهي دور ۾ اتر توڙي لاڙ ۾، سنڌي ڪافيءَ جا بهترين شاعر موجود هئا. هڪ طرف بيدل، نانڪ يوسف ۽ حمل هئا، ته لاڙ ۾ قطب شاهه، پير اشرف ڪاماري وارو ڪافيءَ جي خاڪن ۾ دلڪش رنگ روپ پيري رهيا هئا.

ان دور ۾ ڪافيءَ جا شاعر، سڌيءَ يا اڻ سڌيءَ طرح هڪ ٻئي سان لاڳاپي ۾ رهندا هئا. سڌيءَ طرح ائين جو هڪ شاعر هلي ڪري ٻئي شاعر وٽ ويو، ۽ سندن روح رهاڻ ٿي، هڪ ٻئي جون ڪافيون بيت ٻڌائون، ۽ اڻ سڌيءَ طور ان ريت جو هڪ شاعر جي ڪافي مقبول ٿي ڳائڻ ذريعي عام ۾ مشهور ٿي ويئي، ۽ ٻئي شاعر ڪنهن ڏورانهين ڳوٺ ۾ اهي ٻول ٻڌا، ۽ پوءِ انهن ئي ٻرلن جي پيران ساڳيءَ طرح تي ڪافي چيائين - ۽ اهڙيءَ ريت هڪ طرز جون ڪي ئي ڪافيون زبان زدِ عام ٿي ويون.

صوفي خير محمد هيسباڻيءَ جي وقت ۾ به اهڙي ڏي وٺ ٿي — هن صوفي شاعر جي ڪلام ۾ ڪيترائي اهڙا شعر آهن ،جن ۾ سندس هم عصرن جي ڪلام جون جهلڪيون نظر ٿيون اچن- اهو چوڻ مشڪل آهي، ته پهرين اهو ڪلام ڪنهن چيو، ۽ ڪهڙو شاعر ان کان متاثر ٿيو.- جو ته ان دور جي شاعرن ڪهڙيءَ ترتيب سان ۽ ڪهڙين تاريخن تي ڪهڙيون ڪافيون چيون، اهو اندازو

لڳائڻ مشڪل آهي، ڇو ته ان دور ۾ قلمي نسخن تي شاعر جي ڪلام چوڻ جي تاريخ نه وڌي ويندي هئي. خوش خير محمد هيسباڻيءَ ۽ سندس ساٿارين جي شعر ۾ جيڪي هڪ جهڙيون ڳالهيون آهن، انهن مان اهو پتو لڳائڻ مشڪل آهي ته اهو ڪلام اڳ ۾ خير محمد چيو، ۽ پوءِ خير محمد هيسباڻي انهن ڪان متاثر ٿيو. اهو معلوم ڪرڻ به نا ممڪن آهي، ته هم عصر شاعرن مان ڪو خاص گهاڙيٿو يا ڪا خاص طرز ڪهڙي شاعر ايجاد ڪئي . انهن سيني ڳالهين هوندي به اها خبر پوي ٿي ته ان دور جا شاعر هڪ ٻئي سان رابطي ۾ هوندا هئا- انهن جو ڪلام سڌيءَ يا اڻ سڌيءَ طرح هڪ ٻئي تائين پهچندو هو، ۽ ان کي پسند ڪري ان پران ٻيا پنهنجا ڪلام چوندا هئا. ان دور ۾، هميشه وانگر هم عصر شاعر هڪ ٻئي ڪان متاثر به ٿيندا هئا، ته هڪ ٻئي کي متاثر به ڪندا هئا.

سچل سرمست جو اثر صوفي خيرمحمد هيسباڻيءَ تي ظاهر ظهور آهي ! ان ڪان پوءِ ٻيو شاعر جيڪو خوش خيرمحمد هيسباڻيءَ جو هم عصر هو ۽ جنهن جي ڪلام جي سندس ڪلام سان مماثلت آهي ، اهو آهي بيدل.

لڳي ٿو ته هي ڪلام، هنن مان ڪنهن هڪ ، ٻئي جي شعر ڪان متاثر ٿي لکيو آهي :

ڪانگ لنوي مني لات- مارو مسافر ڄاڻ کي ايندا
(بيدل)

ڪاڪيون ڪانگ لنوي، تو
ايندا اڄ ڪر سياڻي.
(خير محمد)

هيٺ ڏنل بيدل ۽ خير محمد جي ڪلام ۾ خيال جي هڪ جهڙائي آهي:

بار برهه دا باري جو جاتا!
عرش ملڪ افلاڪ نه ڄاتا!
عاشق سارا سر تي اُنايا.
(بيدل)

افلاڪان سر آچ ڪڙو تا ملڪان منهن نہ لائي
اهڙا سڻ بار ملامت.

ڪن ڪافين ۾ بيدل ۽ خير محمد جو گهاڙيٽو ، توڙي قافيو هڪ جهڙو آهي:

دعويٰ دورنگيءَ جي ڇڏي وحدت ڏي چت جو چاهہ ڪر.
(بيدل)

ڪر همت، ڇڏ حرصَ آهي دور دنيا دم گذر
(خير محمد)

حسن دا جلوا ڪعبہ قبلہ عشق اسا ڏا امام
(بيدل)

نينهن پڙهائي نماز ، عشق تي آيو امام اسان جو.
(خير محمد)

تخت هزاري دا صاحب ويکو ڳليان وچ ڦريندا
(بيدل)

تخت هزاري دا مالڪ جانب جوڳي تي آيا.
(خير محمد)

بيدل ڪان پوءِ خوش خيرمحمد هيسباڻيءَ جو ٻيو مشهور ۽ اهم همعصر نانڪ يوسف آهي. خير محمد ۽ نانڪ يوسف جي اباڻن ڳوٺن جي وچ ۾ ڪو وڏو مفاصلو نہ آهي. ٻنهي شاعرن جو خيرپور جي ميرن سان تعلق هو، ان ڪري لازمي آهي تہ ٻئي شاعر هڪ ٻئي سان ملندا هوندا، روح رهاڻيون ڪيون هوندائون ۽ ٻنهي شاعرن جو ڪلام ٻانائن ذريعي هڪ ٻئي وٽ پهتو هوندو. هيٺ ڏنل ڪافين جو گهاڙيٽو ساڳيو آهي، ۽ لڳي ٿو تہ هڪ شاعر ٻئي ڪان متاثر ٿي اها ڪافي چئي آهي:

سٽي پورب جو پيغام، سامي سنک وڄائن تا
(خير محمد)

نانگا نينهن ڪيا نروار ، مر جي رام ريجهائن تا.
(نانڪ يوسف)

انهيءَ ساڳئي گهاڙيٽي ۽ قافيي تي، ٻن ٻين شاعرن جون ڪافيون بہ آهن ، جيڪي پڻ خوش خيرمحمد هيسباڻيءَ جا هم عصر آهن. لڳي ٿو تہ اها طرز پنهنجي وقت جي ڏاڍي مقبول طرز هئي، جنهن تي ان دور جي مشهور ۽ ماهر ڪافي چوندڙ شاعرن پنهنجا ڪلام چيا .ٻيا شاعر جن جون ڪافيون مٿئين طرز تي ملن ٿيون، اهي آهن عثمان سانگي ۽ قطب شاھ .عثمان سانگيءَ تہ خوش خيرمحمد هيسباڻيءَ سان ملا قاتون بہ ڪيون. قطب شاھ جي ڪافي هيٺينءَ ريت آهي:

لڳي لاهوتين ڪي لاڳ، جوڳي من ۾ مچ مچائن ٿا.
(قطب شاھ)

نانڪ يوسف ۽ خوش خيرمحمد جي ڪيترين ئي ڪافين ۾ هڪ جهڙائي نظر ٿي اچي

دم دم اسان ڏي دل تي هئہ تانگهہ تيڏي پيارا.
(خير محمد)

دم دم اسان ڏي دل تي سڄڻان ديان ڳالهيان.
(نانڪ يوسف)

دلبر آيا مئڏي ديس، آمل سيان ڏيوو مبارڪ.
(خير محمد)

دلبر ديس اساڏي آيا، واھ برھ دي بهار لڳي.
(نانڪ يوسف)

جيوين ڪرامت ڪشف اڪيندي
عاشق ايوين نهين لڪيندي.
(خير محمد)

لڪا ڪرامت ڪشف منيندي
ڪنز قدوَري هنر ٻٽيندي
(نانڪ يوسف)

عشق جٽيا جس پايا هئہ
تس واھ اسلام جڳايا هئہ
(خير محمد)

آج سجن كيون نہ آيا هئہ
كنهن ڏوتي ني پرمايا هئہ
(نانڪ يوسف)

هر مظهر وچ حاضر هوندي همت دي مرداني وهوا
(خير محمد)

آپ هو يا بتخاني دلبر ، آپ يا مئہ خاني وهوا.
(نانڪ يوسف)

بجليان واه برساتا لايان
تا تا ناچ نچايا هئہ
نال تماشي تيَا تيَا.
(خير محمد)

تا تا تا تا تيَا —عشق حق نگاهان .
(نانڪ يوسف)

مٿي ڏنل مثالن مان آخري مثال ۾، موسيقيءَ جو ناچ سان لاڳاپو ظاهر ٿئي ٿو . اها "نرت تال" جي موسيقي ۽ ان جا بول نانڪ يوسف وٽ عام ملن ٿا، ان ڪري پائنجي ٿو تہ ان قسم جي شاعريءَ ۾، خير محمد تي نانڪ يوسف جو اثر پيو آهي . عثمان سانگي (1778ع- 1860ع) خير محمد هيسباڻيءَ جو نہ فقط اهم ۽ مشهور هم عصر هو، پر ٻئي مرشد ڀائي پڻ هئا. هنن جون ملا قاتون ۽ ڪچهريون بہ ٿينديون رهنديون هيون .عثمان سانگي ۽ خير محمد جي ڪافين ۾ پڻ هڪ جهڙائي ملي ٿي.مٿي ڏنل ڪافي، جنهن جي طرز تي عثمان سانگيءَ جي ڪافي پڻ ملي ٿي:

سٽي پورب جو پيغام
سامي سنڪ وڄائن تا.
(خير محمد)

صوفي صافئون صاف
خيال سان الف جڳائن تا.
(عثمان سانگي)

اهڙي هڪ ٻي ڪافي پڻ آهي ، جنهن ۾ پڻ ٻنهي شاعرن مان ڪو هڪ ٻئي شاعر کان متاثر ٿيل ٿو ڀانئجي :

ڪيا انصاف ويکان تيڏي آوڻ دا
ڏاڍا لائق ڪيتي ليئي پاوڻ دا
(خير محمد)

ڏاڍا لڪ ڪيتئي ليئي پاوڻ دا
ڪيها عرض پيوئي آوڻ دا
(عثمان سانگي)

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جو عثمان سانگيءَ سان ايترو اُنس هو، جو عثمان سانگيءَ جي وفات سندس دل کي ڏک هنيو، ۽ هن عثمان سانگيءَ جي وفات جي سانحي تي ڪلام چيو:

عثمان عاشق آفرين پنهنجو جسم پروان ڪيئي
منجهه طالبن جي توهه ۾ نالو صحيح نيشان ڪيئي

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪلام تي بلا شاهه جي اثر جو اولڙو پڻ پيو آهي. صوفياڻي شاعري، خصوصاً وحدت الوجود ۽ ”همہ اوست“ جي نظريي واري شاعري ان دور ۾ نہ فقط سنڌي ڳالهائيندڙ ايراضين ۾، پر سرائڪي توڙي پنجابي ڳالهائيندڙ ايراضين ۾ مقبول عام هئي. بلا شاهه ۽ فريد اجا تائين سنڌ جي ڳوٺ ڳوٺ ۾ ڳايا تا وڃن .بلا شاهه جي هڪ ڪافيءَ جو اثر خوش خير محمد تي ٿيو ڏسجي ٿو

بلا شاهه جي هڪ ڪافيءَ جو هڪ بند آهي :

اسان آدم ڪنون اڳي هياسين
آدم سا ڏا چايا
الهہ آدمي بن آيا.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ پڻ چيو آهي تہ :

خوشيءَ پنهنجي خاڪ رليا سي
نہ تہ آدم کان اڳي هيا سي.

خوش خير محمد جو پوين شاعرن تي اثر:

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جو جنم 1224هه آهي، ۽ خواجه فريد 1261هه ۾ ڄائو . ان لحاظ کان خير محمد جي عمر ٽيهن سالن کان به مٿي هئي جو خواجه فريد ڄائو هئو. خوش خير محمد جي ڪلام ۾ به ڪافيون اهڙيون آهن ، جن مان ظاهر ٿئي ٿو ته انهن جو اثر خواجه فريد تي پيو ڇو ته خوش خير محمد شاعريءَ جي چوٽ تي هوندو هو ته خواجه فريد جو جنم ٿيو .

خوش خير محمد چيو آهي :

رند روز شب آهن سدا وحدت جي واديءَ ۾ غرق.

خواجه فريد جو ڪلام آهي :

آهن قلندر روز شب پنهنجي خوديءَ ۾ خود غرق .

مٿئين ڪلام ۾ نه فقط وزن، بحر، گهاڙيٽو ۽ مزاج ساڳيو آهي، پر قافيو به سا ڳيو آهي ،ائين ٿو لڳي ته خواجه فريد خوش خير محمد جي ڪلام جي طرح تي لکيو آهي.

سهڻي صورت ويک سبحان کهون
اي جهان سارا لا مکان آيا
(خوش خير محمد)

بن دلبر شکل جهان آيا
هر صورت عين عيان آيا
(خواجه فريد)

مٿين ڪافيءَ ۾ به خواجه فريد ، خيرمحمد هيسباڻيءَ جو اثر قبول ڪيو آهي. مولوي عبدالغفور همايوني به ڪافيءَ جو مشهور شاعر آهي، ۽ هن انهيءَ صنف ۾ ڪافي نواڻ پيدا ڪئي آهي. خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪلام ڪيس به متاثر ڪيو آهي .خوش خير محمد جي ڪافيءَ جا مصرعا آهن:

تنهنجي پنبڙين جا پيڪان چوان
اهي نندڙا بڙڇون بان چوان
تنهنجا ابرو سيف ايران چوان
ڪيڏو ڪيس ڪري ڪن دست دليون.

مولوي عبدالغفور همايونيءَ جي ڪافي آهي :

تنهنجي صورت گل گلاب چوان
يا ملڪ سندو مهتاب چوان
تنهنجي قد سڌي کي ڪان چوان
يا بيشڪ الف ايران چوان.

خير پور جي هڪ شاعر سبحان فقير به خير محمد جو اثر قبول ڪيو آهي:

محبوب جي سيلاب جي قاصد خبر ڏي ڪا ڪري
(سبحان فقير)
طالبن توحيد جي آندي خبر خاصي ڪري
(خير محمد)

ساڳيءَ طرح مير راز محمد تي پڻ متينءَ ڪافيءَ جو اثر معلوم ٿو ٿئي، جو ساڳئي ئي رنگ ۾ مير راز محمد چوي ٿو ته :

قاصد ادا وڃ يار ڏي، آڻج اوڏانهن خوش خبر

سنڌ جي هڪ ٻئي اهم شاعر حسن بخش شاهه ڊنڙي واري پڻ خوش خير محمد جو اثر قبول ڪيو آهي .حسن بخش شاهه جي هڪ ڪافي آهي :

هن عشق جي آڙاهه ڪئين هزار ڀڳڻ ٻاريا

اها ڪافي خوش خير محمد جي هيٺينءَ ڪافيءَ کان متاثر ٿي چيل ٿي لڳي:

انهي سيف ابروءَ جي سوين مانجهي هزارين ماريا

خيرپور جا ٻيا به شاعر، مير امير علي ٽالپر ۽ قائم فقير پڻ خوش خير محمد هيسباڻيءَ کان متاثر ٿيا آهن

مير امير علي ٽالپر جي هڪ ڪافي:

عشق اچي تڏهن سر نائن ٿا
جڏهن موت حياتي پائن ٿا

خوش خير محمد جي هن ڪافيءَ کان متاثر ٿيل آهن:

جڏهن هر صورت حق پائن ٿا
تڏهن صوفي اچي سر نائن ٿا

قائم فقير جي ڪافي آهي :

تنهنجي حسن ڪيا حيران سوين سلطان چوان.

اها ڪافي خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي مشهور ۽ مقبول ڪافيءَ "پسي صورت جو سلطان هم حيران لڳي" تان متاثر ٿيل آهي. خوش خبر محمد جي ان ڪافيءَ جي گهاڙيٽي جي سونهن سنڌ جي ڪيترن ئي شاعرن کي متاثر ڪيو ، ۽ ان کان پوءِ ڪيترن ئي شاعرن ان طرح تي ڪافيون چيون .

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪلام جي اپياس مان ظاهر ٿو ٿئي ته مٿس سچل سرمست جو گهرو اثر آهي، ۽ هو پنهنجي هم عصرن سان سڌيءَ اڻ سڌيءَ طرح رابطي ۾ هو، ۽ انهن مان ڪن کان متاثر ٿيو آهي ۽ ڪن کي متاثر ڪيو اٿائين، ۽ پاڻ کان پوءِ ايندڙ شاعرن تي به گهرو اثر ڪيو اٿائين.

مرشد سان عقيدت ۽ دوستن جي ياد:

خوش خير محمد هيسباڻي نظرياتي طور نوشهري جي پير عبدالحئي جو مريد هو، ۽ جا بجا ان جو ذڪر ڪيو اٿائين .

خير محمد شاهه عبدالحي دي

برهه لائي برسات

* * *

خير محمد هر فقر جو خادم نوشهري سيس نوايو

* * *

خير محمد شاهه عبدالحي دي در دي آن مئن پردي

* * *

خوش خير محمد مُلهه خريد بندو

آهي عاشق عبدالحئي سندو

* * *

هونئن خير محمد دونو جڳ ۾ عشق عجب سرمايا هئه

عاشق عبدالحي ميري گر ايوين آک سڻايا هئه

پنهنجي مرشد، شاهه عبدالحئي جي خاندان مان، پير نول گهوٽ به خير محمد جي ئي حياتيءَ ۾ جائو ، جنهن جي ڄمڻ تي هن لکيو:

نول گھوٽ نوشهري دي وچ
ڪيتان عشق آباديان

سنڌ جي ٻين ماڻهن وانگر خوش خير محمد قلندر شهباز سان به عقيدت رکندو هو، ۽ ان جو اظهار هن مشهور ڪافيءَ "اچڻي حاضر حسيني تي قلندر لال مروندي" ۾ ڪيو آهي.

هڪ ٻيءَ ڪافيءَ ۾ هن خواجه عبدالله کي ڳايو آهي، جنهن لاءِ لطف الله بدويءَ لکيو آهي ته " هرات جو رهڻ وارو هو، ۽ ڪاملن مان هو."

عثمان سانگيءَ سان به خاص رهاڻيون هئس. عثمان جي وفات تي هينيون ڪلام چيو اٿائين:

عثمان عاشق آفرين
پنهنجو جسم پروان ڪيائين

خوش خير محمد جي رومانويت:

خوش خير محمد، سنڌي توڙي سرائڪي ڪافين ۾ هڪ نئين اسلوب، توڙي نئين تاثر جو اظهار ڪيو .خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪافين ۾ هر موضوع تي رومانويت جو وڻندڙ رنگ چڙهيل ملندو . اهو اثر، سندس هم عصرن توڙي ڪانئس اڳ آيل شاعرن وٽ پڻ ملي ٿو، پر ڪٿي ڪٿي، ۽ اُهو ايترو رچيل نه آهي، جو انهن شاعرن کي رومانوي شاعر ڪري ليکجي .شاهه لطيف توڙي سچل سرمست تصوف تي رومانويت جو پوش چاڙهيو ، ان اسلوب جي چوٽ خير محمد هيسباڻيءَ وٽ ٿي۔ خير محمد جي هر ڪافي مجاز جي رنگ ۾ رنگيل آهي. هن وٽ سونهن جو بيان سراپا ٿائين وڃيو پهچي. هن ڪي صوفياڻي فلسفي، همه اوست جي ڳوڙهن ۽ منجهيل مسئلن جي بيان ڪرڻ وقت به پرينءَ جا پار نظر ٿا اچن . اتر توڙي لاڙ ۾، ان اسلوب جي انتها هن شاعر وٽ ئي نظر اچي ٿي. سندس ڪي ڪافيون ته انتها پسند رومانويت Extremist Romanticism جو اظهار آهن:

عشق سارا تقدير، متان ڪو تدبير هلاوي

* * *

يعني عشق اڻ ٺر آهي ان اڳيان ڪا بہ تدبير نٿي هلي سگهي -هٿ پير هڻڻ اجايو آهي-ڦاسڻ کان پوءِ ڦٿڪڻ جو ضرور ڪونهي.

رمزن غمزن جهرمر لائي
ڪوئل قمريءَ قم قم ڳائي
مينا طوطي مست تي آئي

هن بند ۾ نہ فقط هڪ خوشگوار ماحول پيدا ڪيو ويو آهي. پر لفظن جي هڪ ٻئي سان لاڳاپي- (رمزن، غمزن، قمري،قم قم) اتاهہ موسيقيت پيدا ڪري ڇڏي آهي .

آتش بازي عشق اتاري
پڇو پتڱن کان اها سڌ ساري
اول اتئي آڙاهہ خليلي
پوءِ برهہ ۾ باغ بهاري

هن سڄيءَ ڪافيءَ تي مجاز جو رنگ ڇانئيل آهي:

ڪيءَ جو ڪالهہ اکيون ڏسي آيون
هاڻي رهن نہ تيون ڪنهن جي رايون
بعضي چوري بعضي زوري
ڪا جا لڳي اتن عشق جو لوري
راز وڏي تہ ريجهايون

ساڳيءَ طرح هينئين ڪافين ۾ عشق ۽ "عقل" جي موضوع کي ڪهڙي نہ پياري انداز ۾ بيان ٿو ڪري- اهو موضوع هن ڪافيءَ ۾ نت نئون ٿو لڳي .

عشق اچي مون سان ڪيون ڳالهيون
ڏسڻ نہ جهڙيون، سلڻ نہ جهڙيون
هر دو جهان جي حجابن واريون
سڀ پڌر اچي پيون
علم عقل جو اڱ ٻڌيون سي
نيهن سٽايون نيون

حسن جون فوجان سر عشاقن
اچي امالڪ پيون.
خوش خير محمد قبل ماصيءَ جون
حال وحدت ۾ ويون.

هينين سرائڪي ڪافي، تشبيهن جي ڪري رومانويت جو خوبصورت مثال ٿي پئي آهي:

وھ سير چمن گلزاري وي
مست اکين مخمور ويکو
جوڙ محبوب آون جھڙ بادل
زلفان ميگھ ملھاري وي
چشمان ڪجل دا ڪلور ويکو
حسن ديان بجليان برھين واليان
آون بي اختياري وي
تجليان سي ڪوھ طور ويکو

هيءَ ڪافي ،خوشبو، رنگ ۽ سرنهن جو سهڻو ميلاپ ٿي آچي:

چٽي زلف اتي رخسار ميان
ڪڍي ڪا ڪل برھ بازار ميان
هر جاءِ حسن دي هوءِ ويکو
سارا ملڪ مڙئي خوشبوءِ ويکو
واھ واھ حسن هبڪار ميان
جيوين عنبر مشڪ تتار ميان

مٿي ڏنل سيني ڪافين ۾ رڳو مجازي رومانويت آهي. انهن ۾ تصوف جا پيچيده خيال آهن، پر انهن کي ثانوي حيثيت آهي. هنن سيني ڪافين تي مجاز جو رنگ غالب آهي. هنن ڪافين ۾ خير محمد جو محبوب انسان آهي، ڪارين ڪجلين اکين وارو، رخسارن وارو، جنهن جا زلف ميگھ ملهار آهن ، جتي اکيون ڪڏهن چوريءَ ، تہ ڪڏهن زوريءَ وجيو اتڪن

هنن ڪافين ۾ مجاز جو هڪ نئون نڪور، مترنم ۽ تاثراتي اظهار آهي. اهو اظهار، ساديءَ، سلوڻيءَ، پر شاعراڻيءَ

ٻوليءَ ۾ ڪيل آهي. انهن ڪافين ۾ اوچتي من اچل آهي. ڪٿي ڪٿي فارسي روايتن توڙي لفظن جو جهلڪو آهي.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي هينين ڪافي ، انهن سنڌيءَ ۽ سرائڪي ڪافين ۾ مٽيري رهندي، جيڪي ڪنهن سهڻي جي سونهن کي بيان ڪرڻ لاءِ چيون ويون آهن. توڙي هن ڪافيءَ ۾ مڪمل طور تي ”سراپا“ جي ٽيڪنڪ ناهي ، پر اهو رنگ موجود آهي:

ويکن نال دلين لٹ نيندا هئہ
چشمان چست جڏان ول چئيندا هئہ

اکيان مست قدح مخمور ڏونهين
نينان نور پريان گهتن گهور ڏونهين
نازان ناز ڪرن چڪ چور ڏونهين
جڏهن ڏار ڪجل دي ڏريندا هئہ

لب لعل سونهن سرخي ٿال اوپر
بنيا نيلم دانہ خال اوپر
ويکو غنچہ دهن مشڪ مثال اوپر
هڻ پان مساڳ مليندا هئہ

ٻئنسر بيني نقش ٻراڙ بنيا
جهالر جهومڪ جهومر دار بنيا
دهري دام دلين هس هار بنيا
ڳل مالها پاڪي مريندا هئہ

خوش خير محمد ڪيهي بات سلي
جيوين شيش محل ۾ شمع ٻلي
اتان ذات صفات دا هل هلي
نحن اقرب آپ اليندا هئہ.

هن ڪافيءَ ۾ اکين، چپن، نراڙ ۽ وات سراپا جو حصو آهن، تہ پان، مساڳ، بئنسر ۽ هار سينگار جي شاعريءَ جا لوازمات آهن. هيءَ ڪافي نہ فقط "سينگار" ۽ "سراپا" جو سهڻو ميل آهي پر ان سان گڏ فارسي ۽ هندي شاعريءَ جي روايتن جو حسين امتزاج پڻ. هن ڪافيءَ ۾ غنچئہ دهن بہ آهي تہ ساڳيءَ سٽ ۾ پان ۽ مساڳ پڻ. هن ڪافيءَ جي آخري بند ۾ جيڪو عڪس پيش ڪيو ويو آهي، اهو نہ فقط انوکو آهي، پر ڪمال جو پڻ:

خوش خير محمد ڪيهي بات سلي
جيوين شيش محل ۾ شمع ٻلي
اتان ذات صفات دا هل هلي
نحن اقرب آپ اليندا هئہ

شيش محل ۾ شمع جو ٻرڻ ۽ لامنتها Infinity عدد ۾ عڪس ۽ روشنين جي نہ کٽندڙ جهرمر.

فارسي شاعريءَ جو اثر:

خوش خير محمد هيسباڻيءَ ڪافين ذريعي فارسي شاعريءَ جي ڪيترين ئي روايتن کي سنڌيءَ ۾ آندو آهي. هن سچل سرمست جي تقليد ۾، فارسي بحر وزن ۾ ڪافيون لکيون آهن، جيڪي ڳائجن تہ ڪافيءَ وانگر ٿيون، پر انهن جو گهاڙيٽو، وزن توڙي قافيي جي ترتيب فارسي آهي، جيئن:

سرڪ تي ساقي متي تو ڏس متارن جا متا
اصلئون اهو آئين تن خرچن ٻئي ناٽي نتا.

هن ڪافي ۾ غزل ميل ۾ موکيءَ جو موضوع آهي، جيڪو اڳي ڪنهن شاعر شايد ئي انهيءَ هيئت ۾ سمايو هجي. اهو پراڻي مضمون کي نئين انداز سان پيش ڪرڻ جو سهڻو تجربو آهي.

ان قسم جا گهڻائي ڪلام آهن، جيڪي ڪافي غزل جو ميلاپ آهن:

هن سيف ابروءَ جي سٽي مانجهي هزارين ماريا
ڪي ماريا ڪي جياريا ڪي عشق جا آزاريا

خير محمد هيسباڻيءَ جي شاعريءَ تي فارسي شاعريءَ جي اثر جو ٻيو نمونو آهي. سندس ڪلام ۾ فارسي تشبيهن، تلميحن ۽ ترڪيبن جو استعمال. خير محمد جي دور توڙي ان کان پوءِ جي دور تي فارسي شاعريءَ جو اثر غالب پوندو رهيو، پر ڪيترن شاعرن وٽ فارسي رنگ ڪري ايتري ته اوپرائي ڇانئجي ويئي، جو سنڌي شاعريءَ جو اصلي هڳاءُ دٻجي ويو ۽ ائين پيو لڳي ڄڻ اها شاعري سنڌ جي زمين جي ئي ناهي. خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪلام ۾ جن ڪافين تي فارسيءَ جو اثر آهي، انهن مان اڪثر ڪافين ۾، هن فارسي لفظن، تلميحن، توڙي ترڪيبن جو استعمال اهڙي فنائتي نموني سان ڪيو آهي، جو انهن ۾ اها اوپرائپ محسوس نٿي ٿئي. اهڙيون ڪافيون ڪي ورلي لڀنديون، جن ۾ اها اجنبيت محسوس ٿيندي، نه ته خير محمد فارسي روايتن کي متوازن حد تائين استعمال ڪيو آهي:

عشق فرض اچي ادا ڪيو ميان

ابروءَ جي محراب ۾.

ابرو ۽ محراب، ٻئي فارسي آهن، ۽ اها تشبيهه پڻ فارسي شاعريءَ جي آهي:

مزگان نينان ڪئي وير ماريئي

ابرو قوس قزح دي ڪمان آيا

هن ۾ مزگان، قوس قزح ۽ ڪمان جي تشبيهه فارسي آهي، اها سٽ ڪجهه اوپري لڳي پيئي.

ڇني زلف اتي رخسار ميان

ڪڍي ڪاڪل برهه بزار ميان

مزگان مورچي صفان ٻڌ جوڙ ڪڙن

عاشقان نال امالڪ روز لڙن

ڇني نين تفنگ نروار ميان

ابرو سيف سٽن ڏو پار ميان.

هن فارسي، ۽ سنڌي روايتن جو استعمال متوازن آهي. ڪاڪل آهن ته برهه جي بزار به آهي، نين تفنگ آهي ته ڏوپار به آهي.

هووين غبغب دي وچ غرق ايرين
هويا مشتاقان دا مرڪ جيوين
جيوين حسن دفتر وچ ورق ايوين
تنهن ڪون جام جما جم جم دا هئہ

هن بند ۾ غبغب ۽ جام جما جم جم دير هضم پيا لڳن.

تحقيق طوبا دا نهين رايا
سانون ڪاڪل سنبل نہ سايا
جيڪو حسن دي حيرت وچ آيا
تنهن نون خيال زلف خم خم تا هئہ

اهي ئي ٻہ ٽي مثال آهن، جن ۾ خوش خير محمد هيسباڻيءَ جا استعمال ڪيل فارسي لفظ اوپرا ۽ دير هضم پيا لڳن، نہ تہ هن جيڪي بہ فارسي لفظ يا ترڪيبون استعمال ڪيون آهن، اتي انهن کي سنڌي رنگ ۾ رنڱي ڇڏيو اٿس:

لب لعل سونهن سرخي نال اوپر
بنيا نيلم داڻا خال اوپر
ويڪو غنچہ دهن مشڪ مثال اوپر
هڻ پان مساڳ مليندا هئہ

هندي شاعريءَ جو اثر:

هندي شاعري شروعات کان سنڌي شاعريءَ تي اثر انداز رهي آهي. قاضي قادن کان سچل سرمست تائين اهو اثر ملي ٿو ۽ پوءِ بہ قائم رهيو. خوش خير محمد هيسباڻيءَ کان اڳ روحل فقير هنديءَ ۾ ڪلام چيو ۽ ڪتاب لکيا. خير محمد جي همعصر نانڪ يوسف پڻ هندي ٻاڻيون چيون ۽ هنديءَ ۾ سِنہ لکيا، هندي شاعريءَ جو اثر صوفي خير محمد هيسباڻيءَ تي بہ جابجا ملي ٿو:

عشق جڻيا جس پايا هئہ
تس واهہ اسلام جڳايا هئہ

واھ اسلام جڳايا ھئہ، مر جي رام ريجھايا ھئہ
ڪھان ھئہ گنگا ڪھان ھئہ جمنا ڪھان ري ڪاشي جايا ھئہ
تجھ ۾ تڪيا تجھ ۾ تيرٿ آپ ۾ آپ سمايا ھئہ

ھيءَ ڪافي نہ فقط ھندي رنگ ۾ رڱيل آھي، پر ”ويدانت“ ۽ ”تصوف“ جو سھڻو ميلاپ آھي. اھي ٻئي تحريڪون، سنڌي ڪلاسيڪي شاعرن وٽ مليِ، رواداريءَ واري ۽ بي تعصب دور جي نشاندھي ڪن ٿيون.

رام سمرتي سجاڳ پوري دل
رين ستي ساري رات گذر گئي ھئہ
جا ڪيِ ملو تم ساڌو ڪي سنگت
ليئي صاحب ڪا سھاڳ.

....

اي جڳ سارا جان سپنا
اسي نيند ۾ ڪيون سوتا
سنجھ پڙي تم سوتي سوتي
رين گجري اب ڪيون روتا.

خير محمد لاءِ رام ۽ جٽيو ٻہ ھڪ علامت آھن، تہ ھن لاءِ محمد مير بہ علامت آھي. اھي علامتون ڪنھن حسين جميل حقيقت جون، جيڪا ازلي ۽ ابدي آھي، جيڪا محبت آھي، جيڪا پيار آھي، سنڌ ۾ پيار، امن،محبت، رواداري، ھمدردي، ۽ ڀائيچاري جي وٽندڙ ماحول پيدا ڪرڻ ۾ خوش خير محمد جھڙن صوفي شاعرن وڏو اھم ڪردار ادا ڪيو.

خوش خير محمد ۽ ظاھري علم

فقير خوش خير محمد ھيسباڻيءَ، سچل سرمست وانگر پنھنجي صوفياڻي اعتقاد جو ڪلايو ڪلايو اظھار ڪيو آھي. سندس ان قسم جي اظھار ۾ بي باڪي آھي ھن وٽ، ان وقت جو رائج علم، ظاھري ڏيکاءَ واري معتبري ۽ مذھبي ڪٽر پڻي کان بيزاريءَ جو اظھار آھي. ھن وٽ ڪشف ۽ ڪرامت ڪرڻ وارن ۽ مشائخن

لاءِ نفرت جو اظهار آهي. (حالانڪ اڳتي هلي، خير محمد هيسباڻيءَ جي وفات کان پوءِ سندس معتقدن هن کي وڏو ڪشف ۽ ڪرامت جو صاحب بنائي ڇڏيو.) هو چوي ٿو:

جيوين ڪرامت ڪشف اکيندي
عاشق ايوين نهين لکيندي
ڪاڻ مشائخي کدن ڏهاکي
ڪوڙي خاص بناون ڏاکي
پرت بنا سڀ ڪوڙي پهاکي
پوک برھ دي نهين پکيندي.

خير محمد وٽ، ڏهاکا کڻڻ ۽ ممبر جي ڏاکن تي چڙهي وعظ ڪرڻ کان برھ جي پوک پوکڻ بهتر آهي.

هينئينءَ ڪافيءَ ۾، عشق ۽ عقل جو مقابلو آهي. (صوفين لفظ عقل کي Wisdom جي معنيٰ ۾ نہ، پر ظاهري ڪٽر پڻي واري علم جي معنيٰ ۾ استعمال ڪيو آهي.) عقل روايتي ڪتابن جو، ممبر جو، واعظ جو، تہ عشق صوفي جو. عقل جيڪو نفرت سيکاري ٿو، عشق آڏو عاجز ٿيو پوي:

عشق جڏهن تيا آ اظهارا
گم هويا نڏهن عقل ويچارا
عشق ممبر چڙھ بنا واعظ
ويڙھ چلئي سڀ وهيان ڪاغذ
يج پري تيا علم سونهارا

جڏهن عشق آيو، تہ عقل پنهنجا ڪاغذ سهيڙي ڀڄي ويو، ۽ ممبر خالي ٿي ويو. عشق ان ئي ممبر تي چڙهي واعظ بنجي ويو.

ول ول مسئلي وعظ سڻيندئين
پنا عشق دا پڙهيا نهين
هٿ وچ تسبيح ڪرين طمع دي
من محبت وچ مڙهيا نهين
ٻڌ دستار ممبر تي ٻهندئين
چاڙهي عشق دي چڙهيا نهين

پيئڻ پيارڻ کان صوفين کڏهن به نه ڪنايو آهي. ٻئي جي اڪثر صوفي شاعرن لاءِ اهڙيون روايتون آهن، پر پوءِ ظاهري علم وارن انهن کي بدعت سمجهي، انهن روايتن جي ترديد ڪئي آهي. خوش خير محمد هيسباڻي ان معاملي ۾ پڻ بي باڪيءَ کليو کلايو اقرار ته ڪري ٿو:

برحق بدعتي آهيون موليٰ موالي تو سندا
سرڪي سوائيءَ جي پيئون
تڏهن صاف ٿئي سارو هيئون
هن ڪبف ۾ ڪو دم جيئون
تين عشق عقل جا سندا

خوش خير محمد هيسباڻيءَ ڪافيءَ جي صنف ۾، خمريات جي روايتي فارسي شاعريءَ واري موضوع کي آندو آهي. اهو تجربو، هيئت توڙي مضمون جي لحاظ کان هڪ انوکو تجربو آهي.

مئه دي نال جنهان مئه مٽي
تنهان نينهن نسنگ نباهيا
هڪ مئه مست ڪريندي بيخود
ڏوجهري ڪري دل ڪٽي
جنهن فرق فرعون پوڙايا
هڪ مئه تحت الثريٰ سڏيندي
ڏوجهي وصال جي وٽي
جنهن سوليءَ تي سر چڙهايا
هڪ مئه شرح منظور نه ڪيتي
ڏوجهي علم عقل هئه سٽي
عشق دا اپنا رايا

ظاهر جي پارسائن جي باري ۾ هو چوي ٿو:

اندر دل دي رکندئين غير
ڪاهي ڪون درويش سڏيندئين
سينا اپنا صاف نه رکندئين
ڍوندي اندر وچ رکندئين ڍير
باهر ڪون ول ڪيس مليندئين.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ٻولي:

صوفي خير محمد هيسباڻيءَ جي ٻولي سرائڪي ۽ اترادي آهي. هو پاڻ وچولي جو هو. پر هن جي لهجي ۾ هنڌ هنڌ اترادي اهڃاڻ ظاهر پيا آهن:

لڪين پوشاڪان پهرين تو
تہ بہ عشق چوي تو يار اڃهو

....

مرد تي ميخاني ۾، آلا جي هينئون تون لنگهي

....

پڙهين تو نمازون نفس لئہ من مون ملن حوران قصور

مٿي ڏنل سٽن ۾ ”پوشاڪان“،”صفان“،”هينئون“ ۽ ”حوران“ خاص اترادي لهجي جا اهڃاڻ آهن.

اترادي ۽ سرائڪيءَ سان گڏ، جيئن مٿي ڄاڻايو ويو آهي، تيئن ڪٿي ڪٿي هن جي ٻولي فارسيءَ جي اثر هيٺ آهي، ڪٿي وري هندي اثر قبول ڪيو اٿس. اهڙا مثال تورا آهن جو خير محمد هيسباڻيءَ ڏاريو اثر قبول ڪيو هجي. عام طور تي خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ٻولي سادي، سلوڻي عام فهم، بامحاوري ۽ مترنم آهي. اهو ئي سبب آهي، جو سندس ڪافيون اڄ تائين عام مقبول آهن ۽ ٻهراڙين جي محفلن ۾ ڳايون وڃن ٿيون.

خوش خير محمد جا گهاڙيٽا:

خوش خير محمد جي ڪلام ۾، ڪيترين ئي ڪافين جو گهاڙيٽو نرالو آهي .هن قافين جي ترتيب ۽ هڪ بند ۾ مصراعن جي تعداد ۾ ڦير گهير ڪرڻ سان ڪيترائي نوان نمونا ايجاد ڪيا آهن. قافيي جي نشست مان نرالي موسيقيت پئدا ڪرڻ خوش خير محمد جو خاص فن آهي:

پسي صورت جو سلطان همہ حيران لڳي
جن ملائڪ حوران پريون
هر هڪ تي حيران پڙهڻ سبحان لڳي.

هيءَ ڪافي، خير محمد جي مشهور ترين ڪافين مان آهي جنهن جي پران ڪيترن ئي شاعرن ڪافيون چيون آهن ۽ ان ٽيڪنڪ جي پيروي ڪئي آهي، جنهن جي ايجاد خوش خير محمد هيسباڻيءَ ڪئي.

هن ڪافيءَ ۾ هڪ رواجي قافيو آهي ۽ ٻيو اندروني قافيو، پر ٻئي قافيا ساڳيا آهن. اهو ڏکيو ڪم آهي جو سٽ جي وچ ۾ به ساڳيو قافيو هجي، تہ سٽ جي پڇاڙيءَ تي پڻ ساڳيو قافيو ورجائجي.

هڪ ٻي ڪافي آهي:

من موهيو تنهنجي تار، ميان مَ رُسي منگتو
گهر جيڪي گهرڻو هجئي ، موت نہ مڱڻهار
لائي جيءَ سان جنگ تو.

هن ڪافيءَ ۾ بہ بہ ڪافيا آهن، پر "منگتو" سان "جنگ تو" ۽ چنگ تو، جا قافيا ڏاڍا وڻندڙ ٿا لڳن .

هينيون ڪلام ڪافي-غزل ميل جي نموني جو آهي، ۽ ردم ، موسيقيت توڙي اندروني قافيي جي ڪري نہ فقط هڪ خاص قسم جي "لئہ" وارو ماحول پيدا ٿو ڪري، پر هڪ خاص موڊ پڻ تخليق ٿو ڪري:

اڄهو يار آيو اوهان چا ٿا ڀانيو
پياريو پياڪن صبح جو سوايو
صبح جو سوالي منگتو موالي
ڪڏهن ڪين خالي وٺان تو ورايو.

هينئينءَ ڪافيءَ ۾ رواجي Regular قافيو هر بند ۾ بہ دفعا ٿو اچي ـ قافيي جي ترتيب a a b b a a واري آهي ۽ وراڻيءَ (ٽل) سان بند جون آخري بہ مصرعون هم قافيہ آهن. رواجي طرح ٽل سان بند جي آخري هڪ مصرع هم قافيہ هئڻ ضروري آهي:

ساهڙ ريءَ منهنجي ڪانہ سري
پير پرت ريءَ ٻيو ڪير پري

لڳي اتر پوي ميءَ سيارو
اوچڻ عشق ريءَ پانئين ہيو بارو
لڙ لهريون جتان ڪن ڪري
گهور ڏسيون سي گهير گهري
ساهڙ ريءَ منهنجي ڪانہ سري

هن ڪافيءَ جو گهاڙيٽو بہ نرالو، وڻندڙ ۽ سهڻو آهي:

چٽي زلف اتي رخسار ميان
ڪيڏي ڪاڪل برهہ بزار ميان
مزگان مورچي بڌي صفان جوڙ ڪڙن
عاشقان نال امالڪ روز لڙن
چٽي نين نسنگ نروار ميان
ابرو سيف ستن ڏوپار ميان

انهيءَ ڪافيءَ ۾ بہ وراڻيءَ (ٽل) کان اڳ اچڻ واريون بہ مصراعون وراڻيءَ سان هم قافيہ آهن.

هينئنءَ ڪافيءَ جو گهاڙيٽو تہ بنہ نرالو آهي. هر بند ٽن مصراعن جو آهن. ماترائن جو تعداد پهرينءَ کان ٽينءَ مصرع تائين ترتيب وار گهٽبو ٿو رهي ۽ اهڙيءَ طرح هڪ عجيب لطف ڏيندڙ ۽ مترنم صنف ايجاد ٿي پيئي آهي:

آيا رهبر اڄ رات
موري گهر شاديان
ڏونهين جهانين وچ نہ لين
درنہ جيهي درجات
عشق آباديان
نال عشاقان ناز ڪريندئين
لنہ تراني لات
مئن مرجانداڀان.

هينئين ڪافيءَ ۾ بہ هڪ نئون ردم آهي. اهو نئون ردم، رڳو گهاڙيٽي ۽ قافيي جي ترتيب جي فنائتي استعمال جي ڪري آهي:

قدم كڏاوي دار تي چڙهاوي
جوئي ڪوپا جوان سوئي سر سبحان
ممڪن هئه امڪان جنهيندا
مڪان هئه لامڪان تنهيندا
منصب پاوي آوي جاوي
سرت رکي سيلان
سوئي سر سبحان

نانڪ يوسف وانگر، خير محمد هيسباڻيءَ وٽ بہ نرت تال (Dancing Tune) موجود آهي، جنهن جي اچارڻ سان ئي ناچ جو تصور ابري ٿو اچي:

سمن تي سارنگ آيا هئہ
محفل سڀ موجود مهيا
بجليان وهہ برساتان لايا
تا تا ناچ نچايا هئہ
نال تماشي تيا تيا.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي هڪ ڪافي اهڙي آهي، جنهن کي ”ڌمال ڌن“ چئي سگهجي ٿو. ان ڪافيءَ ۾ قلندر شهباز جي درگاهہ تي ٿيندڙ ڌمال جي موسيقيت، لئہ ۽ ردم کي لفظن جي اچارڻ سان واضح ڪيو ويو آهي.

اچي حاضر حسيني تي قلندر لعل مروندي
صدا صوفيءَ جي مچ مولا پسايو پرت پيوندي
توکي چوطرف چوڏاري نمي تي هند سنڌ ساري
ڪابل ڪشمير قنڌاري، بلخ بيحد سمرقندي

اها ڪافي، ڳائي بہ ڌمال ڌن تي ويندي آهي، پر لفظن جي اچارن، بحر وزن، توڙي ”ڌ“، ”د“، ”ض“، ”ل“ جي اچارن جو ورجاءُ، نغاري جي وڄت سان مليو اچي ۽ هڪ وجداني اثر قائم ٿو ڪري.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جا صوفياڻا ڪردار:

خوش خير محمد هيسباڻيءَ، سنڌيءَ جي صوفياڻي شاعريءَ ۾ سچل سرمست کان پوءِ هڪ نئون ورق ورايو. هن سنڌ جي عظيم

صوفي شهيد، شاهه عنايت جو نالو ڪٺي ذڪر ڪيو آهي ۽ ان ڪي وڏو خراج تحسين پيش ڪيو اٿائين. ان مان ظاهر آهي، تہ خير محمد ڪي سنڌ جي تاريخ جي پوري ڄاڻ هئي ۽ هن عظيم شهيد لاءِ بي پناهه عقيدت هيس.

سچل سرمست بعد خير محمد هيسباڻي پهريون ئي شاعر آهي، جنهن سڌو سنئون نالو ڪٺي، شاهه عنايت شهيد ڪي ڳايو آهي، نہ تہ هن ڪان اڳ سنڌي شاعريءَ ۾، فقط اشارن ۾ هن شهيد جو ذڪر ايندو هئو.

ساڳي ئي ڪافيءَ ۾، خوش خير محمد سنڌ جي هڪ ٻئي عظيم صوفي شهيد مخدوم بلاول جو بہ ذڪر ڪيو آهي، ۽ ان سان گڏ، فارسي شاعريءَ جي مروج صوفي ڪردارن، توڙي ٻين صوفي ڪردارن جو نالو آندو اٿائين، پر سڀ ڪان اول ذڪر شاهه عنايت شهيد جو آهي:

عشق اهيندي عجب تماشي سوليءَ تي سلطان پڇو

شاهه عنايت سخن سچارا	جنهن سر ڪيتا عشق امارا
حيدر دا هئہ حر پيارا	سر نيزي نيشان پڇو
شوقئون شيخ عطار ڪهايس	سرمد دا سر ڪيوين ڪپايس
شمس ملين دي هٿئون مرايس	مست ساري ملتان پڇو
گهاڻي وچ بلاول پيڙيا	برحق ڏاڍي برهہ پڪيڙيا
تنهن ڪون وانگر تيل تہ پيڙيا	خوش خبر جولان پڇو
غلام احمد گل مولائي	وحدت دا وڻجارا جائي
ڏي سر صوفيءَ سوڀ ملهائي	قابل ڪوهستان پڇو
بسطامي سر برهہ باراني	ذات نور نوراني
سارا هويا سر سبحاني	عاشق اعظم شان پڇو
عشق اچانڪ پاتي جهاتي	ڪيڏي ڳيان بانگ صلاتي
جم ملامت سر تي چاتي	ڳل جٽيا صنعان پڇو
شاهه منصور ماريا نعرا	چڙهہ سولي تي ڪيتس نظارا
ويکڻ آيا عالم سارا	سر غازي گهمسان پڇو
خوش خير محمد ڪيا ليک سٽينا	ڪوڙين عاشق قتل ڪريندا
تنهن سوا تعزير ڏوينڊا	برهہ خبر برهان پڇو.

متين كافيءَ ۾ خوش خير محمد، شاهه عنايت ۽ مخدوم بلاول سان گڏ، سنڌ سان واسطو رکندڙ هڪ ٻئي صوفي شهيد سرمد جو پڻ ذڪر ڪيو آهي. ان کان سواءِ شيخ عطار، شمس تبريز، غلام احمد، بايزيد بسطامي ۽ منصور حلاج جو پڻ نالو آندو آهي. فارسي شاعريءَ جي تاريخي صوفي ڪردارن کي سچل شاعريءَ ۾ آندو، جتان ٻين شاعرن اثر ورتو.

خير محمد هيسباڻيءَ منصور حلاج جي باري ۾ هڪ ڪافي لکي آهي، جنهن جو موضوع ۽ مضمون، ڪافيءَ جي هيئت ۾ قصيدي وانگر آهي:

هو مالڪ مختيار بيشڪ سالڪن سرتاج هو
سي پيا سوري چون منصور لئه معراج هو.

خوش خير محمد جي صوفياڻي رومانويت:

خوش خير محمد جي شاعريءَ جو مجموعي تاثر "رومانويت" آهي. پوءِ اها ڪهڙي به موضوع تي لکي ويئي هجي، ڪهڙو به مضمون هجي، خوش خير محمد کي ان کي رومانوي انداز ۾ بيان ڪرڻ جو ڏانءُ آهي. تخليق جو عمل، جيئن مذهبي ڪتابن ۾ آيل آهي، ان کي شاعريءَ ۾ هڪ خوبصورت نموني ۾ بيان ڪيو پئي ويو آهي.شاعرن وٽ ان عمل جو پسمنظر شاعراڻو آهي، ته صوفين وٽ صوفياڻو. خوش خير محمد جڏهن به تخليق جي عمل کي ڇهي ٿو، ته ان کي پنهنجي مخصوص اسلوب "صوفياڻي رومانويت" جي رنگ ۾ رڱي ٿو ڇڏي:

سمجهڻ رمز عمل هئه خاصي
نقش تي عاشق آپ نقاشي
واهه مصور واهه تصويران
واهه تحريران واهه تقريران
واهه واهه چٽڪيان برهه بجيران
منهن مصحف جدول حاشي.

مصور پنهنجي تصوير تي پاڻ عاشق ٿيو پوي، مصور بہ سهڻو آهي تہ تصوير بہ.

هڪ ٻي ڪافي:

جوڙ مصور صورت ڪون مٽ خاڪ وچون ڪيتا موجود
بوتي دي وچ پَوَڻ پوڻ ڪون
ساز ٿئي هن سڀ سرود-

هيءُ بہ تخليق جي عمل جو رومانوي اظهار آهي. مٽيءَ مان آدم نهيو. ان آدم جي بوتي ۾ "نفخت فيہ من الروحي" موجب "پوڻ" يعني هوا ڦوڪي ويئي، تہ ان مان ساز سرود جا آواز اچڻ لڳا، جيئن ڪو بيجان مٽيءَ جو ساز (مثلاً پوڙيندبو) هوا پوڻ سان موسيقيءَ جا مڌر سُر ڏيندو آهي، تيئن آدم جي بي جان بوتي ۾ جو هوا ڦوڪي ويئي، تہ اهو ساز سرود وانگر وڄڻ لڳو. اهو آهي تخليق جي عمل جو رومانوي اظهار، جيڪو خاص طرح خوش خير محمد هيسباڻيءَ جو ئي ڏانءُ آهي.

جسم ۽ اسم _ "نامن روپا" جو مانداڻ _ هڪ ازلي پيچيدو سوال آهي، جيڪو قديم هندو فيلسوفن کان وٺي، اڄ تائين هلندو اچي. خوش خير محمد وٽ ان خشڪ فلسفيانہ موضوع جو وڻندڙ رومانوي اظهار آهي:

هشيءَ ڪيئي حيران
اوٽ ڪيئي ڪيئن جسم اسم ڪي
ونحن اقرب پاڻ چيائين
تون تو تڪين آسمان
اوڳا چڏ ان ريت رسم ڪي

اها صوفياڻي رومانويت هينئين ڪافيءَ تي شروع کان وٺي آخر تائين غالب آهي.

پنهنجو نينهن اچي نروار ڪيئہ
سر عاشقن جي اظهار ڪيئہ

اڳتي هلي هن ڪافيءَ ۾ آدم، حضرت موسيٰ جو "ارني" ۽ "لن تراني" وارو قصو، بيبي زليخا جو سوز، حضرت ابراهيم،

سرمد، شمس، عطار_ سيني جو هڪ وڻندڙ رومانوي اسلوب ۾ ذڪر آهي ۽ آخر ۾:

آئين صورت جو سينگار ڪري
پنهنجو پاڻ ڏسڻ لئہ پير پري
تنهنجي سير بنا پلا ڪيئن سري
تنهنجو درسن سڀ ديدار ڪيئہ

خوش خير محمد جي صوفياڻي رومانويت، مذهبي اصطلاحن جي خشڪ ۽ بي رنگ اصطلاحن ڪي پڻ رنگيني ۽ جاذبيت ڏني آهي. عيد هجي يا حج، حرمين هجي يا ڪعبو يا قوسين - اهي سڀ اهڙا لفظ آهن، جيڪي مذهبي ماڻهن جي واتان ٻڌبا آهن. خير محمد هيسباڻيءَ جي فن جي ڇهاءَ سان اهي لفظ معنيٰ جا نوان نڪور، دلڪش ۽ رنگين لباس تا پائين ۽ اهڙن لفظن مان بہ عشق، محبت ۽ رومان جي رنگيني جهلڪا ٿي ڏئي:

ابرو ديک عشاقان عيد ڪيتي هئہ
حج ڪهون يا حرمين ڪهون
تن من ڪرن طواف تهيندا
ڪعبہ ڪهون يا قوسين ڪهون.

ساڳيءَ طرح "احمد" واري عام صوفياڻي موضوع ڪي بہ نئين رنگ ۾ آندو اٿس:

احمد ڪي اوهين احد سڃاڻو
ميم واري اتو مام
ميم منجهئون جي مست ٿيا
جنگ پري پي جام

ان ڪافيءَ ۾ احد ۽ احمد واري مشاهده، حق جي گفتگو بہ باده و ساغر جي اشارن ۾ ڪيل آهي.

"مولود" يا نعت جو مضمون بہ خوش خير محمد جي ڪلام ۾ رنگيني، دلڪشي ۽ رومانويت سان پريل آهي:

رخ رانجهن ماهہ منير هويا
ساڏا دم دم ساهہ سڌير هويا

شهنشاهه سخن سلطان آيا
جنهن دي شان وڏي فرقان آيا
ساڏا روز حشر دا زمان آيا
جنهن دا نام محمد مير هويا

تيزي خاڪ پيران دي خاڪ ٿيوان
اها خاڪ چمان هوشناڪ ٿيوان
مني محبت وچ مشتاق ٿيوان
تيڏا عشق اعلىٰ اڪسير هويا

خوش خير محمد هيسباڻيءَ، هيٺينءَ ڪافيءَ ۾، مجاز کي حقيقت سان رلمل ڪري، هڪ عجيب رومانوي ڪيفيت پيدا ڪئي آهي. ان ڪافيءَ ۾ جي جبريل جي سلام پيغام يا احمد عربيءَ جو نالو نه هجي ها، ته اها ڪافي مجازي رومانويت ئي ڀانئجي ها، پر هتي، خير محمد هيسباڻيءَ نبي ڪريم ﷺ جي تعريف تي به مجاز ۽ رومانويت جو رنگ چاڙهي ڇڏيو آهي:

سهڻي صورت ويک سبحان کهون
اي جهان سارا لا مکان آيا

جبريل سلام پيغام ڏيندا
اسان ڪلام اتي اسلام آندا
ڪنهين وحي دي واتون ڪونه سڻيا
احمد عربي دي ذوق زبان آيا

اس بيرنگ دا ڪوئي رنگ ڀي هئہ
جنهن جنگ عشاقان خدنگ جهلئي
مزگان تير نينان ڪي ئي وير مارن
ابرو قوس قزح دي ڪمان آيا

خوش خير محمد اي سر گهول ڪري
جڏان ٻول جاني گهنڊ ڪول ڪري
ڪر اسم جسم دا ترڪ ڏوهين
اي گفتہ غيب اللسان آيا

انهيءَ ڪافيءَ ۾، عشاقن جي خدنگ جهلڻ، مزگان جا تير، ابروءَ جي اندلٽ ۽ مٺي محبوب جو گهنڊ ڪولي ٻہ ٻول ڪرڻ جي رومانوي موضوعن ۾ احمد عربي ۽ بيگرنگ، ازلي حقيقت ۽ غيب اللسان جو بہ ذڪر آهي.

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي هينئنءَ ڪافيءَ ۾، رومانويت ۽ رجز ٻنهي جو سهڻو ميل آهي: ان ڪي رجزي رومانويت (Epic Romanticism) چئي سگهجي ٿو.

ڪنهن شوق تماشي شاھ آيا
سامان سوڊا باسپاھ آيا
ٻڌ سورچي آ ميدان مڙن
چوطرف نينان دي ٻاڻ لڙن
اڳون شير دلبر ڪي خان ڪڙن
ويڪو بانڪا بيپرواھ آيا

هن ۾ مورچا، ميدان، ٻاڻ، سپاھ سڀ موجود آهن، پر ڳالھ آهي پرينءَ جي.

سيني صوفي شاعرن وانگر، خوش خير محمد جي شاعريءَ ۾ انسان دوستيءَ جو اٿاھ سمنڊ ڇوليون هڻي رهيو آهي. هن جي محبت، رومان، توڙي تصوف جو مرڪزي نقطو "انسان" آهي. خوش خير محمد جي سموريءَ سوچ جو نچوڙ آهي انسان جي عظمت. هن جي سڄي لوچ انسان ڪي سڃاڻڻ لاءِ آهي. انسان، جيڪو عظيم آهي، بلند آهي، ازلي ۽ ابدي حقيقت سان رلمل آهي.

رب سڃاڻڻ سهنجو ٿي
پاڻ سڃاڻڻ اهنجو ٿي
خوش خير محمد خيال وحدت وارو
جاڏي ڪاڏي نينهن نظارو
سارو طلسم تنهنجو ٿي

انسان کي خدا جو عرفان حاصل ٿئي، اهو ڏکيو ناهي، پر انسان لاءِ پنهنجو پاڻ سڃاڻڻ ڏکيو آهي. انڪري، جو هو پنهنجي عظمت کان بيخبر آهي، نہ تہ هي سارو طلسم سندس ئي آهي.

سير وسر ڳيا لا مکاني دا
جيوين عشق صورت انسان ڏنم
عشق گهتيا وچ آڻ ڪفر دي
ڪم نہ ڄاڻي مسلماني دا
ڳل جڻيا صنعان ڏنم
خير محمد خوش هر مظهر وچ
اتم هويا انساني دا
نقش اهو نيشان ڏنم

هن جي لاءِ انسان عظيم آهي. انسان ۽ انسان جي وچ ۾ ويڇو هن جي لاءِ ڪفر جي برابر آهي. عشق دين مذهب نٿو پڇي. "ملت عشق از همہ دينها جدا ست" وانگر:

ڪوڙ ڪسب نهين ڄاڻندا
عشق اويڙا _ برهہ پليرا
نفل نمازون ورد وظيفي
تال تعصب نهين ڄاڻندا
عشق اويڙا _ برهہ پليرا
ڪڏهين هندو ڪڏهين مسلم
دين مذهب نهين ڄاڻندا
عشق اويڙا _ برهہ پيلرا

خوش خير محمد هيسباڻيءَ وٽ انسان هڪ رومانوي حقيقت آهي، جنهن جي ڳولا ۾ مذهب ۽ فلسفا، جڳ جڳ کان ڦرندا رهيا آهن، پر خوش خير محمد جي صوفياڻين اکين پرکي ورتو آهي تہ:

لکين پوشاڪان پهرين تو
تہ بہ عشق چوي تو يار اجهو

۽ انهيءَ انسان جي عظمت جي حقيقت کي، هڪ هنڌ بي باڪ نموني ۾ ظاهر ڪندي چوي ٿو ته:

خير محمد پڙهه خطبو
ساري خلق خدا تي

خوش خير محمد هيسباڻيءَ جي ڪلام جو اڀياس ڪندي معلوم ٿئي ٿو ته هن شاعر جو ڪلام، سچل سرمست بعد سنڌي ۽ سرائڪيءَ جي بهترين ڪافي چوندڙ شاعرن، بيدل، حمل ۽ مصري شاهه کان جي اڳيرو ناهي، ته به ساڳي سطح جو ضرور آهي. سندس ڪلام جون کي خوبيون ڪيس ڪافيءَ جي شاعريءَ ۾ متاهين مقام تي رکڻ لاءِ مجبور ڪن ٿيون.

سنذي بيت

دلبر لايون دوست تون پويان نہ كر پير
ميان! ملاقات جي هينئڙي پيچ نہ هير
ڳنڍي سڄڻ! كر ڳالهيون تون ٻيا وجهہ نہ وير
توسان ريڌم روحڙو نہ تہ ٻيا ماڻهو ٻہ ڍير
سك گهمائي سير، نہ تہ هركو خوش خير محمد چوي

❊ ❊ ❊

جانب جدائيءَ جو مون كي سهڻل ڏاڍو سور
جيرو جان جليو وڃي جڏهن پوي پور
ائين سينو سارو سوز ۾ جيئن تپي تنور
هڪ اولا ٻني عشق جي وڃي شرم شعور
هڪدم هوند حياتي وڃي نہ تہ مرڻ آهي سرور
توريءَ اهڙو كيس كلور، نہ تہ هر كو
خوش، خير محمد چوي

❊ ❊ ❊

جان جدائيءَ جو مون كي ڏاڍو آهہ عذاب
ساعت ساعت سڄڻ ٿيون اكيون هارن آب
لالڻ لاچاريءَ كان ٿيون ڏين عجيب عتاب
ماندي هت مري تي تنهن ڏي مكئي كونہ جواب
خير محمد خوش خواب، كيئن ويچارن وڃڙين اڇي؟

❊ ❊ ❊

وڻ مان پن كري پوي تنهنجي ڳنڍڻ ڳوري ڳالهہ
شيشو ڇيهون ٿي پوي كڏهن نہ اڇي سال
دوست لهي وڃي دل تان توڙي ڳڏيو وتي نال
پرجهي پرت پال، متان خم پوي خير محمد چوي
جڏهن نانهہ نہ هئي نروار، تڏهن آنهہ رهي ٿي عدم ۾
نكو ساز سرود هو نكا تند تنوار
ماٺ گهٽي محبوب كئي ڏينهن ٻہ ٿي كي چار

پوءِ آدم جو اولو ڪري اچي تو اظهار
سر ٻڌي دستار، آيو چيرو چوگان ۾

❊ ❊ ❊

جڏهن نانهہ نہ هئي نالو، تڏهن آنهہ رهي تي عدم ۾
حنبلي شافعي مالڪي حنفيءَ ڪان حل نہ تيو مسالو
رڪي چئنچل چالو، آيو نانهہ منجهان آنهہ تي

❊ ❊ ❊

ڏس آنهہ سندي عبرت، جو نانهہ منجهان نروار تي
پاڻ پسڻ جي پرينءَ ڪي تي من اندر محبت
جوڙيو ڀهڳڻ ٻيائيءَ جو ڪايو منجهہ ڪثرت
جت وصل وحدت، تت آنهہ نہ نانهہ ڪا

❊ ❊ ❊

جڏهن نانهہ نہ هئي ڪائي، تڏهن آنهہ رهي تي عدم ۾
جوڙيو ڀهڳڻ ٻيائيءَ جو ڪايو ۽ ڪائي
احد منجهان احمد تيو صورت سيائي
نوشهري ۾ نروار تي خبر خدائي
وحدانيت ويڙهي ۾ نہ ٻانهپ نہ ٻيائي
ڪر جسمون جدائي، خوش خير محمد خيال سان

❊ ❊ ❊

آهي سڀ اثبات، مگر نفي هن نام جو تئي
وحدت ۽ ڪثرت جي لاشڪ آهي لغات
هن جيفي[1] سندي جنگ جي سالڪ سمجهن بات
هن فنا بقا جي فن جي ڪي طالب مڃن تات
ڪر صحيح ذات صفات، خوش خير محمد خيال سان

❊ ❊ ❊

[1] لدّنيا جيفةٌ وَ طالِبُها ڪِلابٌ = دنيا ڊوني، طالب ڪتا حديث

پسو جيئن پاڻ، هر رنگ ۾ رلجي وڃي
طالب كي مطلوب جي اها اهڃاڻي
سمجھ دل سياڻي، خاصن جي خير محمد چوي

❊ ❊ ❊

خوش خير محمد خواب ۾ عمر تي وڃي
اها پت هئڻ جي پورا كري پڇي
اڃا بہ تو سڃي، هو صوفي سير لنگھي ويا

❊ ❊ ❊

صورت پنهنجي سهڻا تون ڏرتيءَ جھڙي ڏار
كيڙو پنهنجي كاوڙ جو محكم كري مار
مانجھي من پنهنجو اڃو كري اڃار
هٿ ڇڏي هيناهين گھرائيءَ ۾ گھار
اكر رك هكڙو پيا ورق سڀ وسار
تہ پوءِ خير محمد پار، پرين نينڊءِ پاڻ سين

❊ ❊ ❊

پرين نينڊءِ پاڻ سان ڇڏ هڏي واري هوڏ
چار ڏهاڙا تي جوين پوءِ پري تيندي پوڏ
خير محمد چوي لوڏ، وڻئي نہ ويڙهيچن كي

❊ ❊ ❊

وڻئي نہ ويڙهيچن كي لوڏ تنهنجي لٽ
پني تو پينانگن جيان هر هر وڃي هٿ
موركر پنهنجي مالك كي تو گھر گھر كرين گھٽ
خير محمد چوي نہ لٿ، آئيندو اندر جو

❊ ❊ ❊

آئيندو اندر جو سدا رك صفا
روشني تئي روح كي جانب ساڻ جفا
خير محمد نفعا، كوڙين ملني قيمتي

❊ ❊ ❊

كوڙين ملني قيمتي سر جو سانگو ست
كلمي جي كهاڙي سان كوڙ پنهنجي كي كٽ
مير اتئي سن ۾ پاڙ تنهين جي پٽ
خير محمد جهٽ، هوت ملئي هنج ۾

* * *

هوت ملئي هنج ۾ جاءِ اهڙي جوڙ
تانءُ رک تانهر جو ٻيا ٽيڙا سيئي ٽوڙ
وٺ راهہ رب جي منهن نہ كاڏي موڙي
توكل رساوئي توڙ، خوشي سان خير محمد چوي

* * *

سندي كافيون

سنڌي ڪافيون

رب سجاڻ سهڻو تي
پاڻ پروڙڻ اهڙو تي

دمدم دلبر وسي تو ويڙهي
ونحن اقرب ساهه کنون نيڙي
وڃئون پردو پنهنجو تي

سمجهه صحيح ڪري يمشي ينطق[1]
پڙهه تون محبت وارو منطق
يسمع يبصر[2] ڪنهن جو تي

تسبيون[3] تال پڙهين هر هر هو
الانسان سري و انا سره[4]
فرق نه هڪ تر تنهنجو تي

خير محمد خيال وحدت وارو
جاڏي ڪاڏي نينهن نظارو
سارو طلسم تنهنجو تي.

* * *

---

[1] گهمي ٿو، ڳالهائي ٿو.
[2] ٻڌي ٿو، ڏسي ٿو.
[3] تسبيحون _ مالهائون.
[4] انسان منهنجو ڳجهه آهي ۽ مان سندس ڳجهه آهيان. (قدسي حديث)

هستيءَ ڪيئي حيران
ڪيئن جسم ڪيئي اوٺ اسم ڪي
ونحن اقرب پاڻ چيائين اجا تڪين آسمان
اوڳا ڇڏ انهيءَ ريت رسم ڪي
وفي انفسڪم سمجهه اشارو اهو اٿئي عنوان
طالب گم ڪر هر طلسم ڪي
ذات صفات ۾ آهي رلمل صورت جو سلطان
الف گم جيئن پيچ بسم ڪي
خوش خير محمد هر حال ۾ حاضر ائين آهي انسان
ڪير صحيح ڪري هن قسم ڪي

رند روز شب آهن سدا وحدت جي واديءَ ۾ غرق
ڪوڙين ڪتابن جو پڙهين تہ بہ آهہ هن هن ۾ فرق
تن ڪي نصيحت ڇا ڪندي ڄاڻن ٿا هڪ نيڪي بدي
هيءَ ڪا رسم آهي رندي اصلوءَن ملامت جن مرڪ
ڪرين محتسب تون ڪيترو عاشقن ڪي وعظ ايترو
ناهي تنين تر جيترو لعنت ۽ رحمت جو فرق
آزاد ٿيا هن اجر ڪان روزي نماز جي فڪر ڪان
خوف ۽ رجا جي خطر ڪان توحيد ريءَ ڪن ڪل ترڪ
عشق ڇا ڄاڻي ايمان مان ڇا نفعي ڇا نقصان مان
ڇا مسجد ۽ بتخان مان ٿيو درس خاصي ۾ درڪ
گمراهہ ڄاڻڻ غير آ صوفيءَ جو سڀ ۾ سير آ
آهي قسم بيو ڪير آ سوليءَ چڙهي پڙهہ هي سبق
خوش خير محمد ڄاڻ تون پنهنجو نہ آڇج پاڻ تون
صورت صفاتي سڄاڻ تون پير مغان هادي آ حق

ڪير الله بنا چوي آن
اها ڳالھ عقل جي ناهي

جنهن صورت منجھ سجاتو
پيچين طلسم چاڙ اهو چاتو
آءٌ پيرين تن جي پوان

ڪونهي عشق جو انت بياني
ڪل يوم هُوَ في شاني
نِت نِت جوش نوان

گم تي غازي پاڙ سجاڻج
اها آءٌ انهيءَ جي جاڻج
ڪن عاشق سڌ سوان

خير محمد خوش نينهن نظارو
ڪيڏو ڪرين تو پرن پسارو
پڙھ برهين باب روان

* * *

جيڪي غير چون سو تہ غير چون
جهاتي پائي ڏنم سڀ هڪ سير آهي

هر مظهر ۾ ذاتي آيو
ڪنهن شعلي شوق بن صفاتي آيو
اولي آدم جي احمد سڏايو
سمجھ سالڪ انهيءَ ۾ نہ ڦير آهي

ڪٿ عبد چون ڪٿ رئيس ميان
ڪٿ خام چون ڪٿ خبيث ميان

ڪٿ هادي چون جرجيس ميان
ڄاڻي نور صفا نہ من مير آهي

ڦريا عشق عجب لڪ ويس ميان
ظاهر باطن دل جو ديس ميان
الٽو پيد اعليٰ اويس ميان
سڀ ڪي مولا ڄاڻي ٻيو ڪير آهي

خوش خير محمد هر جا خان ميان
بيچون مثل بي نشان ميان
ڏنو سي سڀ مخفي عينن عيان ميان
صورت ساڳي حيدر شير آهي

❊ ❊ ❊

طالبن توحيد جي آندي خبر خاصي ڪري
سر عشاقن کي عيان جيڪي ڏسن جيئري مري

نصرمن الله چئي چڙهيا حملو ڪيائون حيدري
محبت واري ميدان ۾ ڪٽي عاشقن جنگ اڪبري

دوئيءَ سندي ديوار کي تهدل هٽن طالب تري
پڇي ڪفر جا ڪوٽ ڪل مجين دين هڪ پيغمبري

اصل مان آهي نقل تيو کولي ڏسو دل جي دري
صورت منجهان مورت بني آهي اتم مظهر انوري

ڏني دوست تن جي دست ۾ ساري ملڪ جي سروري
تيا خاص تنهنجا خدمتي جن و بشر حوران پري

خوش خير محمد خيال ۾ ڪثرت مان ٿي وحدت وري
پير مغان هن پنڌ ۾ ڪئي راهه حق جي رهبري

❊ ❊ ❊

فنا جا هاڻي فڪر وياسي
موتو قبل مري جياسي
اچي تيو اثبات اڪين ۾
لا واري حد لنگهي پياسي
نسنگ نالو هڪ ورتوسي
بيا نالا سڀ نفي ڪياسي
خوشيءَ پنهنجي خاڪ رلياسي
نہ تہ آدم ڪان اڳ هياسي
خير محمد خوش خيال نہ ڪوئي
رمز روحيءَ ۾ اچي رلياسي

❊ ❊ ❊

محبت ميدان ۾ عاشق ڪوڙن تا نينهن نيشانا

جوڙي جٽيا جهنڊين پاتا نيائج نينهن جا ناتا
حسن شعلات حق چاتا ٻڏن مر عشق ٻگل ٻانا

برهہ بيشڪ برن باهيون امالڪ تا اچن ڪاهيون
سورهہ سر جا سانگا لاهيون شمع جي شوق پروانا

ڪڏهن منصور نہ مڙيا چلي چوڏول تي چڙهيا
ثابوتيءَ جا سبق پڙهيا سوري تن سيج سامانا

لگن تان ڪل لهرائي ردا تو راز پهرائي
سورهہ تو سوڀ ساراهي عاشق ڪن عشق افسانا

پين پر جام ڪيو جنگ تا ويڙهي وحدت ونن لنگ تا
وجهن واهہ وجد جا ونگ تا ملهائن مرد مئخانا

خوشيءَ سان خير محمد سڻ مردن مذڪور ٻالهيون ڳڻ
وڪون وحدت واريون ڪڻ ٻولج اهي درد داستانا

❊ ❊ ❊

عشق اچي مون سان ڪيون ڳالهيون
ڏسڻ نہ جهڙيون سلڻ نہ جهڙيون
هر دوجهان جي حجابن واريون
سڀ پڌر اچي پيون
علم عقل جون اڳ ٻڌيون سي
نينهن سٽايون نيون
حسن جون فوجان سر عشاقن
اچن امالڪ ڪنيون
خوش خير محمد قبل ماضيءَ جون
وحدت ۾ سڀ ويون

❊ ❊ ❊

سر آدم اصلي چاهي
هيءَ ڪل نہ آهي عام ميان
جيڪي آدم ڪي اچي ڏسڻ ۾
لا اهو نہ تي لاهي
ذات ڪي پاڻ ئي ذات چڪي تي
سڪ منجهان ساهي
سوريءَ بنا هي سر نہ سلجي
ڪوئي سر سنباهي
خوش خير محمد ناهي ڳالهہ عقل جي
عشق عبرت آهي

❊ ❊ ❊

ريءَ عدم وجود ڪو آهي
جنهن ڪي لام نفيءَ نتو لاهي
آهي آدم ۾ اسرار اهو
ڪري طالب ڪو تڪرار اهو
چو تہ عام چوڻ جي رسم ناهي
مورون ناهہ فنا جو فڪر جتي

سي آهه بقا جو ذڪر جتي
جيئن سخن چڪيو منصور ساهي
تڪو وحدت جو درياهه وهي
تي گم غواصي لعل لهي
بي پوءِ تي ڪنڌي پئو منجهه ڪاهي
جڏهن اسم جسم بئي گم ٿيا
تڏهن اربع عناصر ٿم ٿيا
وچون خير محمد تنهنجو ويو چاهي

❊ ❊ ❊

احمد ڪي اوهان احد سڃاڻو
ميم واري اتو مام
ميم منجهان جي مست ٿيا
جڻگ پري پي جام
ميم منجهان معلوم ٿئي
ٽوڙيو دوئيءَ جا دام
احد اچي اثبات ٿئي
لا جي ڪپي ڏسو لام
سڪ سان ڪٽي آيو سڪندر
پاڻ پنهنجا پيغام
خير محمد خوش ٿيا سي
جن جو عشق امام

❊ ❊ ❊

احد منجهان تي احمد آيو
پهري ميم سندي پوشاڪ
جنهن جي نور ظهور ڪيو

ارض و سما افلاڪ

مٿي تي محبوب جي سونهين
سهڻو چٽ لولاڪ

پسي حسن پنهنجو
موٺي تيو مشتاق

خير محمد آ خوش تيو
وحدت جا ٻڌي واڪ

* * *

ڪڏي قدم ڪايا ڪئون ٻاهر ڪر
تڏهن هر جا ايندءِ حق نظر
شيش محل ۾ شاهه تو ٻولي
ڏس اندر جون اکيون کولي
خاڪي بنگلي جو اٿي نام بشر
ڪو ڇا ڄاڻي عشق اشارت
دم دم ڏئي تو برهه بشارت
هي سمجهي سو جنهن کي نور بصر
معنيٰ ذاتي صورت صفاتي
لام نفي، ڪيو الف اثباتي
ڳالهه ڳجهي پئي پرت پڌر
خوش خير محمد خبر هيءَ تازي
راضي رهين توڙي بيراضي
قصا ڪين ڪندا ريءَ عشق اثر

* * *

پنهنجو نينهن اڇي نروار ڪيئي
سر عاشق جي اظهار ڪيئي

اول ظهورو آدم ڪيئي
جنهن جا ملڪ فلڪ سڀ خادم ڪيئي

كيڏو كاڻ داڻي جي اگر كيئي
كڏي بهشت منجهان بيزار كيئي

كڏهن احدؤن عبد سڏائين تو
بلا ميم[1] جا حكم هلائين تو
اها نوبت نينهن وڄائين تو
هر مظهر ۾ مختيار كيئي

كڏهن ارنيءَ[2] جا آواز كرين
كڏهن لن تراني[3] ناز كرين
سڀ سوز درد لئہ ساز كرين
كيڏو طالب سان تكرار كيئي

كڏهن ذوق زليخا ماڻين تو
ساڳي صورت پاڻ سڃاڻين تو
اها چاڻ ڍولڻ سڀ ڄاڻين تو
كيئن بردو منجهہ بازار كيئي

شاهہ سرمد شمس عطار جيها
كيئي تن سان تماشا يار كيها
كيا وحدت جا واپار كيها
منصور سوليءَ تي سوار كيئي

جت محبت جا تا مچ برن
اتي خاص خليل الله[4] گهرن

[1] انا احمد بلا ميم = مان احمد سواءِ ميم (احد) آهيان.
[2] ربّ ارني- "رب پاڻ ڏيكار مون كي"، حضرت موسيٰ عليہ السلام جا الفاظ.
[3] "هرگز نہ ڏسي سگهندين مون كي"، الله تعاليٰ جو جواب
[4] خليل الله - الله جو دوست، حضرت ابراهيم عليہ السلام

سچا كين منجهان آڙاھ اڙن
كيئن نار منجهان گلزار كيئي

آئين صورت جو سينگار كري
پنهنجو پاڻ ڏسڻ لاءِ پير پري
تنهنجي سير بنا پلا كيئن سري
پنهنجو درسن سپ ديدار كيئي

خوش خير محمد خيال خدائيءَ جو
ٻن پيڙو كال ٻيائيءَ جو
رک خيال همئہ هيكڙائيءَ جو
ويڙهي وحدت جو واپار كيئي

❋ ❋ ❋

عشق تنبو طولان كٽي آٽي كوڙيا
سوز درد سامان آٽي جنگ جوڙيا
عشق حسن كري حملا آيو
سڌڙين پهرين ست سڌايو
كپي بينا خان نہ تن منهن موڙيا
عشق چيو كوڙا كڏهن نہ اڙندا
لاشک عاشق مون سان لڙندا
جوش كري جولان وري مون تي ووڙيا
محبت مچ ڏسي نہ مڙيا
كامڻ لئہ كوري ۾ گهڙيا
ڏس پتنگ پروان شمع تي دوڙيا
خير محمد خوش جان جلائج
جيري مري ميدان ملهائج
نكري تي نيشان كري لس لوڙيا

❋ ❋ ❋

نينهن پڙهائي نماز
عشق تي آيو امام اسان جو
حضرت عشق اسان جو دائم
ڏينهن قيامت تائين قائم
نوڙي كيو سي نياز
سجدو تي آيو سلام اسان جو
عشق جي بازي عاشق ڄاڻن
مام محبت سالك سڃاڻن
رند كي سمجهن راز
كلمو قرآن آهي كلام اسان جو
خير محمد بيان چوان مان
اعليٰ عشق جو شان چوان مان
عرش ۾ آهي آواز
جلدي پهچايو پيغام اسان جو

❊ ❊ ❊

عشق وڃايو حجاب
ڦٽ ڦكڙي آهي ڏاج منهنجو

عشق وڃي تو اتي پهچائي
جاءِ جبريل جتي ناهي
پيتم شوق شراب
ملك سڄو معراج منهنجو

عشق اچي تو جنهن سر نسري
ورد وظيفا ويا تنهن كان وسري
آيو نينهن نواب
حاصل ٿيو هر هاج منهنجو

عشق كهايا كامل كيئي

سرها تيا سر سالڪ ڏيئي
عام ليکي عذاب
کسڻ مان تيو ڪاج منهنجو

خير محمد ڏنو جيءَ ۾ جاني
و في انفسڪم قول قرآني
مليو خاص خطاب
سير سپيئي تيو سرتاج منهنجو

❊ ❊ ❊

پسي رخ روشن مهتاب
بيوس دل ويئي آ ونگجي

محبت جي ميدان ۾
ڪندا ڪي جوان جواب
سوين سورهيہ ويا سنگجي

حب ۾ هميش حبيب سان
هلي ڪو نہ حساب
جت جاءِ ناهي جنگ جي

دل اسان جي دست ڪئي تو
چٽي ڪين شتاب
ٻاٽن سان ويئي ٻنگجي

خوش خير محمد عشق عجيب ۾
ڪنسي تيو آ ڪباب
ماس سيخين ويو ٽنگجي

❊ ❊ ❊

لڳو تاب حسن جو هڪڙي گهڙي
پهڻ پاهه تيا پيا ڏونگر ڏري
اولهه اوير اتر ۽ ڏکڻ ڏسان
تر بر بحر تنهنجون راهون پچان
سنجهه صباح پيو رڳو توکي پسان
ڳولي ڳولي ڏنم سڀ ڳوٺ ڳري
تنهنجي گولن جي گولي ٿيان
جند جان سڄڻ تان گهور ڪيان
مان زمن زمين ٻئي جهان ڏيان
جنهن ڪي لوءِ لڳي تي سا ئي چري
خوش خير محمد ارمان ويو
جڏهن يار اچي مهمان ٿيو
مون تي راضي خود رحمان ٿيو
مليو محبوب منو، پيون اکڙيون ٺري

واهه وحدت جو واپار وٺيو
وهنوار وٺيو ويچار وٺيو
آهي وحدت جو واپار منو
سودو سر جو ثابت يار سنو
ٻڌ عشق جو هي اقرار منو
منصور ڪي ڪيئن سردار وٺيو
لئي نينهن نسنگ نروار تي هل
تون بي اختيار اختيار تي هل
لئي خيال خاصي خبردار تي هل
اتئي روح ڪي هي الغار وٺيو
ڏس ڪربل جو هي ناز نسنگ
پيا پڙ ۾ ڪنڌ پروان پتنگ
هيو ازلي عشق جو لکيل انگ
سر نيزي تي هسوار وٺيو

خمخاني پي مئي ساقيءَ کان
لنگهه ملڪ عدم ۽ باقيءَ کان
ماٽي معنيٰ عشق اوطاقيءَ کان
واهه موتو قبل اختيار وٽيو

پڙهه دل سان تون قرآن کولي
ڏس يدالله آيت ڪير ٻولي
سو چپ چولي تي انس اولي
خوش خير محمد منثار وٽيو

لا الله جو لاهي بار
الا الله ۾ ڪر الغار

پاڻئون پنهنجو پاڻ سجاڻج
جاڻ وڃائي جاڻ ڪي جاڻج
منصوريءَ جون موجون ماڻج
حق اظهار ٿئي بردار

سڪ جو سندرو ٻڌ تون ساهي
چوهئون هل چرڪڻ چاهي؟
هڪ گهٽ سان پئو ڪُن ۾ ڪاهي
ڪارونيار ۾ پس انوار

ملڪ معنيٰ جو محبت ماٽي
وحدت محبت جو تي پاٽي
موحد تي پوءِ پاڻ سجاڻي
توحيدي پيو تند تنوار

ونحن اقرب پاڻ پيو ٻولي
اسم جسم جي آهي اولي
ذات صفات مان خيال سان کولي
ڏس پيو ڪل آ ڪلتار

لا جي لام ڪي جي تون لاهين
الف هڪوئي هڪ حق آهين
وهم وسارج ٻيو ڪجهه ناهين
خير محمد خوش خبردار

❊ ❊ ❊

مرد تي ميخان ۾ آ، لا جي هينان تون لنگهي
مئي جي سرڪيءَ لئہ متارن ڪان موڪي سر تي منگي

ڪيو موڪيءَ چپ وات ۾ بيو ڪات ڪيائين هٿ ۾ ٻنگي
گهر تہ عاشق گهوٽ تئين چڏ اوٽ آ سينو ٿنگي
ڪين ترسيا تر هڪو عاشق ويا اتي سر اَنگي
نشي غالب نينهن جي وڏا وجد وحدت سان ونگي

سرت سڌڙي ڪان وئي ڏس ڪهيل ڏوران ڪنگهي
ڪو عاشق ايندو اتي سورهيہ سري چاڙهيون چنگي
خوش خير محمد خيال سان درست پيتو دل دنگي
ڏسي مردن جا مشاهدا هيءُ سري ڪان ڪيئن سنگي

* * *

سرڪ تي ساقي مٽي تو ڏس متارن جا متا
اصلئون اها آئي اٿن خرچن ٻئي ناٽي نتا

اهي سر وڍي ڏين سيگهہ ۾ جن جا پيئڻ لئہ چپ چتا
ڪاٽيون ڪلالن کي ڏسن ڪوپا نہ ڪن ڪائي ڪتا

محبت واري ميدان ۾ عاشق ڪرن سِرَ جي سٽا
مٽ تي موڪي آٽي رکي هڪ هڪ ڪيون پنهنجا هٽا

بوءِ ٻنن جي ڪاٽيا مئخان ۾ مٽ جي متا
لاشڪ تنين لاوان لڏيون چڙهي سيج سوريءَ تي ستا

پي پيالا پر تيا عرفات عينن ۾ اتا
خير محمد خوش لڳا دل سان پيا ڪن جا پتا

* * *

طلب ساز تنبور كيون پلي تين اج رقص رهاڻيون
جوڙي ساز شروع كري طبلا تڙي دوئيءَ كي دور كيون
نوان سيد ٻڌاءِ كي ٻاڻيون
حسن جي تجلين تابش كيڙي سينو سلرو كوهه طور كيون
ماسو المحبوب [1] جي كاڻيون
بيخوديءَ جا نينهن نشا پي مست اكيون مخمور كيون
آيو عشق عقل كي اماڻيون
خير محمد خوش خيال ٻتو تي هينڙي حج حضور كيون
دمدم دوست جا درسن ماڻيون

❊ ❊ ❊

پسي صورت جو سلطان هئہ حيران لڳي
جن ملائك حوران پريون هر هك تي حيران
پڙهڻ سبحان لڳي
كليا حسن چمن چوطرفين بلبل تي مستان
برهہ بوستان لڳي
سر سونهين پوشاك گلابي موهيو مسي ۽ پان
مٿس مرجان لڳي
سهسين رنگ سرود تماشا سازن جا سامان
جاڏي كاڏي تان لڳي
خير محمد خوش خبر حسن جو بيحد آهي بيان
جنهن سان جند جان لڳي

❊ ❊ ❊

من موهيو تنهنجي تار ميان! مَ رسي منگتو
گهُر جيكو گهرڻو هجئي موت نہ مگڻهار
لائي جيءَ سان جنگ تو

---

[1] العشق نارُ يتحرق ماسو المحبوب = عشق جي باهہ محبوب كان سواءِ سڀ كجهہ ساڙي ڇڏي ٿي.

راجا راءِ ڏياچ کي تان لڳي تڪرار
چارڻ چوريو چنگ تو
ڳڙهه پاسي ڳائيو بيجل پڻ بيهار
وڏا دل کي ونگ تو
ڪپي ڪلهن ڪان ڏنائيس پليءَ رين پتار
آهن راجا رنگ تو
موٽي ڪريا مڱٽي سازن کي سينگار
مچايا من ۾ مرڏنگ تو
خوش خير محمد تو گهري مئي ڪا مست پيار
آهن دستين دنگ تو

❋ ❋ ❋

واهه تنبي جي تار ڏسو ڏيڻ سر ڏاتار ڏسو
چا تنبي چا تار چوان چا ڏيڻ سر ڏاتار چوان
موٽي مڱٽهار ڏسو
چارڻ ويهي چنگ وڄايو سالڪ ڏاڍو سوز مچايو
هل ساري هالار ڏسو
سر ڏيڻ ڪو سترو ناهي ڪير ٿئي ڪٽ ڪلهن ڪان لاهي
پرت لڳيءَ جا پار ڏسو
بيجل بي ڪا تند برائي جان جسم ڪان ڪئي جدائي
پرهه سندي پڪار ڏسو
خير محمد خوش منگتو مولائي برهه ڏاڍي برسات جو لائي
محبت مينگهه ملهار ڏسو

❋ ❋ ❋

پنهنجو پاڻ ۾ پاڻ کي پس
ماڻ مزو چک روحي رس
صورت مان صورت ئي سِڪُ
طالب هي توحيد تہ لِکُ
ڪٽج قلم ۽ ڪاغذ مس

جوئي بولي و في انفسكم
چپ چپن سان تنهنجا چم
قدم تي سجدو هر دم هس
نوڙت سان ناسوت لتاڙي
ملكوت ۽ جبروت لتاڙي
لنگهج لک لاهوتي لس
نفس قلب ۽ روح سرّ
خفي اخفا جا ڇهئي گهر
سير صفاتي ذاتي ڏس
خير محمد وادي وحدت ۾
كثرت گم تي هرگن گت ۾
برهه بنا بيون باتيون بس

* * *

كر همت ڇڏ حرص كي آهي دور دنيا دم گذر
وچ عشق وارن وٺ هلي سر سالكن جي رک نذر
ايندن چون صد آفرين آهي طالبن جو تن قدر

ڏينديءِ وٺي وحدت سندي كندو عشق تو سر شور شر
هر جاءِ ايندءِ حق نظر ڏسندين حسن جا حل حشر

پڙهين تو نمازان نفس لئہ من ۾ ملن حورون قصر
وقت ويني تو وجئي پڙهندي پنا نظم و نثر

پڙهندي پنا كي سال تيا توكي نہ تيو تر جو اثر
اوڳا عمر سڀ صرف كيئي حاصل نہ تيئي هكڙو اكر

خوش خير محمد خيال كر بي انت آهي هي بحر
هن درد جي درياهہ جي آهي خاص خاصن كي خبر

* * *

اجھو يار آيو اوھين چا تا ڀانيو
پياريو پياسن صبح جو سوايو

صبح جو سوالي منگي جو موالي
ڪڏھن ڪين خالي وٺيءَ تان ورايو

سين کي سڏائي تو ڍوليو ڍڪائي
ھي ليڙون لھرائي پوشاڪون پھرائيو

ڪوڙي خيما خاڪي اچي تيو اوطاقي
الھ عشق باقي حڪم جنھن ھلايو

احدءِن آيو احمد حڪم جنھن جو ھر ھنڌ
خوش خير محمد وحدت گيت ڳايو

* * *

جلوو تاب حُسن جو ڏسي تجليون
سارو جبل وجي ڪوھ طور جليون

تنھنجي پنبڻين جا پيڪان چوان
اھي نيزا ٻڙچيون بان چوان
نت ابرو سيف ايران چوان
ڏيڏو ڪيس ڪرن ڪاريون ڪجليون

ويڪو عجب محبوب مام ميان
ڪن فڪل ڦاسائڻ عام ميان
توڙي وير ھجن وريام ميان
وجھي دام زلف ڪن دست دليون

جاڏي ھٽڻ تا ڀڄڻ ڀاڻ ميان
تاڏي عاشقن آھي تاڻ ميان
مرڻ جيئڻ مشاھدي ڪاڻ ميان
ڪنا ڪين رھن توڙي ويڙھن وليون

خوش خير محمد نگاھ جاڏي
وسي ويڙھي وجہ الله تاڏي
ڏسي برحق تو بالله ماڏي
بينو شھر بحر ملي گوٺ ڳليون

* * *

ڪي جو ڪالهہ اکيون ڏسي آيون
هاڻي رهن نتيون ڪنهن جي رايون

بعضي زوري بعضي چوري ڪا جا لڳي عشق جي لوري
ڪنهن راز وڏي تہ ريجهايون

درست لڏائون دلبر ڳولي هيڙو عام اکين ڪان اولي
ڪنهن حرفت سان هٿ ڪيائون

چاريءَ هٿ محڪم چوائي چئجان پاند ٻڇيءَ ڳل پائي
اوهين ڏاڍ چڏيو ڏاڍايون

خير محمد خوش جي ٽيڙيون وجي عشق الهوت ۾ پيڙيون
وريون واهہ وصال جون وايون

❊ ❊ ❊

لڪين پوشاڪان پهرين پيو
تہ بہ عشق چوي تو يار اِجهو
عاشق توڪان البت واقف
ڳوٺ ڳليءَ ۾ ناهين ڳجهو

مرسل ڪي معراج گهرايُوَ
پرت منجهان پيغام مُنجو
دوست پنهنجي ڪي درسن ڪاريو
جيڪي اوهان ڪي سير سجهو
ڪالهہ ڪالهوٽي ڏاڏي آدم ڪي
بهشت منجهان ڏئي ڪڍيو ڏجهو
ڳالهہ مڙيوئي ڳڙ تي پيئي
ٻولي ڳجهارت پاڻ ٻجهو

لا يتحرڪ لا شڪ چيڙو
قصو انهيءَ جو ڪن ڪجو

اهڙا تا عنوان ڏيو
تہ بہ ماڻهو موڳا پون منجهو

خوش خير محمد خير گهري تو
وتي تنهين كان كانہ وجهو
ظاهر باطن رنگ بيرنگي
حاضر منجهہ هر حال هجو

❋ ❋ ❋

هن سيف ابروءَ جي ستي مانجهي هزارين ماريا
كي ماريا كي جياريا كي عشق جا آزاريا

كالهہ مجنون قيس كيئن سوز وارا ساريا
ٻڌ عشق جي وڌ هيءَ خبر ماري وري پئي جياريا

ڏنو تخت كي رانجهن ترك اسباب عشق اڏاريا
رنگپور جي ريجهہ رهاڻ لئہ تي چاك وچڙا چاريا
يوسف ذليخان ذوق ۾ يكدل تي دم گڏ گهاريا
شوق شيرين جي سبب فرهاد ڏونگر ڏاريا

صنعان جهڙن سالكن تقويٰ جا ورق وساريا
كيا سيف ابرو جي قتل كاكل جهڙا كاريا

خوش خير محمد خيال سان ورد وظائف واريا
جيكي عشق آدم سان كيا اهي قول پنهنجا پاريا

❋ ❋ ❋

وه واه كليو آ باغ اعرابي گل گلابي
موتئي موهيو نرگس كليا نين نقابي

علي ولي شاهہ مردان آيو
شهنشاهي طبل وڄايو
هر جا حق جو حكم هلايو
سمجهن صوفي سخن شتابي

رمزن غمزن رمر جهمر لائي
كوئل قمري قمر قمر ڳائي
مينا طوطي مست تي آئي
ڏسي مک محبوب مهتابي

خير محمد خوش مليو ماهي
ڏني بلبل عشق آگاهي
سرها تيئڙا سي سپاهي
محبوب مليو مصري محرابي

* * *

عاشق اکين ڏسڻ لئي
محبوب ڏس! مري تو

عاشق کي انتظاري
لائي برهه بيقراري
پائي پاند ڳچيءَ ڳاري
سجدي ۾ سر ڌري تو

عاشق حسن ماريا
انهيءَ ڳليءَ خان ڳاريا
سر ڏيڻ لئي سينگاريا
ڪيئن پتنگ پوءِ وري تو؟

خامن جي ليکي کريو
سارو لوک چوي چريو
ڪڏهن ڪونہ پڌوسي وريو
جيکو گهير گهن گهري تو

خوش خير محمد خانان
لکين برهه جا بيانان
دانا کري ديوانان
اهڙا عشق کمر کري تو

* * *

آءٌ قران حيران تو لئي
منهن ڏسڻ جي واسطي
آهيان اجايل عشق جو
پيو تو رڙان راتيان ڏينهان
پرت جو پيالو گهران تو
پڙ تيڻ جي واسطي
ڏک ڏولاوا ڏيهہ اندر
تکر تولاڪا پسان
پرت جو پنڌڙو پچايان
دل ڳنڍڻ جي واسطي
دائما ديدار لئي تو
وس ڪيان وارا وري
ينوءر تي آيو آهيان
واس ونڻ جي واسطي
اوچتي هن چمن اندر
ڪيئن بشر بلبل بڻيو
خوش خير محمد آيو حسن ۾
گل سنگهڻ جي واسطي

* * *

زوري ڪري زورآور يار
دلڙي لتي وئين ڌاڙي ۾
راتيان ڏينهن رڙان
ڪنهن کي ڪين چوان
ڏسو ويني سور سهان
پرين جي پاڙي ۾
رمز عجب جي رکيون
هٽي وئين ٻاڻ ٻکيون
تنهنجي ڏسڻ لئي اکيون
روز رڙن راڙي ۾

كيم كوكارون كيڏيون
هوت نہ كجن هيڏيون
جيءُ جلي تو جيڏيون
سوز انهيءَ ساڙي ۾
خير محمد كي دلبر
سكڙي اوهان جي سبر
پاك پرين پيغمبر
چاڙهہ چكڻ چاڙهي ۾

* * *

محب ملڻ جي واسطي
چاكن كئي دل چري ڙي
چري
دلبر دلڙي دوست كسي ويو
ڏيهہ تہ پنهنجو كين ڏسي ويو
الا درد ۾ دلڙي ٻري ڙي ٻري
حال حقيقت كنهن كي سڻايان
كونهي محرم جنهن كي ٻڌايان
الا وڃان چو نہ مري ڙي مري
روئي رڙي حال گنوايم
ننڊ ٻہ جانب دوست وڃايم
الا ٻر ۾ ٻيني كڙي ڙي كڙي
دونهان درد جا دل ۾ دُكن تا
كين اڃهامن جيءَ ۾ جكن تا
الا باهہ برهہ جي ٻري ڙي ٻري
خير محمد عاشق پرت پياسي
ركج اميد الهہ ۾ خاصي
الا محب ملندو وري ڙي وري

* * *

يار اوهان سان منهنجي
الا بيوس دلڙي جو ڦاتي
باهه برهه جي تي پڙکي
جيءَ اندر ۾ جهڙکي
چاتي چاتي پئي ٽڙکي
بار کهي وئين ريءَ کاتي
محب ملڻ واري کر کا
مهر نظر ڌر کا
والي اچي کندو ور کا
الف پڙهيان اثباتي
جودئون پاتم جهاتي
ڍوليا جندڙي ڦاتي
قربئون وهايئي کاتي
کونهي سورن منجهه ساتي
محب منا موچارا
روز تکيان تي تارا
صورت تنهنجي آ سوپارا
جوان جنديءَ تئون لاتي
خير محمد چوي اچي مل تون
اڱڻ اسان جي تل تون
کول گهونگهٽ اچي کل تون
بهشت دوزخ سان اسان جو چاتي؟

* * *

جيڏيون جيئري جي گڏيس
چونديس راز رڙي

پنهنجي پنهل کان پچنديس
لائق آڏو لچنديس
چاکان تو يار چڏيس
لائي لئون وي لڙي

گھوٽ وڃھي وئين گھاري
جيڪس هيڙس ڏاري
تيلاهون تو نہ سڏيس
ڇپر ڇڏي وئين ڇڙي

خير محمد سان ملندا
خوش تي يار ڪلندا
اڙي اديون مان اڏيس
پريم پت جا پڙي

* * *

ڪري ڪڪر اڄ مهرون آيو
الاالله بادل برسايو

ڪٿي سامان سارنگ اچي سنڌ ۾
سر طالبن طبل وڄايو
انت الهادي انت الحق جو
سيني ۾ سوز سمايو

حسبي ربي جل الله جو
ڏس چشتين جوش جڳايو

خوش خير محمد هر فقر جو خادم
نوشهري سيس نوايو

* * *

دوئيءَ بنا دل ڪاڏي ڪاهي
ڏانءُ سڪج وٽان سالڪ ڏاهي

ساڻ دوئيءَ جي دوست ڏي هلبو
خيال پيادو روح سان پلبو

وجي حقيقت حال ۾ رلبو
اسم جسم کي لا سين لاهي

تي هوشيار بيدار خوابون
هيءُ حباب آيو تنهن آبون
رلمل ڪر منجهه ذات شتابون
بحر بقا جو برحق آهي
جنهن لاءِ زمين آسمان نهارين
تنهن سان پيو تو ڳنڍ ڳنڍارين
تو ۾ موهن تنهن جي پارين
ونحق اقرب ڏور سو ناهي

خير محمد خوش حسن جون هوليون
ياتو يات برهه جون ٻوليون
سمجهه عاشق معشوق پروليون
پاڻ سڄاڻ تہ هيءُ چند چاهي؟

* * *

اڄا ڪالهه قيمت ڪهڙي بهشت وڪاڻو
ڪري محتسب تون ڪيڏو ماڻو

ريءَ امر ابليس اچي
ڪهڙو ڪم دغا ڪيو ڪوڙ ڪچي
شيطان تا ڇاڻو، اوهين لوڪ اياڻو

ريءَ آدم جاءِ جنت خالي
ڪهڙو ريءَ حورن اتي مرد موالي
ادريس ڪيو آباد ياڻو

جلوو عشق سندو جڏهن ٻاهر پيو
ڪنتُ ڪنزاً مخفي ظاهر ٿيو
جادو عشق چوان يا گندم داڻو

نت عاشق ماڻن ذوق لقا
تن بيشڪ آهي شوق بقا
افسوس اهو اوهين پاڻ سڄاڻو

آهي مظهر حسن جمال سندو
آهي مطلع نور جلال سندو
خوش خير محمد اهو سير سيباڻو

* * *

آهيون ساعت مسافر سانگيئڙا
تون تہ آئين کهڙي هت ڪمين؟

يار پنهنجي سان رهج يگانو
چو وڃين ايي لمين؟

قرب نوريءَ جو ڪنهن نہ سڃاتو
صحيح سڃاتو سمين؟

پنڌ انهيءَ جو پرو ڪو پيڙئي
طالب آئين جنهن طمعين

خير محمد خوش خيال اوڏاهين
روز رهبر سان رمين

* * *

سچ ڪنهن نہ وٺي سو تہ ڪيئن چوان
جيئن تو عشق چوي تيئن بيءَ تو پوان

پڙهہ الف بولي اثبات هڪا
بي تي واري بات نہ ڪا
ڪهڙي لا سندي مان لات لنوان

آهي حسن جهڙو دل راز نہ ڪو
بنيءَ عشق جهڙو شهباز نہ ڪو
شاهہ شوق منجهان ڪيو دوست روان

ركي نينهن نظر اهي نيڪ ٿيا
اسلام ڪفر سان ايڪ ٿيا
متان پوءِ ٿئي ارمان اوهان

خوش خير محمد مٺلهه خريد بندو
آهي عاشق عبدالحي سندو
لائي نرڙ پيرن تي آءٌ نوان

❊ ❊ ❊

ڏور وڃڻ جي ڏاڍي ٻڌائي
جاٽي الله مون کي ڏاڍو ارمان

روز ازل تنهنجو ٻول ٻڌوسي
قالو بليٰ وارو قول ڪيوسي
ساهه سري سهٽي تان قربان
دلبر اسان کان دل کسي وئين
ڏس نہ پنهنجو يار ڏسي وئين
لا مڪان ۾ تو ڪيو مڪان

جانب تو اسان جو جيءُ جياريو
عشق تنهنجي سهٽا سبق سيکاريو
دمدم دردن جا داستان

خوش خير محمد رک خيال اوڏاهين
آهين جيڏهون جو وڃج تيڏاهين
کهڙو ڪرين وينو برهه بيان

❊ ❊ ❊

اول چئي اثبات
هاٽي تو منهڙو لڪائين

احدون اڳ ۾ ٻيو ڪجهه هيڙو لاٰ وارو ليکو پوءِ تيڙو
وينو اڏي محلات سالڪ سمجهه اتاهين

وحدت ريءَ ٻيو ٻول نہ ٻولج موتو وارو قول قبولج
ظاهر ٿيندو ذات سٽين تان يار سٽائين
صورت معنيٰ جاڻج مولا دين عشق جو اصلون اعليٰ
لا واري ڇڏ لات کهڙو وينو کسب کمائين
خير محمد خوش ٻول نہ ٻانئج ساڻ صورت جي رمز رلائج
برهہ بنا ٻي بات عاشق هاٽي متان الائين

❊ ❊ ❊

بيرنگيءَ جو بيان ڪڏهن ڪين عقل ۾ ايندو
هستي هئڻ دور ڪري ڇڏ نفس کهي نادان
تڏهن پرو ڪو پوندو
لا ننگهي تج اڳاهون خواهش ڇڏي خان
پنڌ اهوئي وڃ پڇندو
جيسين ڏسندو ڏيکيل ڪي هوندو منجهہ گمان
ماڳ انهيءَ تي نا ملندو
نفس امارو آهي احمق ويري ڪر ويران
نہ تہ نياڳو توکي نيندو
خير محمد خوش خيال سان ڪري عشق ايمان
ڏيهہ اهو هلي ڏسندو.

❊ ❊ ❊

محبت ۾ رهہ محو مدام
ٻولي ٻولج هڪ وحدت وائي
ڀهريون باب تي بقا وارو سوريءَ تي ڪيائين لقا سارو
عرشئون آيو ان کي الهام تي همہ سان هيڪڙائي
ڪري ڪوئي اثبات اهين جان تئي تحقيقات تهين جان
نفسي ڪيڙو ظاهر نام لا سان لڳي آهہ لڙائي
نينهن نوبت منصور ويو ماري طالب ويو توحيد اُجاري
اڇي تيڙا هٺل هنگام اتي عاشق ڪئي اجرائي
خير محمد خوش ڪئي اثباتي اسم جسم ويو تيو ظاهر ذاتي
حق بنا سڀ هئن حرام وحدت سان دل تو وچڙائي

❊ ❊ ❊

کربلا وارو قتل عشق اصل
آيو آ سر عاشقن جي
پنهنجو نهارج پاڻ ۾
چولي اندر چئنچل
سپ پر آهي سهڻو
پول بئي نا پل
دلبر سندو دل ۾
هيکارون آهي هل
خوش خير محمد وٽ خيال کي
مطهه سان لڙي جيئن مطهه.

❋ ❋ ❋

سوز درد ۾ سڙن، کين مڙن
وڏا جي عشق آزاري

محبت جي ميدان ۾
خوش تي خان کڙن

سهڻل يار سيکاريو
سورهيه سبق پڙهن

عشق سندي آکاس تي
چڙهيا چوٽ وجن

جوڳي پنهنجي جيءَ ۾
پرين تا پسن
خير محمد خوش خيال سان
لاهوتي تا لڙن

❋ ❋ ❋

كل نہ بئي كنهن ڏيون
هاديءَ ريءَ هن حال جي
تنهنجو توكان تر نہ پاسي
چو هٽين تو هنيون
وٽ ناهي هك وال[1] جي
عشق اچانك آيو اندر ۾
چا چوان چا چيون
رمز ڳجهي هن ڳالهہ جي
خاص خبر بئي كنهن نہ سٽايون
چو كنهن سان كيون
محبت جيهي مال جي
خير محمد خوش هتان ساقيءَ جي
سرك سدا پيا پيون
ناهي ملهہ اڄ كالهہ جي

* * *

دل لا جا حرف ڏري
پڙهہ برهہ واري باب كئون

تون تہ اصل كان عدم ناهين — پورا كهڙو پول تو پائئين
پيچ پنڌ كري — كنهن عشق سندي ارباب كئون
ڇڏ هئڻ تون خود پرستي — پوءِ ماٽيندين حق جي هستي
نكر ناهہ كري — هن عالم جي اسباب كئون
ڳولي لهہ تون پاڻ ۾ پنهنجو — نحن اقرب تو ۾ تنهنجو
پرين ناهہ پري — لنگهہ هئڻ واري حجاب كئون
خير محمد خوش محبت من جي — ٻڌي آيو هاك حسن جي
ڏس دلبر ديد كري — كڻ نيڻ بئي نقاب كئون

* * *

[1] آواز

لڪ ناز سڪيو آن نوان
مشتاقن جي مارڻ لئہ
تير اڪين جا ڏاڍا تڪيرا سيني لڳن ٿا سنوان
سبق سوين تنهنجي سورن جا روئي ڪيا اتم روان
ڳڻن تنهنجن جون ڳالهيون ڳجهيون ڇا چئي ڇا چوان
خير محمد خوش در دلبر جي پيش هلي مان پوان.

* * *

عشق فرض آٽي ادا ڪيو
ابروءَ جي محراب ۾
شاھ منصور ڪي سولي چاڙهيائون
اهو مٺن پنهنجو مدعا ڪيو
پڇو هٺين ڪان هت ڇا آيوَ؟
نينهن وارن جي چو ندا ڪيوَ؟
ڏسان صورت صنعان نہ مڙيو
توڙي حرفت پنهنجي هدا ڪيو
خير محمد خوش تابع حسن جو
اها ندا منهنجي سدا ڪيو.

* * *

عاشقن عيد سدا تي
عالم عيد فصل تي
عاشق الضحيٰ ڪوڏيا
ساري جان فدا تي
ونحن اقرب ويجهڙو
جانب دم نہ جدا تي
الانسان سري و اناسره
اهڙا بول بڌا تي
الفقر فخري چيو

مرسل پاڻ مدعا تي
ڪن تا قاب قوسين جان
اڪبر حج ادا تي
انا احمد بلا ميمي
پهري آيو ردا تي
خوش خير محمد ٻڌ خطبو
ساري خلق خدا تي.

* * *

آتشبازي عشق اُڏاري
پچو پتنگن ڪان سڻ ساري
تين شهيد شمع تي عاشق
اصل اِنهن آهي سر اختياري
اول اٿئي آڙاهہ خليلي
پوءِ برهہ ۾ باغ بهاري
خام چا لهندا خبر ڪوري جي
ڏيل ڏسي ڪن جان پياري
خوش خير محمد ناهي مهل مڙڻ جي
ڏئي متان محبوب مياري.

* * *

تون تہ اچون اچون پيو آءُ
مني ٻول سباجهڙي لاتڙي
ڪانگل ڪر وڃي پنهنجي پر ۾
آزيون لڳ الله
مون ڪي ورهہ وهامي راتڙي
اُڏر پکيئڙا بار پرينءَ جي
لهي آ سڏ سماءُ
ويني نيڻ نهارن واٽڙي

جيئن چون تيئن چئج اسان کي
سنيها کي سٺاءِ
ويهي لئون برهہ جي ٻاتڙي
خير محمد خوش ڪئين جون واڌايون
ڏيندا سنجهہ صباح
پرين پاٺهي پائيندا جهاتڙي.

* * *

ڪاڪيون ڪالهاڪون ڪانگ لنوي تو
اڄ ايندا کي سياٽي
ٻولي ڪانگ جي آءٌ تي سمجهان
ايندا عجيب اڪاٽي
هر هر هاڄ مان هٽ چڻي تو
سوڻ ساهہ سجاٽي
سوين سور ستم سي سرتيون
اِجهو چڏيندو اماٽي
خير محمد خوشيون تيون، ويا خطرا
کي ڏينهن تيا حاڪماٽي.

* * *

آيا اڄ کي سلام عجيبن جا

خط پروانا ڪيئي لکيائون
هاواٽا هئا حبيبن جا

ڪانگ نياپو چئج نڏر جو
قاصد ڪول قريبن جا

خير محمد خوش دلبر مليو
ونجان ڪنجڪ ڪريمن جا

* * *

موٽي ملڻ جي مبارڪ آئي
وري ٿيا وصل وڇئون وئي جدائي
ڪڏهن منجهہ صورت گل هويدا
ڪڏهن آشفتہ بلبل شيدا
سروَ چمن ۾ ڪئي عمر سدائي.
بلبل خيال خزان جو نہ پيڙو
لنگهي صورت کان معنيٰ ۾ پيڙو
سمجهہ سچائي پر واهہ وفائي.
گوناگون گهريون گلن جون پوشاڪون
حسن عشق اڏايون اندر ۾ اوطاقون
ويڙهي بلبلن جي وهہ واہ واڏائي.
بسنت بهاريون لڳيون عشق آباديون
ٿيون هر طرف ۾ حسن شوق شاديون
خير محمد خوش خيال خدائي.

❋ ❋ ❋

وڇڙيا ملن يار لهندا غم غبار
گڏ ٿي گذاريون دم نہ ٿيون ڌار
دلڙي اُداسي من گهٽو ماندو
برهہ ڏولڻ کان مور نہ واندو
لئون سڄڻ جي ڪيو لاچار
روز سڄڻ لئہ ڪانگ اڏايان
پنڌ پرينءَ جا واٽ وَجهايان
تن اندر آ ڏوليا تنهنجي تار
قسمت قيد الماءُ[1] بيوس جدا ڪئي
ڏاڍو ڏک وئين يار مٺا ڏئي

---

[1] قيد الماءُ اَشدّ مِن قيد الحدِيد= داڻي پاڻيءَ جو قيد لوهہ جي قيد کان سخت آهي.
(چوٽي)

موت مران تي سگھو لھہ سار
خوش خير محمد چئي كڏھن يار ملندو
دردمنديءَ كي دلاسا ڏيندو
نيٽين وھن ٿا نديون ۽ نار

❊ ❊ ❊

آيو يار اڱڻ ويا وھم وھي
ساٽي سكڙا ٿين سو سور سھي
ھيٺو حال ڏسي ھيكاريون
دلبر ڏنيون لک دلداريون
منھنجون سي ئي ڳل ڳاريون
ويا لحظي اندر لڙڙا لھي
سو جيرو جدائيءَ ۾ جليو
سو سيكي سڄڻ كي مون سليو
ھيٺو حال ڏسي وئين ھوت ھليو
تنھنجي روءِ ڏسي پيا رنجڙا رھي
مون كي منل ھيئن چيو مركي
سک مان پياربي توكي سركي
كري ھردم اسان جي ھئن ھركي
اھي ٻول ٻڌي ويا ڏيڙا ڏھي
خوشيون خير محمد تيون گھٽيون
منھنجون ونگايون ور كي نہ وٽيون
مر مان جيان گڻ ڳٽيون
مقبول نظر تين كوڙڙا كھي.

❊ ❊ ❊

ساھڙ ريءَ منھنجي كانہ سري
پير پرت ريءَ كير پري
لڳي اُتر پوي سيءُ سيارو اوچڻ عشق ريءَ ٻيو پائن بارو
لڙ لھرون جتان كن كري كَھور كيون سي گھير گھري

رات اُونداهي مينهن وسن تا — گهمر گهير جتي ديونسن تا
قدم دريا ۾ كير ڏري — سهڻيءَ ريءَ تِڪ كير تري
سرڪ ميهر جي كئي مستاني — دلبر دلڙي كيس ديواني
وس كان وئي سا كيئن وري — بيوس كئي آ ذوق ذري
خير محمد خوش خيال ملڻ جو — موج متي مهراڻ گهرڻ جو
چو ساهه سريءَ جو سانگ ڏري — مر ميهر سان پرت پري

* * *

سڄو منڇر ملاحن جي متان
كيو سمي چام انعام

سمي هئي صورت سجهندي
مورت واري مام
صورت سجاڻي كري
اچي كيائين هڪل هنگام

مهاڻيءَ جي من ۾
اِهو اصلِ كان هو الهام
ڏسو نوريءَ ساڻ نگاهه
جنهن كي كوڙين كن سلام
گندرين جي گام ۾
ڏس چلي آيو چام
كيو تماچيءَ تكيو
منجهه مياڻيءَ مقام

خير محمد خوش كيئي
سڄي سون مياڻي سرانجام
جنهن جي جهوليءَ چنڊ جهليو
سا مركي كيئن نه مدام

* * *

پٽ نہ ڪن پنهوار
سونهن لعل لڳن سر لويون
جيئن هت باغ باغيچا ماڙيون   تيئن هت اوٺ اتر ڪن واڙيون
ويڙهيچا ولهار   اڇن سنگهار سگر مٺ سويون
سهڻا گل گجن تي سرتيون   خوش و تن پنهنجي پيڪين پرتيون
چڱا چندن هار   پائن پنهوار ٻچيءَ ٻل پريون
صلح صفائي آ سيل سنگهارن   ڪٽ ڪنجهي ڪان ايل اباڻن
دست دلو اٽن دلدار   اڇن پري سر آب جون اويون
ڪاڄ مارن جو ڪنييون آهي   ڏين ويڙهيچا وٽ وراهي
لاڙي ڏونرن ڏار   ڪائن موٺ مکڻ سان موهيون
خير محمد خوش ملان ماڙيچن   ورهہ تيا مون کي ڏني ويڙهيچن
سانگي ميل ستار   وجن داغ دلين تان ڏويون.

* * *

مون ڪي ملير اماڻ
سپ ڪنهن ويلي سانگي ساريان
ساوڻ جو ڪن سير پٽن تي   جوڙي پٽن تي پاڻ
اهي ويڙهيچا ڪيئن وساريان
پلنگ پٽرٽيون مرڪ نہ مارن   واريءَ اٽن وٽاڻ
تن جيڏين لئہ ججها جر هاريان
اڇي پيا دل پور پنهوارن   ڪالهہ مارن جي ڪاڻ
ڪر چڏيون ويني ڪانگ اڏاريان
خير محمد خوشي وطن ورڻ جي   الله کو اوني آڻ
رات ڏينهان راهہ نهاريان.

* * *

منهنجي ملڻ جي مقال   مارن وٽ تي ڪالهہ ڪيائون
سرتين هئي کا سنيال   جيڪس ويني حال ونديائون
مون جيڏيون تہ ملير ۾ پيارا
خوش گهمن پنهنجي خيال   لويون رنگ لال رتائون
وڃي پونديس ويڙهي پنهنجي

هيٺو وٺي پنهنجو حال   ڪندا شال پال پلايون
اڇا   منهن   مارن   اڏيا
پڪا   پيهون   پال   مٿان تن مال اجهائون
خير محمد خوشي وطن ورڻ جي
لٽا   قيد   ڪشال   وريون وصال واڏايون.

❊ ❊ ❊

پنهوار پٽ تي پشم نہ مٿن
اصل اها تن ريت رسم

ڪاڄ جنهين جو ڪنپيون آهي
سگر سائون صاف سٺن
تہ تاري ڪن صاف بسم

انئي پهر الله سان
وحدت جي آهي ويڙهہ وتن
ڪن صدقو تا جان جسم

جتي خوف نہ خطرو ڪوئي
ڏيهہ اهوئي پيا ڏسن
ڏس ڏوتين جا کهڙا قسم

خير محمد خوش خيال سان
هستي هئڻ ڪي مار هٿن
ڪڏهن نہ ڪر ڪنهن سان خصم.

* * *

ڏي موڪل ميان مارن وڃڻ جي
مارن ريءَ دل ماندي
سر ساهہ ملي سانگيئڙن سان
ورائي   چڏ   وطن   تي
جيئن عمر تو آندي
اهو تورو ڪر تاريچن سان

موڪل ڏي تہ مِٺين ملان
هيڪر تي هيڪاندي
خوش تي ڪلان ويڙهيچن سان
رهان پنهنجي راڄ ۾
ڪتيان وجي ڪا پاندي
اهو مهت ڪج ماڙيچن سان
خير محمد پيون ڪيئن جون خبرون
آيو پنهوارؤن پاندي
پهتي وجي پاڙيچن سان

❋ ❋ ❋

مون ڏي مارن ڍهون آيو
خبران خير واڌايون
سکيا تيا سانگيئڙا
لٽن ڪشال ڪمايون
رتا وتن رنگ ۾
لاڪ لڳن لايون
جتي خوف نہ خطرو
جوڙي وينا اتي جايون
پٽن تي پالوٽ تي
پريا تلاءَ ترايون
خير محمد خوش ڪيت جا
لک تورا ڳڻ ڳايون.

❋ ❋ ❋

ڪل مارن منهنجي ڪانہ لڌي هئي
سڌ سنگهارن هيءَ نہ سئي هئي

ڏيهہ ڏاڏاڻي ڪو خبر سٺائي
هيڪر منهنجو حال ٻڌائي
اهو تورو تر سان لائي
ڪوٺن ۾ هيءَ قابو پئي هئي

منهنجا اباڻا مون وٽ ايندا
وري وطن تي شل وڻيون ويندا
لوئي لياري کين لڄائيندا
هيءَ ويڙهيچن وسري وئي هئي

جيڪس اباڻا هئم اوراهون
سٽي اچن مئيءَ جون دانهون
شايد چڙهي ويا پٽ پراهون
سانگيئڙا پنهنجي سانگ سيئي

خير محمد خوش خبران آيون
وري اُني جون تيڙيون وايون
سنجهه صبح آٽي ڏيندم واڏايون
خبر ماڙيچن هاٽي پئي هئي

❋ ❋ ❋

پيڪاٽن جا پور
موٽ وجهن تا ماري
ساهه ۾ سانديي کين سگهان تي
سنگهارن جا سور، بارڻ ڏنو باري
قسمت هتڙي قيد ڪيو آهي
انهيءَ قضا جا ڪلور، نہ تہ ڪير هت گهاري
خير محمد خوش وقت جو تيندو
ڪنديس ملرن سان منڪور، هئي هنجهون هاري

❋ ❋ ❋

ڪيچئون قصد ڪري آيو ٻاروچل
ڪاڻ ٻانيڻ پنهل پيارو

بين ليڪي ٻانيڻ ٻيٽي
هئي آرياڻيءَ جي اڳ ڏيني

ساٿ اٿاهون سنڀاهيو ٻاروچل
ورهن کان پوءِ آيو وڻجارو

کل تہ وچ جي پيم نہ ڪائي
تان ڪا پنهل هيءَ پرڪا پائي
ستي لوڪ سڏايو ٻاروچل
پوءِ پنيور ۾ ڪيم ٻوهيارو

مٺا ڏيو ٿيون مون کي مڙيئي
سٺي رهجو ڳالهہ سڀيئي
پينر ڪيئن ٿيون پانيو ٻاروچل
ڪانڌ ڪميني نہ ڪندو ڪانيارو

خوش خير محمد پئي پنيءَ پنهل جي
جانب گڏيس منجهہ جبل جي
ننگ پنهنجو اچي نباهيو ٻاروچل
ور مليس تہ وريس وارو

❊ ❊ ❊

ڏاري ڇڏي هت ڏار
اوهين پنهنجي وطن وڃو ٿا
مون جيڏيون تہ ملير ۾ پيارا
ڪن حياءُ هزار

ويري شال ٻڌي نہ وائي
ڪيو الله توهار

جيري جدا آهي جالڻ اهنجو
ماري ٿي محب ميار

خوش خير محمد سان نام خدا جي
پاڙيون قول قرار

❊ ❊ ❊

وري ٻاروچل ٻاجھ پوئي شل
ھج تون منھنجي کول

لونءَ لکن ۾ تولئي ڪاٽي
پاڻ سڄاڻج پنھل آرياڻي
ڪالھ ڪالھوڪي ڪيا ھيئي قول

جاتي ڏونگر ٻجھي تو ڏاڍو
اتم اندر جو ڪيچ ڏي ڪاڍو
ساري وندر ۾ وجھندس وڙول

جبل جانب لئي جھنگ پچنديس
ڪيچ ويندي آءٌ ڪين ڪچنديس
ڳلي ڳليءَ ۾ ڪنديس ڳول

خير محمد خوش نال اھو نيندو
چير مٺيءَ کي ڪين ڇڏيندو
اتس ٻانيڻ سان ڏاڍا ٻول

❋ ❋ ❋

چير مٺيءَ کي ڪيئن ڇڏي ويا
ھيئن نہ اڳ مون ڄاتو ھو

ھڪ تہ منھنجي ھٿئون پيڙي
نياز ۾ نئڙت مون نا ڪيڙي
ساجن مون نہ سڃاتو ھو
نڌر ڇڏي ويا ننڊ ۾ پيئي
سنجھي ڪٽي ويا سات سيئي
ساري شھر ڀنڀور ۾ اوراتو ھو
مان تہ اصل ھيس عيبن ھاڻي
ڪيو سڱ ڪيچين پاڻ سڃاڻي
پيچ پنھل مون سان پاتو ھو
خير محمد خوش جيءُ جياريو

ٻول پنهل مون سان پنهنجو پاريو
نام ڏٺيءَ لڳ ناتو هو

❊ ❊ ❊

عشق عشاقن کيو آمين
پرواني جيئن پتنگ پچن تا
صوفي ڪن تا سودو سالم
بي بها تيا بانڪا بالم
آهن آڏوتي علم جا عالم
ماڳ مٺائي تيا مسڪين
ڪامل ڪنهن سان ڪين ڪچن تا

درس رکيائون دل ۾ ديدون
اندر آديسي ڪن تا عيدون
مليو محب پنيون اميدون
ڪعبو قبلو مڪو منجهين
رمز رنديءَ ۾ راضي رهن تا
اصلي روحي رکيائون رايو
راتيان ڏينهن سرس سوايو
گيت اناالحق تن تي ڳايو
توڙئون نانگا نينهن نچن تا

شوقئون ڪن تا شاديون شڪرانا
برهه پڙهاين بيحد بيانا
ڳوپيون ٻڌن ڳل عشق جا ڳانا
لڪيو لاهوتي لائون ڏين
پرت پياسي گهوٽ گهمن تا

خوشؔ خير محمد مرشد هادي
اچي عرضيءَ تي ڪئي امدادي
ويو وڇوڙو تي آزادي
گولي دلبر نال گڏين
پل پل جن جا پور پون تا

❊ ❊ ❊

جيءَ ۾ جوڳين جا دونهان دکن تا
اهڙو نينهن نروار نانگا نچن تا

اکڙيون اڙايم دل جي نارڻ لئي
سڄڻ پاتو سرمون منهنجي مارڻ لئي
مرکي منل يار کلي تو کارڻ لئي
بڙ تي پورو کيو چاڪ چکن تا
ڏسي عشق اکيون منهن ۾ موچاريون
چرکن چنيڻ لاءِ بيوس ويچاريون
هڪ اڳي سهڻيون بيو سرمي سينگاريون
ايڏو تاب تارن ڏيهه ڏکن تا

قتيل فراقي دل کري دانهون
خير محمد جون سڻ تون الاهون
اچ اڳڻ يار منهنجي آڳاهون
پاڙن پيارا سچا سخن تا.

* * *

سالڪ کن تا سير

بحر اونهي ۾ ذوقئون ذاتي

عام کان اولي عاشق اورن، ساهه سمرٽيون سالڪ سورن
پانئن نہ کو بيو پير، پائن پرتئون پاڻ ۾ جهاتي

لنگهي لا کان اڳي ويڙا، موتو قبل مري جيڙا
پنڌ تهين جي پير، وڃن وحدت چپ چپاتي

ڏوهه ثواب جا ٽڳا ٽوڙي، پنهنجي جاءِ اڳاهون جوڙي
خير محمد خوش هر جا خير، عشق اچانڪ کئي اثباتي

* * *

جڏهن هر صورت حق پائن تا
تڏهن صوفي اچي سر نائن تا

انا احمد بلا ميمي
نور نسورو ذات قديمي
کيون منهن معراج آٽائن تا

مولا ملڪن تي حڪم هلايو
آٽي آدم جي پيرين سر نايو
ڪيو سجدو ادب سڪائن تا

ڏوئي دل تان غير ڇڏيائون
چڙهي سوريءَ تي سير ڪيائون
اهي گيت اناالحق ڳائن تا

خوش خير محمد ڏس خيال عشاقن
ڪاڻ وحدت جي ويچارا چا ڪن؟
کيون نئڙت رام ريجهائن تا

* * *

سٽي پورب جا پيغام، سامي سنک وڄائن تا
آڏيءَ ويل اٿائن تا

سگيون ساز سويل کنيائون تنبن کي تي تيل مکيائون
هنگلاج هلڻ جي هام بانکا برحق پائن تا

آديسن جا پنڌ اڙانگا سامي لاهن سر جا سانگا
آهي گاروڙين هک گام جنهن دم وک وڌائن تا

ڪمرڪولا باڪشتيون ڪڙيون جوڳين پنهنجي جان سان جڙيون
تن ساجهر ڪيا سر جام ڪنهن دس دور ڇتائن تا

لاهوتي لاشڪ تيڙا تلڪ لڳائي تارڪ تيڙا
ٻڌو آديسين احرام نانگا نينهن نڀائن تا

كن بيراڳي بينڪ جاتي سدا سناسين صحبت تاتي
ڪوڙين تيا قتلام ويهي جڏهن وڄائن ٽا

خير محمد خوش گر گفتارون شال ٻڌي هي پرهہ پڪارون
ڪيئن وحدت جا وريام جوڳي جڳت ڪمائن ٽا.

❊ ❊ ❊

وهہ واهہ مٽان ويراڳين
محبت جا مينهن وسايا
بوندان بادل برهہ جا
سر عاشقن جي آيا

سورهيہ سرن جو سانگو
لاهي لنگهيائون لانگهو
تن ۾ طلب ۽ تانگهو
ڪوپن تہ ڪنڌ ڪپايا

سر عاشقن جي سوري
وهہ واهہ عجب مخموري
نت ناز نينهن نوري
موسيٰ ڪوهہ طور جلايا
مجنون سان درد ليليٰ
آيو عشق سر اڪيلي
محبت جا مينهن ميلي
بر ۾ ولين ويڙهايا

خوش خير محمد برهہ باري
ڏادي عشق آتش ٻاري
برهہ لاتي بهاڙي
نانگا نينهن نچايا.

❊ ❊ ❊

آهي ڏسڻ ٻڌڻ وارو کھرو
وچئون عشق عقل وڏو وھرو

اول اسان کي عشق پڑھايو
پرت سبق اهو پھرو

پتنگ شمع تي کيئن نہ پچندو؟
چشمن سان ڏسي چھرو

سوز وارن سان ڳالھيون سلجن
نينھن جنين جو نھرو

خير محمد ٻڌو ساڻ خوشيءَ جي
سر عشق جو سھرو

❋ ❋ ❋

آهي عشق سکر [1] وري اهڙو
ناهي جام جنت ۾ تھڙو

ڏاڏي آدم پاڻ چکي چيو
هرگز ناهي هن جھڙو

ريءَ پرين پھچائي عرشين
کم کري تو کھڙو

اجا تائين اصحاب کهف جا
لاهي ستا سپ ليڙو

خير محمد خوش خاص لڳو دل
صورت وارو سھڙو

❋ ❋ ❋

---

[1] نشو.

تنهنجي ملڻ لاءِ نيڻن تي نهاريو
مسين مسين اچي تو منهڙو ڏيکاريو

بادل بهاريون ڳائن ڌهوري
ڪارڻ نين جي اچن اگهوري
صحن چمن جا تن لئہ سينگاريو

بلبل خزان جا گذارا گذر ڪر
برهہ بقا جا نظارا نظر ڪر
ڏينهن وفا جا گلن سان گذاريو

سهسين رنگ سرود تماشا
تيا رس راڳ ملڻ ميلاپا
وحدت ڪي اوهين ڪيئن وساريو

خير محمد خوش وسن ميخانا
ساغر چنگ صراحيون ترانا
گل قل چمن جا خوب قلاريو

* * *

دل ڪسي دلبر وجي پوءِ تو پڇنديون ڪرين

محبت سان مستان ڪيئي
هينئڙو وري حيران ڪيئي
ساري لوڪ ۾ نيشان ڪيئي
لائي لنئون چو تو لڙنديون ڪرين

منهنجي ساهہ جو توسان سهو
مون وٽ پايو لالڻ ليئو
تو ريءَ ناهي منهنجو ٻيو
هاٺي هوت تو هلنديون ڪرين

خير محمد تنهنجو غلام
ائين چوي سڀ خاص عام
تنهن کي پياريو جلدي جام
چو ٿو خان خود پسنديون ڪرين

❊ ❊ ❊

دردن واري جي دل ونجي
ڪاوڙ تن سان ڪانہ ڪجي
برھ سندي بازار ۾
سر جو سودو صاف سٽجي
زنگ تہ ذوق وارن سان
رتيءَ جيترو نہ رکجي
خوش خير محمد نال نيازي
ريت انهيءَ راند ڪٽجي

❊ ❊ ❊

گيدي گهرندا ڪين
مرد پوندا مچ ۾
تکي جا تلوار ڪان
ويڙھ انهيءَ وڙهندا
ترھو ڏئي تار مان
گهيڙ انهيءَ گهڙندا
خير محمد خوش ٿو گهري
سورهيہ سر ڏيندا

❊ ❊ ❊

رمز پريون اکيون رانجهن تنهنجيون زور لٽن دل زاري
دعوت عشق دلير جهلي، مجني ڪئي منظوري،
عشق بنا سر ڪير ڏئي، بيجل ڪنڌ ڪٽاري.

مارن تير تفنگي خنجر، خوني نين خماري،
جهٽ پٽ جهتن ظاهر باطن، بيوس دل هماري

خير محمد خوش دل دلبر، وجڻ ذوق ضروري،
مان ملي محبوب همارا، بادل بوندي بهاري.

* * *

هر رنگ ۾ رلجي وجي کيئن عشق لا مظهر چوان،
ظاهر چوان باطن چوان سو ڪل شي اندر چوان.

هر جا ظهورو ذات جو، صورت اندر اثبات جو،
حيات ۽ ممات جو، آ کيل هر هڪ گهر چوان.

ڪنز مخفي اظهار تيو، ازلي الست انوار تيو،
قالو بليٰ اقرار تيو، سو قول چو ويسر چوان.

موج مستيءَ ۾ محب، محبوب ۾ تيو منتخب،
غبغب اندر غازي بلب، گفتار ۾ گوهر چوان

خوش خير محمد خيال ۾، هر چال قيل و قال ۾،
ماضي قبل هر حال ۾، پير مغان رهبر چوان.

* * *

رخ تنهنجي روشن ڪيو جلوو ڪلام الله جو
والشمن ياسين والضحيٰ آهي شان شافع شاهه جو

اڳ نسورو نور هو، تجلو جنهن جو مشهور هو
مرسل وجي معراج تيو روبرو الله جو

يوسف هيو ڪنعان ۾، شاهه عشق جي زندان ۾
مصر ۾ وجي قيد تيو سانگو چڏي سڀ ساهه جو

مالڪ هر دو جهان، سرور ڪون مڪان
ڪربلا ۾ شهيد تيو ڏهتو رسول الله جو

خير محمد خوشيءَ سان عاشق ڪنا منجهه ڪربلا
ڪامل ڪن تا ڪم اهوئي في سبيل الله جو

* * *

رس شاهه نجف جا شير علي
اچي عاصيءَ تي امداد ڪيو

مرتضيٰ مشڪل ڪشا
محبن جا آهيو خفي ۽ جلي
منهنجي دل شڪسته شاد ڪيو

نسنگ اچي نعرو هڻو
ڪير جهلي تڪو تاب تلي
ملعون منافق ماد ڪيو

دير نه گهرجي دم جي
هيٺن ڏي اچو پاڻ هلي
ڪڍي قيد منجهان آزاد ڪيو

خير محمد خوش ڪيو
خاوند جا آهيو خاص ولي
اچي عشق سندو ارشاد ڪيو

❊ ❊ ❊

لڌي مرتضيٰ مولي عليءَ ڪان شاهه صفي الله شفا
مرض ڪل معافي ٿيا لٿي جان ساريءَ تان جفا

شوقئون نجف جي شاهه جو، رهه سوالي سنجهه صباح جو
وٺ ذوق ڏيندا واهه جو، ڪر نياز تان ماٿين نفا

حسنين جن هر حال ۾، حامي رهيا هر ڳالهه ۾
عزت عمر اقبال ۾، ڪئي مدد محمد مصطفيٰ

شاهه منقبت منظور ڪيو، دک درد دل جو دور ڪيو
مسڪين کي مسرور ڪيو، لٿا خيال خاطر جا خفا

---

(1) ڳجها ۽ پڌرا.
(2) مات - ماريو
(3) نفعا

بهرو برهہ مليو اچي، محبت محل مليو اچي
رنگ معنوي رليو اچي، صورت ڪلي ساڳي صفا

خوش خير محمد هيءَ سدا، مقبول پئي من جي مدعا
ڪو دم نہ ٿئي جانب جدا، محبوب سان مهر و وفا

* * *

برحق بدعتي آهيون مولا موالي تو سندا

سرڪي سوائيءَ جي پيون صاف ٿئي سارو هنيون
هن ڪيف ۾ ڪو دم جيون تين عشق عقل جا سنڌا
لاتقنطو تڪرار آ محمد منو مختار آ
اسان عاصين اعتبار آ جنهن جي ڳڻن آهيون ڳڏا
حب حوض ڪوثر جي اٿئون بي طلب طوبيٰ جي نٿئون
پيون جام حيدر جي هٿئون مولا علي شير خدا
حر آهيون حسنين جا ڪامي آهيون ڪونين جا
دوازدهہ[1] دارين جا محبت انهن جي آ مدعا
خوش خير محمد جو عرض فاني ٿيڻ تو ۾ فرض
پير مغان ڪي هي عرض سڻ صاف صوفيءَ جي سدا

* * *

اچي حاضر حسيني تي قلندر لعل مروندي

تون آن حسنين جو پيارو فقر جو سرگروه سارو
ڪري ملعون تي مارو ٻڌي محڪم ڪمر بندي
توڪي چوطرف چوڌاري نمي تي هند سنڌ ساري
ڪابل ڪشمير قنڌاري بلخ بيروت سمرقندي
نہ گهرجي دير مون هاڻي مدد ڪر شاهہ سيوهاڻي
اچي تي سيگهہ ۾ ساڻي ڪدي ڇڏ قيد مان بندي
مدح خوش خير محمد چئو لتا يولا مڙيئي يئو
هميشہ نياز سان پيو نئو ٿئي دل شاد خورسندي

* * *

---

[1] دوازدهہ = ٻارهن (امام).

هو مالڪ مختار برحق سالڪن سرتاج هو
سفل⁽¹⁾ پيا سوري چون منصور لئہ معراج هو
هو ملڪ ۾ مشهور هو سڀ ڪنهن خصالت خواج هو
ملڪ دل جو دست ڪيائين ڪل رعيت راج هو
ڏينهن ڪراماتون ڏنيون جتي هر ملان محتاج هو
هن شهادت شوق جو وڏو عاشق ڪي احتياج هو
ذاتي گڏيو وجي ذات سان، هو تا جاڻن علاج هو
موڳن ملن تي موت پانيو ڪامل لئہ ڪاج هو
خير محمد خوش سڻ خبر انہ، پڙهڻ جو عاج هو
اثبات ڪر الله ڪي اتي وحده جو واج هو

❊ ❊ ❊

عثمان⁽²⁾ عاشق آفرين پنهنجو جسم پروان ڪيئي
طالبن جي طور ۾ نالو صحيح نيشان ڪيئي

غازي ڪنيئي وک واھ جو
سانگو رکيئي نہ ساھ جو
توکي ذوق وجہ الله جو
واھ درد جو درمان ڪيئي

غازي ٻولي گفتا گوهر
واھ عاشقن ڪي تيو اثر
اهڙو هيو سالڪ سٺر
واھ عشق جو اعلان ڪيئي

تنهنجي درد دل خستي ڪئي
هرگز نہ تو سستي ڪئي

(1) اسفل سافلين = گهٽ ۾ گهٽ درجي وارا (قرآن)
(2) عثمان فقيرسانگي، فقير خير محمد جو مرشد پائي هو.

ثابت كمر بستي كئي
سرهو مري ميدان كيئي

تو هي سخن چيدا چيا
تاثير تن پيدا كيا
شائق بڌي شيدا تيا
واهه درد جو داستان كيئي

خوش خير محمد يار جو
هيڙو پكي تنهن پار جو
عاشق هيئن اسرار جو
اڏي وڃي آشيان كيئي

❊ ❊ ❊

شاهه نقشبندان بادشاهه بخاري
تنهنجو هر طرف فقر فوج باري

تنهنجي طالبن خود هنيو نينهن نعرو
جيئن خواجه عبيدالله احرار وارو
جنهن شاهي قبا ۾ كيو ارشاد جاري

تنهنجي توجهه كيو جامي جگر سوز
بيرنگ بحر ۾ تيو شائق شب روز
كئي موج تنهن مرد منصور واري

تنهنجو فيض اظهر من الشمس آهي
تنهنجي طالبن كي كوئي خوف ناهي
رڳڻ راز تنهنجي كئي هر هنڌ ساري

تنهنجي بلبلن ۾ برهه جا بيانان
بيخود ترانا درد داستانان
تنهنجو باغ برحق بقا جي بهاري

خوشي خير محمد اصل كان اهائي
هجي شال هردم همئہ هيڪڙائي
ملي مصطفيٰ كان توكي تاجداري

❊ ❊ ❊

ڪيئن لهي ڪل ڪور شبپر شمس واري شعاع جي
آهي متس دن رين جو اکين اڳيان اونداهہ جي
في هٰذاهِ اعمىٰ[1] اشارت دل لايو داناءَ جي
آهي سوجهرو صورت جو سڀ ۾ اتم مظهر ماهہ جي
ونفخت فيہ[2] فڪر ڪر اوڳا انهيءَ ارواح جي
موران نہ تي موڳا پوئي ڪا سرت دم هن ساهہ جي
ڳجهہ جان نہ ڏونديج ڏوندڻ کي ڪر همت تيءَ هماء جي
ڪڪڙ جان گهر ڪنڌ ۾ هوندي پرن تئين پاهہ جي
خير محمد کي خوشي اصلئون نسوري ناهہ جي
نفيءَ سان نابود ڪر اثبات تئي الله جي

❊ ❊ ❊

[1] جو هتي انڌو آهي اهو اُتي بہ انڌو هوندو.
[2] پوءِ اسان ان ۾ پنهنجي روح مان ڦوڪيو.

سرائكي بيت

سرائڪي بيت

(1) هي مرشد مشهور ملڪ وچ جت ڪيتا عشق اوتارا
نقشبندي وچ نوشهري دي ماريا نينهن نقارا
سن ڪر چوٹ چلن وت طالب ڪرڪي سر اختيارا
خوش خير محمد ڪر عشق خريدي جي تون وحدت جا وڻجارا

(2) سن ڪر چوٹ چلن وت طالب تيون مجمع ملڪي
تي دوزانا دلبر اڳون بڌ ٻانهان حاضر حلقي
توجهہ وچ طلب دي هوئي جان جسم ڳئي جل ڪي
خوش خير محمد ڪل ڪل پئي جيڪي اندر دي هلڪي

(3) مرشد مئن تي مهر ڪيتي ڏس ڏتس حرف حقاني
دين ايمان قربان ڪيتوسي ڪيا وت جند جسماني
جاري قلب تيا نرواري نا وت ذڪر لساني
لنگهہ لطيفي پار پيوسي سير هويا سلطاني
خوش خير محمد وجود سرڳيا رهيا وچ فڪر دي فاني

(4) مرشد مئن تي مهر ڪيتي ڳئي ڪل هنر مڪر دي
نال توجهہ تحليل [1] پڙهايس معنيٰ نال فڪر دي
دم نہ ڪوئي غافل هووين رهہ هر دم وچ ذڪر دي
خوش خير محمد هوئي خوشي ملڻ دي رهہ شاڪر وچ شڪر دي

(5) هڪ ڏينهن مئن مغان تون پڇيا تہ ڪيوين لعل لهيجي؟
آکيس چوڙ هئڻ تي گم هڪواري تہ وحدت عيان وکيجي
خوش خير محمد دل ڪول ڪراهين وچون صفت صحيح ڪريجي

(6) دليون طواف دلين دا ڪر تون شبها شڪ نہ ڪيجي
صاف آئينہ صورت دي وچ پاچا پريم وکيجي
خوش خير محمد رک سير سچاندا دل دي ڪول دريچي

---

[1] ذڪر لا اِلٰهَ اِلا اللهُ

(7) دل دریا سموندون اونهي کون دلیان نون جاني؟
وچ کعبي وچ قبلي وچ مسجد مئخاني
خوش خیر محمد کعبہ خاص دلین دا ویک دانا رهن دیواني

(8) دل دریا سموندون اونهي غوطا مار غواصي
جیکي گهر دي مون نہ ڏر دي نہ کردي جان پیاسي
خوش خیر محمد سر گهول گهرین وچ هٿ لعل جواهر آسي

(9) دل دریا سموندون اونهي غوطا مار مستانا
اونهي وچ عمیق دي ڳولین ڏس ڏنس لا مکانا
خوش خیر محمد سر گهول هٿ آسي لعل یگانا

(10) طالب تون ٻئي طرف نہ ڳولین کول ویکین وچ چاتي
موتو قبل انت موتو[1] مر ویکین وچ حیاتي
وسار وجود وجا ورهین کون پچي عین تیوي اثباتي
خوش خیر محمد جڏان نام نفي تیا تڏان ملیا نقطہ ذاتي

(11) کي طالب وتن طریقت دي تون گهن حقیقت هکا
کي مذهب کیتي مردي تون ڏي دوئي تون ڏکا
خوش خیر محمد دین کفر وچ عشق نہ رهندا لکا

(12) کي وت قلبي دي کوڏئي کي روحي کیتي رڑدي
کي سیر سري دي کارڻ ریجهہ خفي وچ کڙدي
عاشق لنگهہ لطیفي ویندي نهین اخفي وچ اڙدي
خوش خیر محمد وعظ وحدت دا سبق سوري چڙهہ پڑهدي

(13) لا پڑهن لاهوتي لوکان پڑهہ نہ جاتي
حق دا نام نفي کریندي کرکي آپ اثباتي
خوش خیر محمد ویکو خوء خامان دي منجهہ ڳئي مصلحاتي

---

[1] مرڻ کان اڳ مري وجو (صوفین وٽ مشهور حدیث).

(14) هڪ ڏينهن مرشد مئخاني وچ سڏ جام پلايا ساقي
وسر وجود گيا اس ويلي دم بيخود بٽيا باقي
نال سڪر سپ سير ڪيتوسي ڪيا انفسي آفاقي
خوش خير محمد نشا مول نہ ويسي ٿيا عشق اندر اوطاقي

(15) ڪفر وچون اسلام آٿيندي اتي موت ڪنون حياتي
جس ويڙهي جانب وسدا اس ويڙهي پاون جهاتي
خوش خير محمد ويکو خوۂ عشاقان ڪردي نفي وچون اثباتي

(16) پڙهہ تڪبير فنائي والي هٿ چا ڏونهين جهانون
دين ڪفر عشق نہ اڙدا لنگهہ ويندا لامڪانون
عاشق رمز اناالحق والي آک چڪي زبانون
چڙهہ سوريۂ تي ڪرن سواري لنگهہ ويندي غير گمانون
خوش خير محمد خيال دوئي دا ڪڍ ستيا دليون بجانون

(17) طالب ڪون مطلوب نہ ملدا جان جان سين نہ ڪپي
مر پوي پير مغان دي اڳون ذرا مول نہ هپي
بن مرشد راز نہ ملدا توڙي طالب ڪاوي ٿپي
مارين نفس ندوري ڪون نال نفي دي نپي
خير محمد خوش جال هميشہ تيڏا جيۂ ڪيون ڪپي

(18) ڪهہ ڪهہ ديوار حسن وچ تڏان دل قاتي جڏان عاشق پاتي جهاتي
هوش ڪنون بيهوش ٿيندي منجهہ ويندي مصلحاتي
خوش خير محمد ڪل سيس ڪپيندي ويک طالب طلسماتي

(19) خبر معشوقان دي پچو عشاقان ڪنون پچو بلبل مستي باغان
حسن شمع دا پچو پتنگان ڪنون نهين ذوق خبر ذرا زاغان
خوش خير محمد دل درد مندان دي ساڙي بيدردان دي داغان

(20) نال دنيا دل مول نہ بڌين ٿيوين پهلي سٹ پاسي
دام اهين ڪنون دور جاوين متان ويک داٹا دل قاسي
خوش خير محمد مردان خيال نہ ڪيتا توڙي ڏي رهي دلاسي

(21) ساري عمر ثواب نہ کيتا تر ميزان تليسن
او پچسن مئن کيا کچان الھ جاٹي کيا اليسن
خوش خير محمد اڳون خاوند دي قوران کيون قلهيسن

(22) تي مهوس مرشد گهنين بوتي قلب کماوين
گهت سهاگا ذاتي والا غير وجود وچاوين
ڏي بوتي نون باھ برھ دي جوشان وچ جلاوين
پن کوناري تي کمانگر[1] بينا هٹ هلاوين
خوش خير محمد اها خاص خبر سدڙي کون نہ سٹاوين

(23) بوتي قلب سيپئي کيماکي مهوس ملھ سجاٹن
او نہ سيمابي نہ قلعي کاڑهن نہ پارا مارڻ جاٹن
خوش خير محمد عشق اکسير جنهاند اسي مرد موجان ماٹن

(24) چوڙ دوئي دل يار نون ڏي صوفي رهندي نال صفائي
عشق آڙاھ وچ عاشق بهہ کي ٻال ستيندي ٻيائي
خوش خير محمد خوشي ويکڻ دي رکيا خاصان خيال خدائي

(25) انسان قرآن دي کر هک حقيقت جاني
معنيٰ جنهان دي مور نہ وجٹي هي کلام رباني
محو تيس مس کاغذ کانيان نہ رهي نام نشاني
اس جڳ وچ کوئي تول نہ تکي تيسي يکبار گاني
خوش خير محمد رک خيال بقا دا چوڙ فقر بئي فاني

(26) هير کنون تدبير پلي دعوىٰ عشق چڏايس گهر دي
کدي عشق امالک باهر کيتي نہ تہ آهي اهل ستر دي
کالي رات کنان وچ گهر تي آهس دل پتر دي
خير محمد اي بيوس هو ئي کا رمز رليس رانول وردي

---

[1] کيمينگر

(27) هير ڏني تصوير ماهي دي جهنگ چير كريندي چاري
طرف ماهي دي ويندي كاهي وه واه كريندي واري
خوش خير محمد اي بيوس هوئي نينهن ماريندا نعري

(28) خير منگان تيڏي منجهان داستان شير ماري تيري كٽيان نون
وچڙيان كلي كران مئڻ ڏوپ ڏيوان تيري منيان نون
خوش خير محمد ماهي آيا اگڻ اساڏي كيها ياڳ لڳا چٽيان نون

(29) سالک سيف كرن هٿ لادي نال توكل طالب
مار مدعي كون آٽي منيندي كر سٽيندي قالب؟
خوش خير محمد ويک مدد مولیٰ دي غازي رهندي غالب

(30) بيدردان دي بني تي بالڻ والي كتان
عاشق آڙاه وچ جان جليندي نهين كريندي كتان
خوش خير محمد خيال خدائي پيا سي چوڙ رٽان

❊ ❊ ❊

چوڙ دوئي دل يار كون ڏيون صوفي رهندي نال صفائي
عشق آڙاه وچ عاشق اهي بال ستيندي بيائي
خير محمد خوشي ويكڻ دي رک خاصا خيال خدائي

جي پڙهدي تكبير فنا دي هٿ كر لا دي كاتي
مخفي مرڻ تنهان دا هويا رهن هميشہ حياتي
خوش خير محمد بنا مرڻ نہ تيوي عشق اهو اثباتي

هي كعبہ وچ هردي اندر او بي عاشق بڻاۓ بڻائي
مئن شودي وچ ڏون كجيان دي هو رهي همسائي
خير محمد خوش كعبہ دل دا ڏيندا عشق گواهي

ساوڻ موج كيتي دريائون جل تل پڙي گاهان
سكيان موريان سي سرتيان آون كر كي سرخ نگاهان
كڙي هان ماهي ملڻ دي كيتي ركدي قدم اڳاهان
خير محمد خوش رانجهن دي مئن كڙي پلينديان راهان

اوران كردي وعظ نصيحت آپ نہ علمئون پچن
رليان كيتيان روايتان ايوين جيوين من وچ سمجهن
خير محمد خوش خيال نہ كر دي لوپ كيتي لچن

جس ماهي نال پريت اساڏي او ماهي نظر نہ آوي
دل دلگير هي دلبر كيتي مئڏي سكدي عمر وهاوي
خير محمد خوش تڏان هوسي جڏان ماهي منک وکاوي

نال ماهي دل اصلئون آهي پچو كيڙيان كيا وجايا
ملک ملكان تون پچو گواهي مئن رانجهن نال نكاح پڙهايا
كركي مليا عشق كابيني ديوچ ماهي مئكون رب پرڻايا
خير محمد نال خوشي دي كر ٻهڻا ڳچي ڳل پايا

ساوڻ موج كيتي دريائون وهن لبولب نالي
مل مل سهيان سير كرن سڀ آنديان نال اتالي
خير محمد كون خوشي رانجهن دي شل ماهي مئڏهون نهالي

كاوڻ پيوڻ وچ كرا وت عالم وچ اياڻا
نفعي ضرر دي خبر پويئي سڀ صرف سودي وچ سياڻا
فرقہ بند فقير سڏيندئين اتي رام جيڻ نہ جاڻا
خير محمد خوش خيال نہ كرين اي مكر دا ماڻا

چوڙ مشائخي تان ياركون ملين كر دور مصلا هاسا [1]
كيهي وت اٺ كتابان پڙهدئين رک محبت دا ماسا
خوش خير محمد پئي كم خاوند تي هک عشق رهبر دا پرواسا

ڏوتي رن ڏتار ويندي پهلون اوكي ركدي پاسي
جيوين بات بيانا والي كركي قند فريب لباسي
خير محمد خوش نام خاوند، اي تان هر گز كم نہ آسي

تون ذاتي آهوين ذات تيوين كا صفت اهين دي سڌ پيائي
آک آدم هئي كنهن دا جايا جنهن دا باپ نہ مائي
خوش خير محمد چڏ خيال دوئي دا هي سڀ همئہ هيكڙائي

[1] عصا (لٺ) جي بگڙيل صورت.

سرائكي كافيون

سرائکي کافیون

جوڑ مصور صورت کون مٹ خاک وچون کیتا موجود
آدم نام رکیو ھین اس دا خالق ویک ھویا خوشنود
آدم دي اي عبرت ویکو اصلئون آھا عدم وجود
کیھي سبب اھین خاکي کون مل ملکین کیتا سجود
وچ بھشتین بیحد مزي کٹي پوکڻ دا کیھا سود
رمز اھین دا اصلئون رایا شوق وڈي کنون تیا شھود
جامع مظھر صورت دا ھي محبت والین دا مقصود
آپي زور پیا ھي ذاتي اربع عناصر وچ آلود
بوتي دي وچ پون پوڻ کون ساز تئي ھن سب سرود
حوران ملکان نال خوشي دي گیت ڳایا ني مل مولود
خیر محمد خوش خیال ملڻ دا ذوق زیادہ تیوي زود
جي عاشق اثباتي دا ھین نال نفعي تي نابود

❊ ❊ ❊

کیتا ذات ظھورا صفات وچون
پئي خبر نفي اثبات وچون

جڈان عدم کنون پر قدم آیا
کر کوڑین کثرت پدم آیا
غازي کا کر داٹا گندم آیا
پیتس جام برھ برسات وچون

ھر جاءِ حسن دي دست ویکو
اھا رمزان والي رفت ویکو
گوناگون سجڻ دي گفت ویکو
اھین مورت دي محلات وچون

ڀڌ شوق ڪمر شتاب ويڪين
اهين ابرو وچ آفتاب ويڪين
وچ تاريڪي مهتاب ويڪين
آندا آب خضر ظلمات وچون

خوش خير محمد دلشاد رهين
وچ وحدت دي آباد رهين
ڪنون ڪثرت دي آزاد رهين
ڪرين جان فارغ جسمات وچون

❊ ❊ ❊

ڪڏان گداگر تي گذريندي
ڪڏان خيال شهانا وهہ واهہ
هر مظهر وچ حاضر هوندي
همت دي مردانا وهہ واهہ

قل سير و في الارض سٽيوني
سير ڪرن سلطانا وهہ واهہ
قدم رکن افلاڪان تي
لنگهہ عرض ڪرن آستانا وهہ واهہ

ڪڏان مشائخ وچ مسجد ٻهہ
پڙهدي ذڪر زبانا وهہ واهہ
ڪڏاهن مڙهي وچ آ منهن پئندي
مست ڪڏان مئخانا وهہ واهہ

لنگ لانگوٽي دلق دوشالي
صوفيان دي سامانا وهہ واهہ
ڀڌ تيلي تنگ ٻهن تنگو تيان
شاهي مار شامانا وهہ واهہ

کیا حوران تي قصوران هوون
طوبا تي غلمانا وهه واهه
مرد مولا دي رهن مجرد
حرص نہ هردو جهانا وهه واهه

خیر محمد خوش خاصیان دي بهه
عشق سڻو افسانا وهه واهه
نهین پجاڻي بحر بي پایان
دردان دي داستانا وهه واهه

❊ ❊ ❊

عالم لیکي هي آساني عشق سنو عنوان وي یار
لوکان پوندي خبر نہ کائي کبهي برهه بیان وي یار

کٹ یوسف کٹ ذوق زلیخان لگي نین نشان وي یار
کٹ رهیا هي ملک مصر دا کٹ رهیا کنعان وي یار

نال عطار بہ ایوین کیتس جیوین جگ جهان وي یار
تیغ تکي هٹ آهس کاتي ویس آهین افغان وي یار

بزرگ شیخ مشائق هویا ظاهر پیر مغان وي یار
نال خوشي کل گهتیا آپي گل جٹیا صنعان وي یار

آپي ملان آپي قاضي آپ هو یا سلطان وي یار
عاشق آپ اناالحق هویا لتي غیر گمان وي یار

خیر محمد خوش قسم خدائي کل تہ آهي کانہ وي یار
عشق تساڈا بهون اوبڑا الهہ ڈیوي امان وي یار

❊ ❊ ❊

الله نال عاشق دم جال ویندي
پهلا بول الستي پال ویندي
ذکر ذاتي اثبات کرن اوچل عجائب چال ویندي
جت طالب کڑ توحید پڑهن منجهہ تسبیح والیا ندي تال ویندي

جنهن سودي كيتي آئي سفر سي ميل محبت مال ويندي
عاشق وحدت دي وڻجاري جائي كر واحد نال وصال ويندي

مار نسنگ نوبت نينهن والي شينهن كيڏكي درد ڏمال ويندي
خطري خام خبيثي لاسيتي ڳوري ڳاهٺ ديوچ ڳال ويندي

گهن رندروحي جڏان پنڌ پون كر نفي دي نال نيكال ويندي
هادي نال سالك هك هوندي ٻوٽا ٻيائي والا ٻال ويندي

خوش خير محمد خوءِ عشاقان ويكو لنگهہ عرض كنون خيال ويندي
عاشق جذبي جوش جولان كنون اُڏ برهہ بانكي برحال ويندي

* * *

اتان جاءِ نهين كسي آوڻ دي
ريءَ عشق حسن لئي پاوڻ دي

مرد هووي منصور جيوين كو
پي ٿيوي مخمور تيوين كو
ڳالهہ كري منظور ايوين كو
سوليءَ سر چڙهاوڻ دي

گوءِ ميدانون چاوڻ غازي
سورهيہ كيڏن سر دي بازي
رند رضا وچ رهندي راضي
خوشي اهين جسم جلاوڻ دي

عشق اصل آفات سمائي
ملكان مورون منهن نہ لائي
خوشي اهين كون آهہ اهائي
خاكي دي سر كاوڻ دي

اول سري عرض رکيوني
تڏان وت ساقي سرک ڏنوني
خير محمد خوش خبر کتوني
مستي دي ملهہ چکاوڻ دي

❊ ❊ ❊

سهڻي صورت ويک سبحان کهون
اي جهان سارا لامکان آيا

جبريل سلام پيغام ڏيندا
اسان کلام اتي اسلام آندا
کنهن وحي دي واتون کونہ سڻيا
احمد عربي دي ذوق زبان آيا

اس بيرنگ دا کوئي رنگ نہ هي
جنهن جنگ عشاقان خدنگ جهلي
مزگان تير نينان کيئي وير ماري
ابرو قوس قزح دي کمان آيا

جنهن خواب زليخان بيتاب کيتي
کنهن خواب دا سارا جواب ڏنا
کيهي عشق دي ذات صفات کهون
بن يوسف وچ کنعان آيا

خوش خير محمد سر گهول کري
جڏان ٻول جاني گهنڊ کول کري
کر اسم تي جسم دا ترک ويکو
اي گفتا غيب لسان آيا

❊ ❊ ❊

تيڏي حق دي نال حياتي هي
اهو روح جسم وچ ذاتي هي

جيڪي جيندي ئي مرجيسن پئي
وچ هر دوجهان ڳوليسن پئي
پيالا آب حيات دا پيسن پئي
جنهان جهات اندر وچ پاتي هي

الانسان سر اظهار ويکين
لانينهن نسنگ نروار ويکين
ڪر ونحن [1] دا ويچار ويکين
اي گهر تيڏي دا ياتي هي

تيکون غفلت دي نت نائم [2] هي
درياهہ حقيقي دائم هي
سدا بحر بقا دا قائم هي
اي ميڃلي آتي جاتي هي

خوش خير محمد پئي خبر ڪنهان
متان بول سناوين ٻيهر ٻنهان
سر صدق ڪرين سئو وار تنهان
جنهان اسم جسم تون چاتي هي

❊ ❊ ❊

ڪيهي ريت عجائب رکدي هو
پهلون پاکي ليا پڃي ڇپدي هو

تيڏي حسن ڪيتي هل هلان
پوندي سر عشاقان پل پلان
ڪوئي غير تيوي هادي حق دي هو

---

[1] ونحق اقرب اليہ من حبل الوريد خدا انسان کي ساهہ جي رڳ کان بہ ويجهو آهي.
[2] نائم (نوم) ننڊ

جتان مئرچي پڌ تسان آپ ملو
اتان دين ڪفر سپ سيڌ چلو
هوئي فتح جيڏي رخ رکدي هو

جتي مل ڪڙو تي ملوائي
تتي آيا سر سولي تاڻي
آپي آک اناالحق چڪدي هو

خير محمد خوش تي گهورين
ڏي سينا سپر منهن نا موڙين
هڻ ڪيون لوڪان وچ لڪدي هو

* * *

اندر دل دل رکدئين غير، ڪاهي کو درويش سڏيندئين؟
گهر اپني دي خبر نہ رکدئين من اندر وچ مير
عالم ديوچ پيش سڏيندئين
سينا اپنا صاف نہ رکدئين ڍوندي اندر وچ ڍير
باهر ڪون ول ڪيس مليندئين
خبر نهوي ڪا ذات صفات دي سرت نہ رکدئين ڪنهن سير
ول ول اپنا ويس مٿيندئين
خوش خير محمد قنلقير نہ چلسين نينهن نچاوين پا ڪي چير
پڇي اپنا ديس ڏسيندئين

* * *

اهو نهين ڪو اور اندر ڪون اليندا
خاڪ لباس دا خاڪي پهريا خرقہ آدم دا جوڙ
حسن ديوچ هليندا
آپ عاشق معشوق اهوئي عشق لائي گهنگهور
چشمان ڪون چليندا

قاضي هوکي فتويٰ ڏيندا سوليءَ تي سر گھور
اناالحق ٻول ٻليندا
خوش خير محمد لنگھه خيال پري پيا مطلب نيتا چک توڙ
رمزان نت رليندا.

* * *

اس ٻولي دا سمجھڻ قير
لوکان پوندي خبر نہ کائي

تون ذاتي تيڏا سير صفاتي
وچ نہ رهيا کوئي غير

فنائي دا قند قهلايس
لکين وچون کو لکسين شير

تي طالب توحيد نہ چوڙين
نال وحدت دي رکين وير

خير محمد خوش خاک اڳي تيا
الحد وچ وڙيسين کير؟

* * *

دلبر وسدا دليان دي کول
پري نهين هي پڻ اول

پرين اپنا کيون پار ڳليندئين
تيدا تئن وچ ڳڏ جليندئين
کر فکر سيني وچ قول

پڙھ پرھ مسلا لوک منيندئين
لک لک کاغذ کالي کريندئين
صرف نحو ادا پيوئي پول

رمز رانول دي صحيح سڄاتي
هويا گھر هڪي دا ياتي
ڊوندي نہ سڃيان گھتيان نہ ڳول

خير محمد خوش خيال سڄايا
پير مغان مئن کون ٻھ پرجھايا
هر دم چنگ برھ دا چول

❊ ❊ ❊

مئن دي نال جنهان مئن متي
تنهان نينهن نسنگ نڀايا

هڪ مئن مست ڪريندي بيخود
ڏوجھي ڪري دل ڪٺي
جنهن فرق فرعون ٻڙايا

هڪ مئن تحت الثريٰ سڏيندي
ڏوجھي وصال دي وٺي
جنهن سوليءَ سر چڙهايا

هڪ مئن شرع منظور نہ ڪيتي
علم عقل سوين سٽي
تہ بہ عشق دا اپنا رايا

خير محمد توهين تو وچ
گھم لڌو سي گھتي
دعويٰ چوڙ ڪي درسن پايا

❊ ❊ ❊

وھ شمس الحق ديان شاديان، پرت ڪنون پرچيندا
ڪرڪي صلح سرچيندا عشق ڏيتان امداديان
نال جنهاندي رکدا ياري سر سلامت ٻهون خواري
نال تنهان لک تعديان

مجنون اپني راڄ وڏيرا دست ليلي تيا دل دا ديرا
كيڏي ڳيان كل واديان
سويا نالي مجنون ثاني سنڌ ملڪ وچ سوڌ نشاني
كر كر ڳيا فرياديان
عشق سدا آباد وسين تون شيرين تي فرهاد رسين تون
برھ سٹو برباديان
خير محمد خوش عشق هي آيا آوڻ نال ايسا رنگ لايا
تيان ملڪين ملڪ مناديان

❊ ❊ ❊

عشق اهين دي عجب تماشي، سوليءَ تي سلطان پڇو
شاھ عنايت سخن سچارا، جنهن سركيتا عشق امارا
حيدر دا هي جَر پيارا، سر نيزي نيشان پڇو
شوقون شيخ عطار كهايس، سرمدا سركيوين كپايس
شمس مٹلين دي هٹون مارايس، مست ساري ملتان پڇو
گهاٽي وچ بلاول پيڙيا، برحق ڏاڍي بره پكيڙيا
تنهن كون وانگر تيل نپيڙيا، جوش جبر جولان پڇو
غلام احمد گل مولائي، وحدت دا وٹجارا جائي
ڏي سر صوفيءَ سوپ ملهائي، كابل كوهستان پڇو
بسطامي سر برھ باراني ذات منزه نور نوراني
سارا هويا سر سبحاني عاشق اعظم شان پڇو
عشق اچانڪ پاتي جهاتي، كيڏي ڳيان كل بانگ صلاتي
چم ملامت سر تي چاتي، ڳل جٹيا صنعان پڇو
شاھ منصور ماريا نعرا چڙھ سوليءَ تي كيتس نظارا
ويكڻ آيا عالم سارا سر غازي گمان پڇو
خوش خير محمد كيا ليک سٹيندا كوڙين عاشق قتل كريندا
تنهن سوا تعزير ڏويندا، برھ خبر برهان پڇو

❊ ❊ ❊

كيهي عجب تماشي كردا وه واه
گهور تيا هر گهر دا وه واه

كت حاجي حرمين سڏيندا
كت گنگا گرنار پوڇيندا
كت غازي تي سخن كريندا
دين كفر نال لڙدا وه واه

كت مسجد كت مڙهي لهيندا
كت جٽيا ڳل تلك لڳيندا
كت ساڌو نام سڏيندا
پوتي پڙه ول پڙهندا وه واه
كت صحيح سلطان سڏيندا
طرحين طرحين حكم هليندا
كت گداگر تي گذريندا
كت بڻ دا بردا وه واه
مذهب اپڻي آپ بڻيندا
انت علم ٻئي كنهن نه ڏيندا
كت شيعا كت سني سڏيندا
كت بزرگ تي كڙدا وه واه
نهين نياڻ كرڻ دا كوئي
تيڏا معلوم تيكون سيوئي
خير محمد خوش خيال اهوئي
وحدت نال وچڙدا وه واه

* * *

بيخودي وچ جسم نه كوئي
رمز اناالحق هوئي وه واه

جس دن آپ الست كيتوئي
اس دن اي من مست كيتوئي
دلڙي اساڏي دست كيتوئي
اور نه آها كوئي وه واه

بي مثل هويا روح روحاني
اصلون آهون لامڪاني
برقعا ڪر آيا انساني
صورت سير ڪيتوئي وه واه

اربع عناصر آچ تڪياسي
بيخودي او باس نہ باسي
مستي تول وڪامن ماسي
سالڪ سمجھ ڏنو ئي وه واه

خير محمد خوش مست ميثاقي
حق دي نال هويا هي باقي
دستون آب حيات دي ساقي
پيالا عشق پيتوئي وه واه

* * *

جيڪو دم قدم نہ ڄاڻي
نالي تنهيندي ڪم ڪيها

ڳجھ دي ڳالھ نہ سمجھن ڳهلي
راز بنا محرم ڪيها

پنڌ عشق دي نهين پڄاڻي
خيال خدائي ختم ڪيها

پيوڻ سيتي ٿيون پاسي
سرڪ اهين وچ سر ڪيها

خير محمد خوش خيال خدائي
غازيان نون ول غم ڪيها

* * *

ول ول مسلي وعظ سٹیںدئین
پنا پرت دا پڑھیا نھین

ھٹ وچ تسبیح کرین طمع دي
عشق جٹیا ڳل جڑیا نھین

ٻڌ دستار منبر تي ٻھندئین
چاڑھي عشق دي چڑھیا نھین

ھستي ھووڻ دي ڏیندئین ھوکي
لام جسم وچ لڑیا نھین

عشق کنون انکار کریندئیں
من محبت وچ مڑھیا نھین

خیر محمد خوش خیال کوئي
عشق وچ اڑیا نھین

* * *

آدم دا کر بیک بھانا
اول آخر آئین تون

ھو عاشق معشوق بنیندئین
رمزان عشق رلائین تون

ھو ملان منصور مرائین
اناالحق الائین تون

آپي پیر مرید سڏیندئین
کیھي فکل قلائین تون

خوش خیر محمد ہیا سبق نہ سکیا
وحدت وعظ سکلائین تون

* * *

عشق تبا جدان آ اظهار
گم هويا تڏان عقل ويچارا

عشق منبر چڙهه ڪيتا وعظ
ويڙهه چلي سپ وهيا ڪاغذ
يج پري تيا علم سونهارا

جوئي اليندا سخن ٻليندا
حاڪم هوڪي حڪم هليندا
مار ٻينا وچ ملڪ نقارا

ڪن ڪرو تسان خبر اهين دي
ڏيهان وچ هي دانهن جنهين دي
باز آندا سر بي اختيارا

خير محمد خوش عشق اڳون آزي
پا پلئه ڪر عجز نيازي
آک ايوين جيوين حڪم تمارا

* * *

برهه هادي دا بيپرواهه
مئن سر آيا ڪاهو ڪاهه

عشق عقل دا ناهه نه نهندا
عالم نون اهين ڳالهون نه ياوندا
آ پڪي هڻ اساڏي پوندا
ڪر ڪي مهر دي نظر نگاهه

مست چشم جڏان موج ڪريندي
سر عشاقان دي اوج ڪريندي
چوطرف چا فوج چڙهيندي
ساري ملڪ تي سپ سپاهه

درڻ تساڏي ڏي دلبر سائين
بئي کنهن نون مئن ڳالهه سٺائين
عرض اساڏا اهو دل لائين
جا وٺي تئين کون سائي وهه واهه

خوش خير محمد لڳا نينهن نہ ولدا
روز ازل دا هي اج نہ کلدا
جهلئي اساڏي هڻ نهين جهلدا
ڦوڪ پليندا عشق آڙاهه

* * *

آيا ڀهون سک پايا وهه واهه
آدم بن کي آيا وهه واهه

ارض سما وچ نهين سماندا
عرش کرسي اندر نہ ماندا
وفي انفسکم آپ الاندا
صورت وچ سمايا وهه واهه

وچ بهشتين گندم دانا
هويا ايوين جيوين حکم ربانا
داڻا کاوڻ دا عذر بهانا
آپ کون ويکڻ آيا وهه واهه

سير کرڻ دا خيال پيوئي
کن فيکون في الحال کيتوئي
مرضي مبارک اصلئون هوئي
ايڏي آوڻ دا رايا وهه واهه

خير محمد خوش بول نہ بي کا
عين تي غين دي صورت هکا
نال نفي کر نقطۂ ليکا
لا سيتي سو لاهيا وهه واهه

* * *

عشق سارا تقدير
متان كو تدبير هلاوي

مومل كردي راڻا راڻا
سهڻي گهر دي سير
ميهر ريءَ آرام نہ آوي

سسئي كارڻ پنهل پنڌ وچ
رانجهن كيتي هير
جهنگ سياليان دي كول نہ آوي

يوسف وچ بازار وكاڻا
آئي مل دشير
شاهان نون چا بردا بناوي

شاهہ منصور نون سوليءَ اتي
عشق هويا اكسير
اناالحق آواز الاوي

شيخ صنعان كون عشق پوايا
ڳل جڙيا زنجير
بس ڳالهہ اها تڙقاوي

خير محمد خوش عشق ماهي دي
كيتي برهہ بهير
برسر بار برهہ برساوي

❊ ❊ ❊

اڳ آدم كنون آهي كتان اها عشق امانت
سهڻي مكي سوغات اساڏهون
افلاكان سر آچ كڙوتا ملكان منهن نہ لائي
اها سڻ بار ملامت

سمجھ اهين نال رکو صحبت انهان نال اهائي
کيتي کيهي عشق عدالت
شمس عطار منصور ملڻ دي رندان رمز رلائي
اها کل کاڻ شهادت
خير محمد نال خوشي دي طالب توڙ نباهي
ملي وڃ مور سلامت

❊ ❊ ❊

چاٹون هنر حساب نہ ابجد کا
آيا عشق اسا کن لاحد کا
صورت معنيٰ سمجھ سجاٹين جزمان نقطي نينهن دي چاٹين
حرف هِجي کرشک نہ آٹين الف بيني اَبرو مد کا

هر جا ذات ظهور ويکون حسن قبح کل نور ويکون
سارا تجلا طور ويکون ڳيا خيال خطرا نيک بد کا

کنز قدوري منطق معنيٰ کشف کرامت کوڑ بيانا
عشق پڑھايا الف يگانا اسير صحيح تيا احمد کا

خير محمد خوش عشق وٹيوسي طالب تي تنهن طرف تٹيوسي
وحدت والا ملک ماٹيوسي اهين سهٹي صورت دا صدقا

❊ ❊ ❊

کوڑ کسب نهين چاٹدا
عشق اويڑا برھ پليرا

نفل نمازون ورد وظيفي
عشق بنا کل ڳالھ ضعيفي
تاں تعصب نهين چاٹدا

کڏان بادشاھ کڏان گداگر
کڏان چھڑا کڏان چماگر
حسب نسب نهين چاٹدا

ڪِٿان هندو ڪِٿان مسلم
ڪِٿان بيراڳي ڪِٿان برهم⁽¹⁾
دين مذهب نهين چاڙدا

ڪاڻ معشوقان عاشق مردي
خير محمد خوش بن دلبر دي
محض مطلب نهين چاڙدا

* * *

ڪر ياد الستي ٻول ميان
ٻِهِ ڪلهه ڪيتي هني ڪول ميان

هٿ ڪر لا دي ڪاتي تون
پچي عاشق ڪرا ثباتي تون
پاءِ دروني جهاتي تون
ويک چشم اندر دي چول ميان

چوڙ قتي ڪر قند قڪل
چوڙ نقل ڪون گهن اصل
آزما ويکين عشق عقل
وچ تر ميزان دي تول ميان

سپ خلل وچ ڪيڙي هي
ميڏا رانجهڻ وسندا ويڙهي هي
ونحن اقرب نيڙي هي
پڳي بلاشڪ پول ميان

خوش خير محمد شادي دي
وچ آيا وحدت وادي دي
هڻ نال حڪم هادي دي
نت رهسون قدمين ڪول ميان

* * *

(1) برهمڻ

جوڳي مرڻ نهين مرجاڻي
تون تہ چاڻ اهين کون چاڻين

دم دم جهاد کرن جڏاهين
اکبر نالا پيس تڏاهين
خوف خطر لا هيٺ لنگهائين
پڇي باغ بقا دا ماڻين

هردم ويک حسن دي مچ تون
پئو پتنگان وانگي وچ تون
سڙ اتاهين تي ول سچ تون
ويندي هئي رين وهاڻين

عاشق آڙاهہ وچ جان جليندي
اهي خاص خليل سڏيندي
مرکي جي محبوب ملهيندي
کردي ريجهہ رهاڻين

کنهن قصي ڌهون کن نہ ڏيوين
خير محمد خوش تي مئي پيوين
پي جڏاهين بيخود ٿيوين
کر ٻهہ عشق آکاڻين

❊ ❊ ❊

شهنشاهہ آيا هويان شاديان
مل ڏيوو مبارکباديان

نول گهوٽ نوشهري دي وچ
کيتيان عشق آباديان

صاحبزادي سير کريندي
گهت گهوڙيان تي گاديان

فیض فقر تي ظاهر باطن
هردم میڈي هادیان

خیر محمد خیر پیا منگدا
تیان ملکان ملک منادیان

❊ ❊ ❊

سیر وسر گیا لا مکاني دا
عشق صورت انسان ڏنم

وفي انفسکم سمجھ اشارو
سیر هویا سلطاني دا
فائق دا فرمان ڏنم

عشق گھتیا وچ کفر دي
کم نہ چاٹان مسلماني دا
گل جٹیا سلطان ڏنم
مجنون محو هویا وچ لیلیٰ دي
درد لگس دلجاني دا
بران وچ بیران ڏنم

خواب کیتا بیتاب زلیخا
ویک حسن کنعاني دا
محبت وچ مستان ڏنم

ذات پاک محمد هي
عجب راز روحاني دا
شمس قمر قربان ڏنم

خیر محمد خوش هر مظهر وچ
اثر هویا انساني دا
نقش اهو نیشان ڏنم

❊ ❊ ❊

کیا انصاف ،کان تیڏي آوڻ دا
ڏاڍا لائق کیتئي لیئي پاوڻ دا

نینان ناز پریا هن رنگارنگي
ٻڌکي ٻاڻ مریندیان مشک ٻنگي
دلڙي زلفان زوري زوري ونگي
کاکل کنيڙا گهتیئي نہ چڙواڻ دا

هي حسن تیڏي دي ملکان ملک هولي
لڳي لون لون دي وچ للکار لولي
تیڏي منڙي ٻهگڻ هي ٻولي
سچا سخن تیڏاهي الاوڻ دا

تیڏي اتون قربان کران
سر صدق صدق جند جان کران
تئن تي گهوران کون مکان مکان کران

خوش خیر محمد هادي آپ ڏتا
پیالا وحدت دا پر پاک پیتا
اهین شوق شراب مست کیتا
نشا نینهن چڙهیا نینهن لاوڻ دا

* * *

آیا ڍولڻ اڄ رات
موري گهر شادیان

ڏونهین جهانان وچ نہ لین
درد جیهي درجات
عشق آبادیان

حسن تیڏي دیان ڳالهین هلیان
هر ڳلي یاتو يٰت
ٻهون من یاندٻان

نال عشاقان كريندئين
لن تراني لات
گيت مئن ڳانديان

هر جا حق ظهورا كيتا
اناالحق اثبات
گيت مئن ڳانديان

خير محمد شاهہ عبدالحي دي
برهہ لائي برسات
وهنديان واديان

❊ ❊ ❊

وهہ سير چمن · گلزاري وي
مست اكين مخمور ويكو

جوڙ محبوب آون جهڙ بادل
زلفان مينگهہ ملهاري وي
چشمان دا كجل كلور ويكو

هٿين پيرين رنگ حنائي
ٻيڙا ٻانهين الاري وي
سر ساجن سالور ويكو

حوڙ جادو جڏان سحر چلاون
جوكا جان پياري وي
لٽڻ دلين دستور ويكو

حسن ديان بجليان برهين واليان
آون بي اختياري وي
تجليان سي كوهہ طور ويكو

خير محمد خوش برهه بياني
عاشق دل اجاري وي
نوراً عليٰ نور ويکو

❊ ❊ ❊

دم دم اسا ڏي دل تي
هي تانگهه تيڏي پيارا

روز الست لاکون
ڦرنا ڏنا ستا کون
تئن بن ڀون هلاکون
کر آوڻ دا اشارا

اهين ڏينهن لاکون تائين
سک تيڏي سهڻا سائين
گهنڊ کول مک وکائين
مر ويکي عالم سارا

تيڏي عشق دي امانت
ماڻهو ڏيندي ملامت
ساجن هووين سلامت
تي آءُ تون اظهارا

خوشي تيڏي خير محمد
اوئي ڄاڻي عربي احمد
برحق مربي محمد
لاالله جنهن دا لارا

❊ ❊ ❊

سمن تي سارنگ آيا هي
مجلس سڀ موجود مهيا

ساري محفل مخمور شرابي
هر هک سبد سٹایا هي
حق هویا ڳیا شک شبهیا

جهڙ بادل مل ڳاون منگل
رعد ویکو رنگ لایا هي
مینگھ ملهار تي عجب گویا

بجلیان وھ برساتان لایان
تا تا ناچ نچایا هي
تال تماشي تیا تیا

بولي پپیهل پرت پکاران
چیهل چنگ وڄایا هي
واھ کوئل دا رنگ رسیا

خیر محمد خوش هر مظهر وچ
حسن ویک هرجایا هي
رم رم دي وچ رهبر رهیا

* * *

دلبر آیا میڏي دیس
آ مل سئیان ڏیوو مبارک

مولا اسانون آݨ ملایا
ڏس جهین دا ها پردیس

سات سڳن کر ساجن آیا
زلف وسیهر کالي کیس

رم جهم آیا رات انذاري
ول وسڻ دا کرکي ویس

خير محمد خوشيان هويان
كرو سئيان هڻ لال لبيس

* * *

پرين الهه آڻئي تون آءُ، ڀهون تئن نون سنپليندڍيان
مئن تہ ڪڙي پليندڍيان راهه، نت نت ڪانگ اڏيندڍيان
اوڏون روز الست دا پرين
ايڏون اڄوڪا ڏينهن
وڇون ورهه گذر ڳئي ماهه
نوبنو تئن نون ڏڪيندڍيان

ماڻهو مئن ڪنون پڇدي
ڪجهه آندئي دلبر يار
مئن نون مل ويندڍيان منهن پاء
عالم نون ايوين اکيندڍيان

ماڻهو ڏيندي مهڻي
رب ديس آڻئي ميڏي يار
مئن تہ هل رهي آن تيڏي ناءُ
سرتيان وچ اسٽيندڍيان

خوشيان ڪر ڳيون خواب وچ
خير محمد نال
پرين ويندئين درد دڪاءُ
جوشان وچ جليندڍيان

* * *

ويڪڻ نال دلين لٽ نيندا هي
چشمان چست جڏان ول چينداهي

اکيان مست قدح مخمور ڏوهين
نينان نور پريان گهتن گهور ڏوهين

نازان نال کرن چکچور ڏوهين
جڏهن ڏار ڪجل دي ڏريندا هي

لب لال سونهن سرخي نال اوپر
بنيا نيلم دانہ خال اوپر
ويکو غنچہ دهن مشک مثال اوپر
هڻ پان مساڳ مليندا هي

بئنسر بيني نقش نراڙ بنيا
جهالر جهومک جهرمردار بنيا
دهري دام دلين هس هار بنيا
ڳل مالها پا کي مريندا هي

خوش خير محمد کيهي بات سَلي
جيوين شيش محل وچ شمع ٻَلي
اٿان ذات صفات دا هل هلي
نحن اقرب آپ اليندا هي

❋ ❋ ❋

کنهن شوق تماشي شاهہ آيا
سامان سوڏا با سپاهہ آيا

آيا شاهہ اڳڻ ٿيان شاديان
ويڙهي ويڙهي مبارک باديان
ٿيان ملکان ملک مناديان
وچ مصر کنعان دا ماه آيا

ڏاڍي فوج حسن دي باري هي
سارا لشکر نين خساري هي
کر حملا چڙهدا زاري هي
سر عاشقان دي کا هو کاهہ آيا

ٻڌ مورچا آ میدان کڙن
چوطرف نینان دي بان لڙن
اڳون دلبر دي کي خان کڙن
ويکو بانکا بيپرواھ آيا

اهين مثلي دي وچ بي مثلي هي
وھ واھ عجائب وصلي هي
خوش خير محمد دل نسلي هي
بن آدم تي الله آيا.

* * *

چٽي زلف اتي رخسار ميان
کڏ کاکل برھ بازار ميان

هر جاءِ حسن دي هوءِ ويکو
سارا ملک مڙئي خوشبوءِ ويکو
وھ واھ حسن هبکار ميان
جيوين عنبر مشک تاتار ميان

مژگان مرچي ٻڌ صفان جوڙ کڙن
عاشقان نال امالک روز لڙن
چٽي نين تفنگ نروار ميان
ابرو سيف ستن ڏو پار ميان

هنين خوف خطرا اهين راھ اتي
سوين چوکيان زنخ تي چاھ اتي
هک غبغب والا غار ميان
ڏوجها دام گيسو خمدار ميان

اٿان جاءِ نهين کسي آوڻ دي
ريءَ عشق حسن لئہ پاوڻ دي
رخ تي ويڙھ بيني ول مار ميان
جيوين چندن کون چوڏار ميان

تيڏي ديد دونالي مار پري
چوهان جڏان چتي لک خون کري
مزگان تير پرون تلوار ميان
اهي هيبتناک هتيار ميان

چل عاشق وچ چوسول ويکين
وچون آپ وجاکر وصول ويکين
خوش خير محمد صد بار ميان
کيتا وحدت دا واپار ميان.

❊ ❊ ❊

کول سنايا خاصا خيال
خاصان کون اج هادي رهبر
من راني برحال
فقر راني هويا اظهر

❊ ❊ ❊

احد احمد ميم سجاڻو
آپ وچ گم تي آپ هي جاڻو
وهم وجائو وٹ نهين وال، موحد ماڻو وحدت نمبر

کثرت گم کر وحدت اندر
وحدت ظاهر کثرت اندر
محبت موتي مالا مال، سپ سماوي دل دي اندر

حق موجود وجودي جاڻو
هر وجود وچ غير نہ آڻو
کل شيءِ محيط مثال، و في انفسکم تسليٰ اکبر

خير محمد خوش خيال خليلي
آتش آڙاهہ آب سبيلي
سير صفاتي جوت جمال، آتش وچ پيا گهمي سمندر.

❊ ❊ ❊

اکيان ساڳي يار سجاتا
پول بئي کنهن پلديان ناهين
چپ چپاتي چلديان چوري جان ڪجهه آکان پونديان جهوري
جهلئي اساڏي جهلديان ناهين
لٽ ڪي چلن مڙ پالڻ ناهين دوست بنا دم جالڻ ناهين
پلئي اساڏي پلديان ناهين
لڪ لڪ ڳجهيان ڳالهين ڪريندايان عام ڪنون ٻهه اولي اليندايان
سوز اندر دا سلديان ناهين
خير محمد خوشي نال وچڙيان وچ امالڪ اوکي هنڌ اڙيان
لڳيان پچون تي رلديان ناهين

* * *

جوئي امر اهو منظور
سهڻا تون ئي جت ڪٿ وسدئين

مرسل ڪون معراج سڏايئي
افلاڪان سر عشق آڻايئي
نوراً عليٰ نور، ڏيهه ايڻا پيا ڏسدئين

موسيٰ ڪون جلي محو ڪتوئي
هوش حيرت وچ نتوئي
طالب ڪون سر طور، ڪر ڳالهين دل ڪسدئين

وچ شرع دي تون جو وسدئين
دين ڪفر دي مسلي ڏسدئين
عجب تيڏي مذڪور، رمز رندي وچ رسدئين

خوش خير محمد ٻي جاءِ نہ قولين
دلبر دل اندر دي ڳولين
هردي وچ حضور، ريڙهي وحدت وسدئين.

* * *

آدم کا اسرار ویکو
اس صورت کا اسرار ویکو

لامکان مکان جسي کا
سالک کردي سیر اسي کا
کم نهین ات هر کسي کا
عاشق کا اعتبار ویکو
صورت سیر صحیح کر سارا
اندر باهر نور نظارا
هر جا آوي نظر پیارا
چوطرف چوڏار ویکو
بیخودي وچ بیشک رهندي
هستي هوڻ آپ نہ پئندي
عاشق اتاهون آک سٽیندي
سولي پر هسوار ویکو
خیر محمد خوش خبر هلیندا
چشمان اي وت کون چلیندا
اندر بولیان کون بلیندا
سمجهہ گویا گفتار ویکو.

* * *

رمز رندي وچ رهڻا
سانگ سري نا کرڻا
سورهیہ کڎ کڎ سر ستیندي
مانجهي نا ول منهن متیندي
هستي هوڻ مار هتیندي
هي موت کنون اگ مرڻا
عاشق جت هن آپ اڙئیندي
پیر نهین سي پچي پٽیندي
ڏکان دي تيج سک ڏسیندي
ڏیک ڏکین نا ڎرڻا

نيهي جتان نينهن لٽيندي
سينا اتي سپر ڪريندي
توجهہ تکي تير جهليندي
پلڪ پچي نهين پوٽا
خير محمد خوش خبرداري
هادي اڳون هي هر زاري
نازڪ نينهن ڪيتي نرواري
سيس سهٽي اڳون ڏرٽا

* * *

ناز نينان دي نال
دل لٽي هي واليان والي

بولا بئنسر لبان تي لٽڪي
هوش عاشق دا هر دم هٽڪي
مشڪ ملي سر ميندياں سٽڪي
گهتدا ڪمند ڪمال
چلڙي چم چم مينا ڪاري
سرخ سفيد سيهہ گلزاري
نينهن ڪيتي هي نرواري
گل پا مالهان مال
چولا پيلا سر تي چيرا
ڪَن ڪنديل موتي هيرا
رخ روشن ماهہ بدر منيرا
عجب چليندا چال
نم نم چاهہ زنخ غبغب دي
ڪوثر زمزم رحمت رب دي
طرحين طرح سينگار عجب دي
خير محمد خوش نينهن نهال

* * *

ہیکو محبوبان ڈي مام کیسا کام کریندي
زلف دلبر دي نمر عاشق عام قسیندي

رمز عشاقان عجب خیالي رهن همیشہ مست سوالي
پر پر پیندي جام نشا نینهن جڳیندي

ڳالھ پتنگ ٻي ڳڻن نہ کائي اصل انهان دي آڎو ڎائي
کڎ تیندي قتلام نهین آپ نسیندي

ویک شمع شدي عاشق آون ڎي سر سورهیہ جان جلاون
محبت والي مام سر تي سپ وسیندي

خیر محمد خوش منهن نہ موڙین اي سر اولڻ گھولڻ گھولین
وحدت دي وریام تل نهین ترسیندي

* * *

ماري نینان دي نوک سانون ویندئین من یاوڻا
شاهد هي سارا لوک تئنون ترس نہ آوڻا

هک حسن دا هل کیتوئي ڎوجھا عشق اساڎي متوئي
هویا ڳچي دا طوق سانون پیا ڳل پاوڻا

نال تیڎي جان رکیم ناري آڻ کیتوئي جوکس جاري
چائي کڙدئین سر چوک سانون اوڙک الاوڻا

عجب تساڎي چال دنوسي ڎادیان کون دل ڎي بینوسي
لوک کریندا توک هٹڻ نہ سنهن لکاوڻا

خیر محمد خوش حیال الستي سودا کیتئي دست بدستي
اهین مهٹي کنوں موک پچي جسم جلاوڻا

* * *

واہ محبوب نہ مک وکلیندئین
تي مستور قردئین کیون

ٻولیان ٻولین نقاب کولین
اي دستور کردئین کیون
عاشق دا احوال پچو
تي رنجور رڙدئین کیون

ربّ آرني جب عاشق آکيا
اس سي دور کڑدئين کيون
تابش لن تراني والي
سينا طور سڑدئين کيون

سبق اناالحق آپ ڏتوئي
تي مخمور پڑھدئين کيون
کيھي سببون سوليءَ اتي
تي منصور چڑھدئين کيون

خيرِ محمد خوش خيال ملڻ دا
ڏي ول گھور نہ گھردئين کيون
عشق آپ اختياري کيتئي
کر منظور مڑدئين کيون.

* * *

مزگان تير تي ابرو کمانا
جوڑ جادو جنگ ليندي هو جي

حسن ديان فوجان چاڑھ کراھين
ڏاڑي خاطر ڏار کراھين
مشتاقان نون مار کراھين
قرکي پال پليندي هوجي،

مل محبوبان آون لک چاليان
زلفان زور وسيھر کاليان
مارڻ کيتي آون اباليان
کرکي ناحق ويندي هوجي

مل معشوق ڪرن مصلحاتي
سر عشاقان دي پرياتي
نينان نوڪ خنجر گجراتي
چشمان چال چليندي هوجي

ٻڌ هاروت ماروت توڪل
سڻ ڪي آئي حسن دي هڪل
وچ بابل دي چاهہ مڪمل
ڪر ڪي قيد ٻلهيندي هوجي

خير محمد خوش صبر ڪيتوسي
برهہ بنا ٻيو وسر گيوسي
عشق تساڏا پڪي پيوسي
ڪيسا حڪم هليندي هوجي.

* * *

ويک ابرو عشاقان عيد ڪيتي
حج ڪهون يا حرمين ڪهون
تن من ڪرن طواف تهيندا
ڪعبہ ڪهون يا قبلين ڪهون

رخ تي زلف سڄڻ دلبر دي
نرگس چشمان حوض ڪوثر دي
ظاهر باطن حق نظر دي
نين ڪهون يا دن رين ڪهون

مک مصحف ويکو پيشاني
جائز مطلق نور نيشاني
صورت اس ڪي هي لاثاني
شمس ڪهون يا قمرين ڪهون

رب عرب وچ راز رچايا
احمد بلا ميم الايا
حوران ملكان سهرا ڳايا
چين كهون يا بيچين كهون

خير محمد خوش نينهن نرالا
صورت مورت احمد اعليٰ
سالك روشن راهہ سوالا
احد كهون يا اٿنين [1] كهون.

٭ ٭ ٭

چؤطرف حسن دا چمن كليا
صد بار صدق جاوي بلبليا

وچ حس دي ذات صفات كهون
يا شمس قمر دن رات كهون
برهہ بيرنگ والي بات كهون
ويكو رمز جهمر ديوچ رب هليا

كو جو هير صبا دي حال كيتا
نال عاشقان دي احوال كيتا
سڻ لاهوتين رنگ لال كيتا
وهہ واهہ وصال دا واهُ گهليا

جيكو سانگ سري سٽ آشفتہ
ويكو دست محبوب دي گلدستہ
سڻ سالك سمجهڻ اي گفتہ
پهلي سٽ جسم دي پن پٽليا

[1] اٿنين - جوڙو

بھون خير محمد خوشحالي ھي
اي مئي دا مست موالي ھي
ھر صبح شام سوالي ھي
بانھان پير مغان دا ري مٹليا

❊ ❊ ❊

وھ واھ سير حسن دم دم دا ھي
کاڻ عاشقان باغ ارم دا ھي

ويکو ميگون مست شرابي دي
جيوين نرگس نين نيم خوابي دي
سونھين چھرا رنگ گلابي دي
جيوين برگ اتون شبنم دا ھي

تحقيق طوبا دا نھين رايا
سانون کاکل سنبل دا سايا
جيکو حسن دي حيرت وچ آيا
تنھن نون خيال زلف خم خم دا ھي

ھووين غبغب ديوچ غرق ايوين
ھو يا مشتاقان دا مرکز ايوين
وچ دفتر حسن دي درک ايوين
تنھن کون جام جما جم جم دا ھي

اھو بلبل چمن جنھيندا ھي
ساري صورت سخن تنھيندا ھي
ويکو حب الوطن اھيندا ھي
اِنھن نون غرض نہ بئي کنھن غم دا ھي

خوش خير محمد طلب تناھيندي
رک پنجتن پاک پناھيندي
سک شاھ نجف دي سائين دي
جيکو مالک عرب عجم دا ھي

❊ ❊ ❊

هو بادشاهه بنيوي، ول ڪيون سو گدا سڏيوي

لا دا عشق چاڙهه ڪر هڻ عشق امام ڪريوي
اهين هستي دي هڪواري پهلون پت پنيري

سبحاني ما اعظم شاني پهلي پهر پڙهيوي
اهي چوڙ عناصر چار ئي صاحب نام سڏيوي

عارف حق هيڪڙائي والا هوڪا حاڪم ڦريوي
نوبت مار سڪندر والي ملڪان ملڪ ميوي

صورت والي صاف نشاني ساوت سمجهه پڙهيوي
خوش خير محمد ڪر خريدي اهو عشق اٹيوي

* * *

سهڻا وچ عرب دي ڪر احمد اولا آيا

انا احمد بلا ميم	آپ سميع بصير ڪليم
سير ڪيتس نال سڀ دي	پن ميم دا پولا آيا
ڪلسيا حسن چمن چوڏارا	ويکڻ آيا نينهن نظارا
ريجهه بينا قسم رب دي	وچ باغ مولا آيا
خلقت ڪاڻ خساري چائي	ڪربل وچ پوشاڪ پهرائي
سرتاج صاحب منصب دي	اهو شوق دا شعلا آيا
موسي تي فرعون لڙايس	سامري تي سحر بنايس
ڪيهي ڪردا ڪم عجب دي	هر مظهر وچ مولا آيا
خير محمد خوش خيال سجايا	عشق بنا قصا قال اجايا
سهڻا وسدا صورت سڀ دي	اهين ڳالهه دا ڳولا آيا

* * *

سمجهڻ رمز عجب هي خاصي
نقش تي عاشق آپ نقاشي

واه منصور واه تصويران
واه تحريران واه تقريران
وه واه چٽڪيان بره بهيران
منهن مصحف جدول حاشي

هر رنگ ديوچ لک لک خاني
ڪڏان بازر وچ ڪڏان بتخاني
ڪڏان وچ مسجد ڪڏان مئخاني
ڪڏان وت رهندا رند قلاشي

ڪڏان بادشاه وزير بڻيندا
ڪڏان پير امير سڏيندا
ڪڏان گداءُ فقير لکيندا
ڪڏان قلندر ترک تراشي

خير محمد خوش خبر عجب دي
آکڻ ديوچ ڳالھ ادب دي
هر صورت هي ساري رب دي
طلب اهين دي ڪرين تلاشي.

* * *

جيوين ڪرامت ڪشف لکيندي
عاشق !يوين نهين لکيندي

ڪاڻ مشائخي ڪين ڏهاڪي
ڪوڙي خاص بناون خاڪي
پرت بنا سپ ڪوڙي پهاڪي
پوک بره دي نهين پئکيندي

بيخودي وچ بانڪي آون
گيت اناالحق دا منصب پاون
منصوري دا منصب پاون
سورهيہ نهين سر لکيندي

رهن مست سدا متوالي
هر رضا دي وچ خوشحالي
وچ ميدان محبت والي
عاشق آکي قدم رکيندي

ماڻن ذوق جشن دا جاکي
پيون سرک هتون گهن ساقي
هي شاهد هک واحد باقي
ڏي سري ول نهين سکيندي

خير محمد خوش عشق نہ ايوين
جڏان انهان وانگر تيوين
کر عشاقان دا ول کيوين
جئري مر کر آپ مٺکيندي

* * *

پجري آدم وچ کيوين قاتون
آهون مرغ هوائي وي ميان

پهلون طعام تئن کون عام ڏتوني
نال تيڏي کيها کام کتوني
دلبا ڏي کر دام گهتيوني
نال قکل قاسائي وي ميان

عاشق تان وچ راز رچيندي
ريجهه بئنون اتون ماهه مچين دي
کروي پکي پرواز پچوندي
قيد کريز کاڏيائي وئي ميان

چوڙ هِلين والي تون هيري
عشق کريندا عرش اکيري

وحدت والي وچ وهيري
نوبت نينهن وڄائي وي ميان

خوش خير محمد رک خيال يگانا
آهون اصل شهباز شهانا
ياد پويئي جڏان اهو آشيانا
ويندئي عشق اڏائي وي ميان

* * *

عشق جڻيا جس پايا هي تس واهه اسلام جڳايا هي
واهه اسلام جڳايا هي مر جي رام ريجهايا هي

هر کس اپني هردي اندر پوجا کر قل پايا هي
جاڳ جپيا جس نام صاحب تس طالب تلک لڳايا هي

کهان ري گنگا کهان ري جمنا کهان ري کاشي جايا هي
تجهه مين تکيه تجهه مين تيرت آپ مين آپ سمايا هي

سامي نام سڏاکي ڦر کيون کوڙ کروڙ کمايا هي؟
سامي لوک نه اس کو کهيي جيتي جو مرجايا هي

خير محمد خوش دونون جڳ مهه عشق عجب سرمايا هي
عاشق عبدالحي گر ميڏي ايوين آک سنايا هي

* * *

اولي هوکي آدم دي آپ کون ويکڻ آيا جي
آدم صورت ويک بڻايس سير صفا تي پايا جي

اول ته اعليٰ احمد بڻايئي، بت آدم دا ناهه ٺهايئي
شوق شفيع دي شعلي چايئي، مبم دا برقعا پايا جي

ليليٰ هوکي مجنون بنکي، يوسف زليخا خريد گهن کي
صورت منصور مست مگن ٿي، اناالحق الايا جي

پنهل سسئي سانگ ٻڌايس، سهڻي ميهر سرڪ پلايس
هير دي نال نيهڙا لايس، ونجهلي خوب وڄايا ڪي

آيا ڪهه ڪر ڪنهن سانگي، الست ٻانگ ڏتي ٻانگي
آپ ڪون آپ لنگهايس لانگهي، باهه ڪون باغ ٻڌايا جي

خير محمد نام ڏرا ڪي، گوناگون ڪلام بنا ڪي
ذات دي نال صفات رلاڪي، احدوءَ عبد چوايا جي.

* * *

ڪنڙا ي تقصير
خوني نينان نظر دي

تون هين صورت دا سهڻا
دلبر هين تون من دا مهڻا
گهتڪي زلف دا زنجير

دلبر ٻاجهوں وي ميان
دلڙي ديواني هي ميان
در تي قران سئن فقير

خير محمد چئي ني وي ميان
حال هيٺي تي وي ميان
ڄاڻي حضرت پير.

* * *

آئي ملڻ دي رت سونهاري
ڪرڪي گهنو سان ترت تياري

مشڪ محبوب دي عشق اتابا
نند پيان نون آڻ جڳايا
هير صبا دي لائي هبڪاري

سپ پوشاکان پھرکي آيا
سنبل سوسن سھڻا رنگ لايا
جيوين باغان وچ ھوندي بھاري

ھار سينگار کر چليان سئيان
ويک حسن وچ حيرت پئيان
بيخود رھيان وچ خيال خماري

خير محمد خوشي ويکڻ دي
عشق دي ڳالھہ نھين آکڻ دي
کول نقاب حسن ھک واري

❊ ❊ ❊

تنھنجي حسن جي شمع لک پروانا جلايا
کليا جلوا نوري، ٿي ھر جا مشھوري
جل ڳيا جبل طوري لالڻ ليئڙا پايا

آدم دا کر چولا اھو کيتوئي اولا
چٽ احمد کا لولا[1] آدم بن کي آيا

ھر جا تيرا حسن آن ٿيا ھي روشن
شاھہ حسين حسن سر نيزي پي چايا

خير محمد جي ويڙھي منڙي کيتي ميڙي
ونحن اقرب نيڙي سائين آپ فرمايا

❊ ❊ ❊

تخت ھزاري دا صاحب جانب جوڳي ٿي آيا
دليان لٽڻ دي کيتي چاک لقب چالايا
آيا کر کي اولا خاکي پاکي چولا
ڳالھہ جنھيندا ڳولا طلب تنھين دي تايا

---

[1] لولاکَ لما خلقت، الأفلاکَ: جيکڏھن توکي نہ خلقيان ھا تہ آسمان بہ پيدا نہ کريان ھا.

آيا تردا قردا كاف كشالي كردا
گهور تيا هر گهر دا روپي رک کي رايا

من وچ عشق نا مايس چاك لقب چالايس
پوش فقيري پايس گهور حسن ڏي گهايا

خوش خير محمد لک واري كر قربان جند ساري
وارڻ واري واري ماهيءَ تان سِر مايا

* * *

هير ماهي كون سجاتا
سيالو تسان سمجهہ نہ جاتا

ويس مثاكي پڳوي كپڙي
آيا چپ چپاتا

مئن جثي رانجهو شاهہ حسن دا
نينهن لكيئي آڻ لاتا

مئن تي ماهي هك تيوسي
گهر كيڙيان دي اوراتا

خير محمد خوشيان هويان
پير اگڻ پرين پاتا

* * *

هك ماهي ميڏي من ياٹا
كيا جاٹي لوک اياٹا

نال رانجهن مئن رمزان لايان
مل سهيليان ويكڻ آيان
عشق مبارک ڏيون واڈايان
ايءُ واءُ وصل دا واٹا

تختئون آکي جهنگ پچایس
نال نماڻي نینهن نپایس
مس مس کرکي تورا لایس
نہ تہ مئن جتي کیا چاٽان

نال ماهي میڏیان اکیان اڙیان
جهلان پلان تي رنڊن کڙیان
قرب حسن وچ قابو کڙیان
ماریا جوڳي جادوگر داٽا

خیر محمد خوشیان ماڻین
نال رانجهن کر ریجهہ رهاڻین
دل میڏي ريءَ ملهہ وکاڻین
اهو کیڙا پیڙا کیون کاٽا

* * *

کیڙیان دي مئن کیهہ نہ ویسان.
نال رانجهن دي سدا جلیسان
نال رانجهن دي رلکي رهسان
کٿیان نت چریسان
روز ازل کنون مئن مِلک ماهي دي،
سچا سخن پلیسان
مئن تي ماهي هک تیوسي،
ڳجهیان ڳالهین کریسان
خیر محمد نت خوشیان هویان،
عطر مشک ملیسان

* * *

دل مئڏي وچ ماهي، ٻن گهتان ٻنهان لوکان
من میڏي وچ راتیان ڏینهان،

برھ تیڈي دیان باھین،
نت نت نویان نوکان

رم رم دیوچ رمز رانجھن دي
جیڈي کیڈي تیڈیان جائین
جتان کتان تیڈیان جھوکان

عشق والیان نال ایوین کریندي،
ڈیندي کیئي لک گواھین،
چشمان تیڈي دیان چوکان

خیر محمد نت خوشیان ھویان،
وحدت واھ وھائین،
من میڈي وچ محبت موکان

* * *

دم نھین دل کنون ڈار، رانجھن میڈا روح ریھا

ماھي آیا تخت ھزار کنون، کم کار چوڑ سینگار کرون
جو آیا راوي دا راج پچا، رانجھي خوش لڳا سیالین دا سیھا

مھٹي ڈیندیان نون کون پلي، ماھي کنون مئن کون کون جھلي
میڈا وس نھین دلڑي کس ڳیا، عشق لڳا نھین جیھا تیھا

دل ھک آھي ماھي چِک نیتي، کائي لک نھین جنھن ڳالھ کیتي
جھیڑي جھٹي مئن سِر تي سٹي، نال تساڈي نھین کم کیھا

خیر محمد خوش الھ واھي، ازلي انگ لکیل نال ماھي،
سي سانگ سڌي آئي ویڑھي، ھڻ نال کیڑیان کم کیھان

* * *

اور نہ چاٹان مئن کوئي
شاھ رانجھن دل لٹ نیتي

روز ازل کنون پلو جوئي آھا پلا
روح رانول نال میڈا سوئي
دل ساجن نال وچ سیئي

مئن رانجهن دي پلو رانجهن ميڏا پلا
ڳالهہ هو کي رهي سا هوئي
اصل کنون جا مئن کيتي

مئن نون منهن تي الو مهٹا ڏيون پلا
چکيا آک چناهہ سيوئي
تئن سرکي سهٹي والي پيتي

خير محمد خوش الو خيال موهن دا پلا
لڳڑا عشق اهوئي
کهہ پيئي کيڑيان دي پليتي

❊ ❊ ❊

نال رانجهن وهہ واهہ، سيان مئن نينهن نيايا
ڏي پيڑي نون باهہ، کيڑا مئن گهول گهمايا

مئن نہ منيسان منت کهيندي، تسان اکينديان ڳالهہ جهيندي
مئن تہ هوئي آن ملک تنهيندي، کاڻ ميڏي کتون کاهہ
ساجن چاک سڏايا
جهيڑ تکيان جڳ ديان سيان، مئن تہ تساڏي ننگ کنون ڳيان
هو ماهي دي مڱ مئن رهيان، نال ميڏي تہ نکاح
کهڑي ملان پڑهايا
آندس ميڏي عشق اڑانگي، لاتس ساهہ سري دي سانگي
لنگهيا لک لاهوتي لانگهي، آيا کاهو کاهہ
رنگ پيوتي لڳايا
خوش خير محمد ٻي ٻولي ناهي، کيڑيا پيڑيان نون ڏيوان باهين
ماهي ميڏي سر دا سائين، نال ساجن مل ساهہ
چمر اکيان سر چايا

❊ ❊ ❊

رخ رانجهن ماهه منير هويا
ساڈا دم دم ساهه سڈير هويا

شاهه رانجهن تي سلطان آيا
جنهن دي شان وڈي فرقان آيا
ساڈا روز حشر دا ضمان آيا
جنهن دا نام محمد مير هويا

جوئي چاک چاٹي سو ئي چاک تيوي
ميڈي چاک ڈني دل چاک تيوي
اهو چاک فراق دا چاک تيوي
ماهي منصبدار امير هويا

تيڈي خاک پيران دي خاک تيوان
اها خاک چمان هوشناک تيوان
مني محبت وچ مشتاق تيوان
تيڈا عشق اعليٰ اكسير هويا

حق پاک سخي امداد كرو
ميڈي دل ارشاد آباد كرو
خوش خير محمد دلشاد كرو
تيڈا برهه بالا بينظير هويا

❋ ❋ ❋

قدم كڈاوي، دار تي چڑهاوي
جوئي كوپا جوان، سوئي سر سبحان
ممكن هي امكان جهيندا،
لامكان مكان تهيندا،
منصب پاوي، آوي جاوي، سرت ركي سيلان
خوف خطر سي اچلي پچتي

ضامن

قدم ڪڏاوي اڳتي اڳتي
ڪل ڪلاوي، سولي چڙهاوي، منصوري دي مان

هر دم همت مردان هووي،
مدد اهيندي يزدان هووي،
طبل وڄاوي، اناالحق ڳاوي، طنبوري تي تان

خير محمد خوش خاصي خلعت،
نينهن نوازي نور نعمت،
سر سمجهاوي، حق الاوي، نيزي تي نيشان

* * *

پڇو عشق خبر عطار ڪنون
شاهه شمس الحق دي يار ڪنون

پڇو يوسف مصر بازار ڪنون
ساري عشق خبر خريدار ڪنون

منصور سپهه سالار ڪنون
شهه سولي دي هسوار ڪنون

رفتار ڪنون گفتار ڪنون
واهه ساٿ سڳن سنگسار ڪنون

پڇو صوفي سخن سچار ڪنون
سر نيزي منصبدار ڪنون

پڇو مست قلندر وار ڪنون
شاهه شرف آيا تاتار ڪنون

شاهه سرمد جيهي سردار ڪنون
سر ڪپ ڏيتس درڪار ڪنون

خوش خير محمد اعتبار ڪنون
جيڪو طالب هي تڪرار ڪنون

* * *

ڳئي ھي کيڙيان کنون دل کج وي ميان
روح رانجھو دي رمزان نيتا
جيوين جيوين اسان تئکون جھيڙ تکيان
تيوين تيوين اڳون تي کاھ تيڏي
جي مئن ھير کنون تقصير پئي
سي کائي الله کون آگاھ ميڏي
ھڻ ٹلو مئن تون شالا ڳلو تسان
کيون کر پلو پلو ميڏا ساھ پيتا

مھٹي ڏينديان سي وي سياليان
پيڙي اي کيھا تئن کر کيتا
جھلان پلان سي کر کر رھيان
ميڏا نال کيڙيان نھين من پيتا
پچ ويکو تسان پاڑي واليان نون
مئن ھک نماٹي کيھا ڈوھ کيتا

اس ڳالھ دا الکا تسان نون ھو رھيا
کنھن پاسي وجان کر منھن متان
پيڙيان ڈرو خدائي خوف کنون
کيھي ڏينديان ھو طعنا تھمتان
جيسين جيسان ويسان موھن ڈھون
جنھن دي نال سارا سر ساھ سيتا

خوش خير محمد يار والي
لنگھ پار ويسان ندي تار ميان
ھٹ کي ھوري ميندون مئن رھسان نھين
توڙي حيلا کرن ھزار ميان
ڏني منھن موھن بنا مرويسان
ميڏا ويک وارث کون جيءُ جيتا

❊ ❊ ❊

جڈھن سیر ڈنم بھ سیالي دا، تخت ھزارا چوڑ ڈتوئي
تون بادشاھ ولایت حسن دا   برھ لڳئي برحالي دا
عشق عالم وچ شور گھتیوئي
تي ول چاک چناھ تي آیون   عجب لڳا تیڈي چالي دا
جوڳین داچا جوڑ کیتوئي
عشق سونھان تیڈي ماڑي محل دا   صدقا تیڈي لا ابالي دا
دلیان دا نگ چور متوئي
خیر محمد خوش ملھ خریدي   ڳوڑھیان تیڈي انھان ڳالھي دا
دل اساڈي چک زور نیتوئي

❊ ❊ ❊

نام تیرا جڳ سنیا یار ماھي مئن ڈھون مڑیالین
حسن تیڈي دیان سڻ کي ڳالھین   ویکڻ آیان سب سیالین
رلمل کرکي ھار سینگار   سرخي سینڌ لبان سر لعلین

رانجھن وسدا راوي کناري   کڑا کریندا سیر نظاري
چوڑکي اپنا تخت ھزار   ھڻ پیا چلدا چاک دیان چالین

رنگپور ویکڻ دا تئن رایا   تي گداگر بیک بنایا
کرکي جوڳین دا جنسار   ڳلي ڳلي کڑ کردائین ڳالین

خیر محمد خوش ھڻ خیر تیا   وچون کیڑیان دا ویر ڳیا
آ میڈي ویڑھي ونجلي تنوار   دامن لڳیان دي لج پالین

❊ ❊ ❊

کیوین رانجھن کون قسمت چایا
تختون آ کي جھنگ پچایا

وسریس تخت چوڑیس بادشاھي
تڈان وت رکدا بیپرواھي
رنگپور دیوچ رھیا سپاھي
چل میان رانجھي چاک سڈایا

رنگپور وچ آیا کوئي راڳي
لوک ستي نون کیتس سجاڳي
بسمي لا کي ٻٽیا بیراڳي
کاڻ سیالیان دي سانگ ٻٽایا

نال آوڻ دي عشق جڳایس
نینهن نوان ول برھ بچایس
نینان دي آ نند ڦتایس
حسن ماهي دي هل مچایا

خیر محمد خوش خبر پئي لوکان
جانب آیا مئڏي جهوکان
لٿیان اسان تون اهي سڀ ٽوکان
جڏان ماهي ڦیرڙا پایا.

* * *

سانون قسم سچي سرور دي
من یانوندي هي فوج فقر دي
اکیان کول اندر دیان ویکو
موج ماٹو مظهر دي

خامان پوندي خبر نہ کائي
عاشقان دي تہ اندر دي

جیڏي کیڏي ساجن سائین
صورت تئن دلبر دي

خوش خیر محمد شاھ عبدالحي دي
در دي آن مئن بردي.

* * *

جنهان حب علي حيدر دي
کيهي کاڻ کين محشر دي

اسدالله يدالله علي هي
صفت سٽو صفدر دي

محمد مولا مظهر ذاتي
نهين بات بشر دي

علم طوق احد وچ آيا
جنگ کتي خيبر دي

خوش خير محمد خاک چميجي
شهيدان دي شهر دي

❊ ❊ ❊

ويکڻ کاڻ اداس ميرا من
دلبر درسن نهين وکليندا
آهان دانهان کر کر رهيان
ارني والي ارداس ميرا من

تن من اندر تانگهان لڳيان
عشق چڙهيا آکاس ميرا من

جنهن کارڻ جڳ ڍوند رهيان
سوئي پيارل ميري پاس ميرا من

خير محمد خوش هر مظهر وچ
وحدت دا گهن واس ميرا من

❊ ❊ ❊

هندي كلام

هندي كلام

رام سمرتي سجاڳ پوري دل
رين ستي ساري گذر ڳئي هي

غافل هوکي وطن وساريئي
کهان ملک تيرا ماڳ پوري دل

جاکي ملو تم ساڌو کي سنگت
لئي صاحب سهاڳ پوري دل

انچر آکي هر دم هوگا
ڳاءِ رباني راڳ پوري دل

خوش خير محمد خيال چوڙ دوئي دا
وحدت دي گهت واڳ پوري دل

* * *

اي جگ سارا جان سپنا
ايسي نيند ۾ کيون سوتا

جاڳ کي پاڳ سهاڳ ليا
صاحب کي سرکار ۾
سنج پڙي تمهين سوتي سوتي
رين گجر گئي اب کيون روتا؟

جائو هو اُتم ساڌو کي سنگت
نام صاحب کا پوچ ليا
جا وحدت کي وادي مين
جان اپرني سي ڌوتا

خوش خير محمد خيال هويا
پيا بن نهين كو حال هويا
مرني سي آگي مرنا
پيچي مرني سي كيا هوتا

* * *

دم عجائب دلق پوشان
ڏي سري مل مئي فروشان

جوئي مطلب هي تمهارا
هرچ هست از خدمت اوشان

طالب كي ويک توكل
كر انو ول جذب جوشان

يار باقي هي مجهه كون كيتا
كر تهي خمها خروشان

خير محمد خوش هي خلاصا
دست دامن درد نوشان

* * *

كهو تر كون جوئنده خداوندا يا بنده هي

هي آدم كي نقاب آندر يون سورج هي سحاب اندر
وهي يسمع وهي يبصر يہ گفتا كون گوئنده هي

كريگا كون اثباتي بن الله بي صفاتي
فنا كر جوڙ جسماتي اوپر عرشون پرنده هي

هوالاول هو الآخر هو الباطن هو الظاهر
صحيح كر سر انہ كا هميشہ ذوق زنده هي

گهي محبوب گهي مفتون گهي ليلا گهي مجنون
عجائب عشق كي چالي عشاقان پرورنده هي

خوشي هي خير محمد کي ويکي هر جا حسن اپنا
وه کثرت سي کري وحدت تو اپني دل پسنده هي

* * *

اول آخر ايک سنادي هر دوجهان پر احد هوويگا
انهان انهان اثبات کرو تس شاه هميشه شد هوويگا

کهان آدم کا باب ري مائي کهان اسي کا حد هوويگا
بات برهه کي کون بوجهي اوئي بوجهي جسي پد هوويگا

پڑهه پڑهه جاوي مسلي بتاوي توڙي عالم عابد هوويگا
عشق کا کوئي انت نه پاوي راهه عقل رد هوويگا

قاصد هي ايک ايسا همارا جيسا پکي هد هد هوويگا
خاص خبر هر طرفون لاوي وحدت وچ واحد هوويگا

خير محمد خوش خيال نه کوئي بيخودي خود هوويگا
ذات هماري اوئي پچاڻي، جسي صورت سڌ هوويگا

* * *

برهه کي کيل سر بازي نهين کو فعل قندي کا
صحيح کر سچ تم جاڻو لبا هي سيس چدي کا

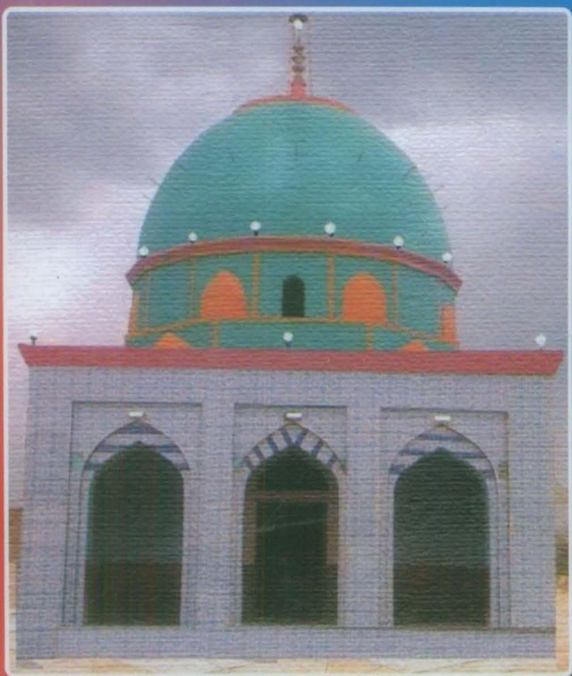
مدد پير مغلن کي هي هميشه سون هميشه کون
هميشه هر طرف باجي نقارا نقشبندي کا

جوئي اس موج پر آوي آگي موت سحا مر جاوي
کناره اس نظر نه آوي پتا نهين جس کي کنڌي کا

نهين چلتي عشاقون مين ملون کي منصبي يارو
ويکي طالب تماشي کو ايي اس دردمندي کا

خوشي تجهي خير محمد هي بيشک محبوب ملني کي
اناٹو قدم ميدان مين سپاهي فوج رندي کا

(پورو ٿيو)

مقبرو خوش خير محمد هيسباڻي